

Piotr Rybarczyk

Szkolenie funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa i porządku publicznego PRL w latach 1956-1989 (na przykładzie województwa bydgoskiego)

1. Uwagi wstępne

Przeobrażeniom organizacyjnym komunistycznego aparatu represji w Polsce przeprowadzonym jesienią 1956 r. towarzyszyła największa od lat redukcja liczby pracowników. Z szeregów bezpieki zwolniono setki funkcjonariuszy, których część mogła skorzystać z rządowych stypendiów i podjąć naukę w szkołach o rozmaitych profilach nauczania. Przy pomocy organizacji partyjnych i instytucji administracji terenowej ci, którzy musieli odejść, najczęściej szybko znajdowali zatrudnienie w różnych branżach. Pozostali w służbie funkcjonariusze SB zostali włączeni w struktury MSW i terenowych komend MO, co wymagało poważnego namysłu nad modelem dalszego skutecznego funkcjonowania aparatu bezpieczeństwa i porządku publicznego¹.

Wśród wielu problemów piętrzących się przed partyjnymi decydentami stała również sprawa wyboru optymalnego kształtu szkolenia funkcjonariuszy obu służb zespolonych w jednym aparacie. Należało zmodyfikować programy nauczania i sięgnąć po skuteczniejsze formy dydaktyczne, ponieważ dotychczas stosowane zdominowane były przez indoktrynację polityczną, czyli bezrefleksyjne powtarzanie zgodnych z aktualną (stalinowską) wykładnią marksizmu-leninizmu haseł.

¹ H. Dominiczak, *Organy bezpieczeństwa PRL 1944–1990. Rozwój i działalność w świetle dokumentów MSW*, Warszawa 1997, s. 119–134; P. Majer, *Milicja Obywatelska 1944–1957. Geneza, organizacja, działalność, miejsce w aparacie władzy*, Olsztyn 2004, s. 416–431; R. Terlecki, *Miecz i tarcza komunizmu. Historia aparatu bezpieczeństwa w Polsce 1944–1990*, Kraków 2007, s. 146–148.

Skompromitowanie i odrzucenie znacznej części ideologicznych aksjomatów powodowało co najmniej sceptyczny stosunek pracowników resortu spraw wewnętrznych do prób reaktywacji systemu szkoleń politycznych². Z pojawiającymi się niekiedy podczas zebrań (organizowanych w latach 1956–1957) krytycznymi opiniami niektórych co odważniejszych funkcjonariuszy³ polemizowali członkowie kierownictwa partyjno-służbowego, podkreślając, że niewzruszony pozostał polityczny imperatyw ścisłego powiązania służby w organach MSW z pracą partyjną⁴.

Oprócz motywów ideowych oraz niechęci wobec przymusu uczęszczania na szkolenia, które stanowiły zdecydowaną mniejszość zauważonych postaw, istotne znaczenie miała zwyczajna bierność i brak entuzjazmu funkcjonariuszy czy pracowników bydgoskiej KW MO do konieczności rezygnacji z czasu wolnego na rzecz nauki. Częsty powód odmowy podejmowania wysiłków na rzecz podniesienia poziomu wykształcenia stanowiły ponadto zły stan zdrowia i zaawansowany wiek.

Warto podkreślić, iż przeprowadzone w latach 1955–1956 redukcje zatrudnienia w aparacie bezpieczeństwa dotyczyły w znacznej mierze osób młodych o niedługim stażu pracy, a ominęły – co zresztą zrozumiałe – pracowników doświadczonych, służących od czasu referendum ludowego (30 czerwca 1946 r.) i wyborów do Sejmu Ustawodawczego lub nawet od 1944 r. Rzeczywiste lub domniemane zasługi dla tzw. utrwalania władzy ludowej stanowiły w przypadku tych funkcjonariuszy rodzaj usprawiedliwienia dla rezygnacji z uczestnictwa w jakichkolwiek formach szkolenia. W takich postawach umacniał ich, prawdopodobnie mimowolnie, również komendant wojewódzki MO w Bydgoszczy płk Kazimierz Chojnacki, który w listopadzie 1957 r. mówił o nich: „są to starzy, doświadczeni pracownicy, stanowią oni w naszym aparacie trzon i szkielet i na nich trzeba nam się opierać”⁵. Wtórował mu sekretarz Podstawowej Organizacji Partyjnej, mówiąc: „uważam, że powinniśmy zmobilizować tą starą kadrę i dać im zadanie wychowania nowej kadry. Bo trzeba nam stwierdzić, że

² Na przykład podczas posiedzenia partyjnego 17 IX 1957 r. pierwszy sekretarz KZ PZPR przy KW MO w Bydgoszczy Stanisław Piotrowski, mówiąc o trudnościach w przekonywaniu starej kadry do zasadności uczęszczania na zajęcia szkoleniowe, przywołał przypadek funkcjonariuszy służby transportowej, którzy mówili że „przez 12 lat się szkolili i to wszystko okazało się nieprawdą i teraz drugie 12 lat nie będą się szkolić” (APB, KZ PZPR, 52/IX/70, Protokół posiedzenia KZ PZPR przy KW MO w Bydgoszczy, 17 IX 1957 r., k. 24).

³ Jeden z uczestników posiedzenia zakładowej organizacji partyjnej przy bydgoskiej KW MO w lutym 1957 r., odnosząc się do nowej sytuacji powstałej po przemianach październikowych, pozwalającej także funkcjonariuszom z większą swobodą artykułować swoje poglądy, stwierdził: „do października nie było dyskusji względnie bardzo nikła, obecnie po VIII Plenum dyskusja stała się bardzo ożywiona i nieraz źle komentowana – rozumiana” (APB, KZ PZPR, 52/IX/70, Protokół posiedzenia KZ PZPR przy KW MO w Bydgoszczy, 22 II 1957 r., k. 1).

⁴ Dobitnie podkreślił to zastępca komendanta wojewódzkiego MO w Bydgoszczy ds. bezpieczeństwa płk Jan Onacik, mówiąc: „org[anizacja] part[yjna] winna zajmować się całokształtem życia politycznego w szeregach MO, winna być główną siłą napędową” (APB, KZ PZPR, 52/IX/70, Protokół posiedzenia KZ PZPR przy KW MO w Bydgoszczy, 10 IX 1957 r., k. 13).

⁵ APB, KZ PZPR, 52/IX/70, Protokół posiedzenia KZ PZPR przy KW MO w Bydgoszczy, 19 XI 1957 r., k. 45.

ostatnio tej starej kadry to w ogóle nie widzimy”⁶. Komendant wojewódzki MO Kazimierz Chojnacki sugerował zaś, że należy pomóc tym spośród funkcjonariuszy, którzy wyrażali gotowość uzupełniania wykształcenia.

Należy zaznaczyć, iż początkowo nie było mowy o żadnym przymusie w stosunku do osób odmawiających podnoszenia kwalifikacji. W rezultacie frekwencja podczas różnego rodzaju szkoleń przeprowadzanych w bydgoskiej KW MO przez następne kilka lat pozostawiała wiele do życzenia. Na przykład w roku 1957/1958 na 121 osób zobowiązanych do odbycia szkolenia zawodowego zapisało się zaledwie 62. Jeszcze bardziej niepokojąco przedstawiała się sytuacja wywiadowców pionu „B” (prowadzących obserwacje operacyjne na zlecenie innych pionów MSW), ponieważ w tym samym czasie spośród zobowiązanych 99 osób na zajęcia uczęszczało tylko 12, co tłumaczono swoistym profilem zawodowym tej służby⁷.

Szkolenia partyjne były organizowane przede wszystkim z myślą o członkach PZPR, których w bydgoskiej Komendzie Wojewódzkiej MO w 1957 r. było 562. Z tej liczby na zajęcia zgłosiło się 210 osób (z których 199 odbywało kurs dotyczący „aktualnej polityki partii i rządu” oraz sytuacji międzynarodowej), do Wojewódzkiego Ośrodka Szkolenia Partyjnego przy KW PZPR uczęszczało natomiast tylko 6 osób. Ponadto do szkół ogólnokształcących było zapisanych w tym czasie 105 funkcjonariuszy⁸.

Z myślą o dalszej części wywodu zasadne wydaje się wprowadzenie w tym miejscu terminologicznego uporządkowania odnoszącego się do rodzajów szkoleń przeprowadzanych w bydgoskiej SB i MO oraz przedstawienie komórek organizacyjnych odpowiedzialnych za szkolenie kadry i przywołanie nazwisk osób odpowiedzialnych za szkolenie funkcjonariuszy i pracowników KW MO/WUSW w Bydgoszczy. W omawianym okresie wyróżniano cztery typy dokształcania funkcjonariuszy i pracowników MSW: ogólnokształcące (ogólne), zawodowe, polityczne oraz partyjne.

Nauczanie ogólnokształcące dotyczyło osób uczęszczających do szkół podstawowych, średnich i wyższych. Miało charakter zewnętrzny, tj. organizowane było przez placówki oświatowe w systemie zaocznym, często w klasach zamkniętych złożonych wyłącznie z pracowników aparatu. Przeszkolenie zawodowe dotyczyło wszystkich funkcjonariuszy i pracowników kontraktowych, a w jego ramach omawiano proble-

⁶ *Ibidem*, k. 49.

⁷ Sytuacja ta była spowodowana specyfiką pracy zawodowej wywiadowców pionu „B”, która (w dużym skrócie) polegała na szczególnie uciążliwej wielogodzinnej i nieregularnej służbie w terenie z dala od macierzystej jednostki MO. Ponadto obligatoryjna potrzeba zachowania poufnego statusu części pracowników (wywiadowców) tego wydziału, również wobec innych pracowników KW MO, stanowiła spore logistyczne utrudnienie dla organizacji wszelkiego rodzaju szkoleń i innych zgromadzeń wymagających zebrania w jednym miejscu i czasie większej liczby funkcjonariuszy obserwacji operacyjnej.

⁸ APB, KZ PZPR, 52/IX/70, Protokół posiedzenia KZ PZPR przy KW MO w Bydgoszczy, 2 X 1957 r., k. 30–31.

matykę specjalistyczną, ściśle związaną z wykonywanymi obowiązkami służbowymi. Częścią tego rodzaju szkolenia były zajęcia wychowania fizycznego oraz ćwiczenia mobilizacyjno-obronne (m.in. szyki milicyjne wykorzystywane do rozpraszania tłumów, system wzajemnego alarmowania się funkcjonariuszy w przypadku zaistnienia stanu „poważnego zagrożenia”, plany rozśrodkowania rodzin funkcjonariuszy, działania taktyczne jednostek spraw wewnętrznych podczas wojny, zajęcia na strzelnicach). Ponadto do tego typu szkoleń zaliczano kursy przygotowawczo-adaptacyjne dla nowo przyjętych pracowników, które odbywały się w ramach macierzystych komórek organizacyjnych. Były one prowadzone najczęściej przez kierownika grupy (sekcji), którego zadaniem było zapoznanie nowego pracownika z zagadnieniami zawodowymi oraz podstawowymi zasadami zachowania konspiracji w pracy. Bardziej konkretne przygotowanie osoby nowo przyjmowanej odbywało się na trzytygodniowych kursach w Centrum Wyszkożenia MSW w Legionowie.

Zdziwienie może wywołać wydzielanie i odrębne traktowanie zajęć politycznych i partyjnych. W rzeczywistości tematyka obu szkoleń była tożsama, a zasadnicza różnica polegała na tym, że zajęcia partyjne były przeznaczone dla członków i kandydatów PZPR, polityczne zaś były adresowane do bezpartyjnych funkcjonariuszy i pracowników. Ograniczone możliwości natury organizacyjnej (np. konieczność organizowania dodatkowego pomieszczenia, kolejnego wykładowcy, materiałów dydaktycznych) i często napięte terminy (dotyczące realizacji pilnych obowiązków służbowych) sprawiały, że oba rodzaje szkoleń najczęściej zlewały się w jedną formę.

Podstawę źródłową niniejszego artykułu stanowią archiwalia zgromadzone w archiwum Delegatury IPN w Bydgoszczy i Archiwum Państwowym w Bydgoszczy, tylko w niewielkim stopniu uzupełnione dokumentami z Archiwum IPN w Warszawie i podstawową literaturą. Wśród dokumentów pochodzących z bydgoskiej Delegatury IPN dominują normatywy dotyczące rozmaitych form szkolenia funkcjonariuszy i pracowników KW MO/WUSW w Bydgoszczy (m.in. plany szkoleń, wykazy zagadnień egzaminacyjnych) oraz powołujące do życia poszczególne instytucje (zespoły, komisje) zajmujące się szkoleniem i problematyką kulturalno-oświatową. Użyteczne okazały się również rozkazy organizacyjno-etatowe i akta osobowe niektórych funkcjonariuszy KW MO/WUSW w Bydgoszczy, którzy zajmowali się organizacją procesu szkolenia i wychowania kadry MO i SB w woj. bydgoskim. W Archiwum Państwowym w Bydgoszczy znajduje się natomiast dokumentacja (m.in. protokoły zebrań partyjnych, informacje o szkoleniach) Komitetu Zakładowego PZPR przy KW MO w Bydgoszczy z lat 1956–1982, który zajmował się prowadzeniem szkolenia partyjnego, a także okresowo omawiał rezultaty doszkalania funkcjonariuszy i pracowników cywilnych.

2. Struktury organizacyjne odpowiedzialne za szkolenie i pracę polityczno-wychowawczą

Za organizację szkolenia partyjnego odpowiedzialna była Podstawowa Organizacja Partyjna przy Komendzie Wojewódzkiej MO i oddziałowe organizacje partyjne działające przy komórkach organizacyjnych KW (wydziałach i samodzielnych sekcjach), które korzystały z pomocy miejskiej i wojewódzkiej instancji PZPR. Szczególną rolę odgrywali trzeci sekretarze Komitetu Zakładowego PZPR przy bydgoskiej KW MO/WUSW, którzy byli odpowiedzialni za sprawy ideowo-wychowawcze. Za szkolenie zawodowe i polityczne w zasadzie odpowiadali natomiast pracownicy pionu szkoleniowego KW MO. Trzeba jednak podkreślić, iż nie należy traktować tego podziału w sposób absolutnie rozłączny, ponieważ wpływ obu podmiotów (organizacji partyjnej i pionu szkolenia) na proces szkolenia był komplementarny.

W interesującym nas okresie pion szkoleniowy uległ kilku reorganizacjom. Przede wszystkim warto zauważyć, iż przez blisko dekadę (do 1967 r.) utrzymała się organizacyjna odrębność podmiotów odpowiedzialnych za szkolenie funkcjonariuszy obu służb, tj. MO i SB. Z dniem 1 maja 1957 r. utworzono stanowisko inspektora szkolenia operacyjnego SB⁹, które umieszczono w etacie Kierownictwa Jednostek Bezpieczeństwa KW MO (do tego czasu stanowisko inspektora ds. szkolenia znajdowało się na etacie Sekcji Kadrowej ds. Bezpieczeństwa Wydziału Kadr i Szkolenia KW MO). Sytuacja ta utrzymała się do 1 marca 1962 r., kiedy to utworzono Samodzielną Sekcję Kadr i Szkolenia SB, w której zatrudniony był inspektor szkolenia zawodowego¹⁰. Do jej zadań należało m.in. „organizowanie i kontrolowanie przebiegu szkolenia funkcjonariuszy jednostek Służby Bezpieczeństwa KW MO i KP MO prowadzonego w systemie przyzakładowym, prowadzenie naboru do szkół i na kursy Centrum Wyszko-

⁹ Do zadań inspektora szkolenia operacyjnego SB należało m.in. przygotowywanie planów realizacji szkolenia oraz opracowywanie materiałów i terminarzy egzaminów ze szkolenia operacyjnego i politycznego (AIPN By, 030/199, Plan pracy kierownictwa SB KW MO w Bydgoszczy na drugi kwartał 1962 r., 13 IV 1962 r., k. 55).

¹⁰ Do obowiązków inspektora szkolenia zawodowego SB należało: organizowanie szkolenia operacyjnego, politycznego, wojskowego i specjalistycznego jednostek SB KW MO i KP MO; kontrolowanie przebiegu szkolenia; realizowanie budżetu przeznaczzonego na szkolenie funkcjonariuszy SB; zaopatrywanie funkcjonariuszy SB w fachową literaturę i prasę oraz pomoce do szkolenia operacyjnego, specjalistycznego, politycznego i wojskowego; organizowanie nauki języków obcych funkcjonariuszy SB; udzielanie pomocy funkcjonariuszom SB w zdobywaniu wiedzy z zakresu szkoły średniej bądź wyższej; przedkładanie informacji, sprawozdań, ocen dotyczących omawianych wyżej zagadnień Departamentowi Kadr i Szkolenia MSW oraz kierownictwu SB KW MO; wydawanie skryptów do szkolenia zawodowego opracowanych w KW MO w Bydgoszczy; prowadzenie ewidencji przekazanych do jednostek SB pomocy naukowych; prowadzenie specjalnej biblioteki; prowadzenie doboru do szkół i na kursy w Centrum Wyszko-

MSW; zaopatrywanie w pomoce naukowe i prowadzenie spec[jalnej] biblioteki”¹¹. W 1967 r. sekcja ta została rozwiązana i do końca maja tego roku za sprawy szkolenia funkcjonariuszy SB odpowiadał inspektor szkolenia zawodowego SB w ramach Inspektoratu Kierownictwa Jednostek Bezpieczeństwa KW MO w Bydgoszczy.

Za szkolenie funkcjonariuszy MO początkowo odpowiadał natomiast Wydział Kadr i Szkolenia¹², a następnie inspektor szkolenia umieszczony na etacie Inspektoratu Komendanta Wojewódzkiego MO. Z dniem 1 stycznia 1962 r. utworzono Inspektorat Szkolenia KW MO, który od 1 czerwca 1967 r. został przemianowany na Inspektorat Szkolenia Zawodowego KW MO. Z tą chwilą doszło również do organizacyjnego zespolenia etatów odpowiedzialnych za kształcenie funkcjonariuszy obu służb, ponieważ zatrudnienie w ISZ KW MO znalazł także inspektor szkolenia zawodowego ds. SB.

Istotną rolę w systemie dokształcania ogólnego i zawodowego funkcjonariuszy odgrywali starsi referenci kulturalno-oświatowi (od 1967 r. inspektorzy kulturalno-oświatowi)¹³. W woj. bydgoskim etaty dla nich były tworzone od września 1959 r., a ich zasadniczym zadaniem było podniesienie poziomu politycznego¹⁴ i kultury funkcyjona-

¹¹ *Ibidem*, k. 1.

¹² Przed połączeniem aparatu bezpieczeństwa z milicją Wydział Kadr i Szkolenia KW MO składał się m.in. z trzynosobowej Sekcji Szkolenia Zawodowego i czterosobowej Sekcji Kulturalno-Oświatowej. W marcu 1957 r. w skład Wydziału Kadr i Szkolenia KW MO wchodziła m.in. Sekcja Kadrowa ds. Bezpieczeństwa (a w jej ramach inspektor ds. szkolenia) oraz czterosobowa Sekcja Szkolenia Zawodowego. W tym miejscu warto zauważyć, iż w etacie Kierownictwa KW MO w Bydgoszczy, który został wydany tego samego dnia, umieszczono trzech inspektorów ds. szkolenia. Po reorganizacji pionu kadrowo-szkoleniowego w Wydział Kadr KW MO w Bydgoszczy pod koniec 1957 r. w ramach tej komórki organizacyjnej nadal działał inspektor ds. szkolenia. Na początku lat sześćdziesiątych istniał Inspektorat ds. Szkolenia w ramach Kierownictwa KW MO w Bydgoszczy, który składał się z siedmiu osób. W 1962 r. stanowisko inspektora szkolenia bojowego i WF zostało przesunięte do Inspektoratu Komendanta Wojewódzkiego MO w Bydgoszczy (AIPN By, 429/60, Etat nr By/W/024 [Wydział Kadr i Szkolenia KW MO w Bydgoszczy], 19 V 1956 r., k. 94; AIPN By, 285/20, Etat nr By/W/045 [Wydział Kadr i Szkolenia], 14 III 1957 r., k. 23; AIPN By, 429/34, Etat nr By/W/039 [Kierownictwo KW MO w Bydgoszczy], 14 III 1957 r., k. 336; AIPN By, 429/34, Etat nr By/W/045 [Wydział Kadr KW MO w Bydgoszczy], 20 XI 1957 r., k. 350; AIPN By, 429/35, t. 2, Etat nr By/W/01 [Kierownictwo KW MO w Bydgoszczy], [1961 r.], k. 4; AIPN By, 429/34, Etat nr Bg/W/01 [Kierownictwo KW MO w Bydgoszczy], 1 IX 1962 r., k. 75).

¹³ Pierwsze etaty starszych referentów kulturalno-oświatowych zostały utworzone z dniem 1 września 1958 r. w woj. szczecińskim i wrocławskim w jednostkach MO szczebla powiatowego, miejskiego, dzielnicowego i w komisariatach MO w Szczecinie i Wrocławiu (AIPN By, 828/28, Rozkaz nr 9/58 komendanta głównego MO, 28 VIII 1958 r., k. 229–231).

¹⁴ Należy „wychowując funkcjonariuszy MO w duchu nienawiści do wroga, wpajając im równocześnie przekonanie o usługowej roli milicji wobec społeczeństwa”. W dalszej części wytycznych napisano: „Praca wychowawcza, kulturalno-oświatowa i szkoleniowa powinna zmierzać do kształtowania u funkcjonariuszy socjalistycznego światopoglądu, który pozwoliłby im prawidłowo rozumieć i oceniać przemiany i procesy rozwojowe zachodzące we współczesnym świecie oraz zajmować aktywną postawę wobec tych procesów i zjawisk. Należy kształtować takie cechy moralne, jak: patriotyzm, internacjonalizm, socjalistyczny stosunek do mienia społecznego. W wychowywaniu funkcjonariuszy na ludzi oddanych dla socjalizmu i władzy ludowej trzeba wykorzystywać tradycje milicji i danej jednostki z minionych lat walki i pracy” (AIPN By, 828/145, Rozkaz nr 8/63 komendanta głównego MO z 30 XII 1963 r. wraz z wytycznymi w spra-

riuszy MO służących w mniejszych jednostkach, gdzie proces szkolenia pozostawiał najczęściej do życzenia. Pracowali oni w każdej jednostce terenowej MO (komendach dzielnicowych, miejskich, powiatowych), a także w ZOMO Komendy Wojewódzkiej MO w Bydgoszczy. Ich wyjątkowy status (w porównaniu do szeregowych funkcjonariuszy danej jednostki) polegał na tym, że podlegali bezpośrednio kierownikom jednostek. Pracą starszych referentów kulturalno-oświatowych kierowali: na szczeblu centralnym – Oddział Szkolenia KG MO, a na szczeblu wojewódzkim – inspektoraty ds. szkolenia KW MO. Starsi referenci byli zobowiązani do ścisłej współpracy z kierownictwem służbowym i zakładową organizacją partyjną w trakcie procesu wychowawczego funkcjonariuszy. Ogólny zakres ich działalności był szeroki, ponieważ obejmował doszkalać polityczne, ogólne i zawodowe funkcjonariuszy, jak również pracę kulturalno-oświatową, pracę z rodzinami funkcjonariuszy oraz organizację życia sportowego¹⁵ i turystyki. Do ich obowiązków należało: planowanie i organizowanie zajęć szkoleniowych (w tym regularnych przeglądów prasy) na podstawie odpowiednich wytycznych i potrzeb jednostki w porozumieniu z kierownictwem służbowym, prowadzenie dokumentacji związanej ze szkoleniem, zapewnienie terminowego przeprowadzenia zajęć szkoleniowych i obecności na nich funkcjonariuszy obowiązanych do udziału w szkoleniu, czuwanie nad właściwym doborem tematów i metodyczną poprawnością prowadzonych zajęć szkoleniowych, zagwarantowanie prawidłowego doboru wykładowców do poszczególnych działów i tematów programu doszkalań¹⁶.

Dalsze przekształcenia organizacyjne pionu szkoleniowego MO i SB w woj. bydgoskim przedstawiały się następująco: 1 lipca 1971 r. powstał Inspektorat Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego KW MO¹⁷, a od 1 czerwca 1975 r. funkcjonował Wydział Szkolenia KW MO (od 1983 r. WUSW w Bydgoszczy)¹⁸. Do zadań Wydziału Szkolenia należały: organizacja i nadzór nad doskonaleniem zawodowym i ogólnym

wie pracy starszych referentów kulturalno-oświatowych oraz zadań inspektorów ds. szkolenia KW MO (równorzędnych) i kierowników jednostek w zakresie nadzoru nad ich pracą, b.p.).

¹⁵ Imprezy sportowe dla funkcjonariuszy MO i SB w woj. bydgoskim były organizowane wspólnie przez Inspektorat Szkolenia i Radę Sportu KW MO (AIPN By, 828/79, t. 2, Zarządzenie nr 21/69 w sprawie organizacji i przeprowadzenia wojewódzkich imprez sportowych na rok 1969, 31 III 1969 r., k. 62).

¹⁶ AIPN By, 828/145, Rozkaz nr 8/63 komendanta głównego MO z 30 XII 1963 r. wraz z wytycznymi w sprawie pracy starszych referentów kulturalno-oświatowych oraz zadań inspektorów ds. szkolenia KW MO (równorzędnych) i kierowników jednostek w zakresie nadzoru nad ich pracą, b.p.

¹⁷ Działalność ISiDZ KW MO w Bydgoszczy i inspektorów doskonalenia zawodowego regulowały zarządzenie nr 19/72 komendanta wojewódzkiego MO w Bydgoszczy z 15 III 1972 r. w sprawie zakresu działania inspektorów doskonalenia zawodowego komend powiatowych (równorzędnych) MO woj. bydgoskiego oraz zarządzenie nr 20/72 komendanta wojewódzkiego MO w Bydgoszczy z 15 III 1972 r. w sprawie zakresu działania Inspektoratu Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego KW MO w Bydgoszczy.

¹⁸ W wyniku reformy administracyjnej od czerwca 1975 r. rozpoczęły działalność komendy wojewódzkie MO w Toruniu i we Włocławku, które dysponowały własnymi komórkami szkoleniowymi.

funkcjonariuszy MO i SB, sprawdzanie stopnia opanowania wiadomości i umiejętności przez funkcjonariuszy¹⁹, „realizacja kierunków i form wychowania w duchu socjalistycznego patriotyzmu oraz kształtowanie i pogłębianie u funkcjonariuszy naukowego światopoglądu i socjalistycznych zasad moralnych”, wdrażanie nowych osiągnięć dydaktycznych szkolnictwa ogólnopaństwowego i wojskowego oraz zabezpieczenie bazy materiałowo-dydaktycznej do prowadzenia działalności szkoleniowej, kulturalno-oświatowej²⁰ i wychowania fizycznego²¹.

Sytuacja społeczno-polityczna w kraju w latach 1980–1981 nie pozostała bez wpływu na resort spraw wewnętrznych, który stał się obiektem powszechnej krytyki jako jeden z filarów obozu władzy. Społeczna anatema (szczególnie po wydarzeniach bydgoskich 19 marca 1981 r.²²), jaką otoczono funkcjonariuszy MSW, prowokowała

¹⁹ Realizacja funkcji kontrolno-weryfikacyjnej przez pracowników pionu szkoleniowego KW MO przybierała rozmaite formy. W 1973 r. odnotowano dużą liczbę wypadków drogowych spowodowanych przez funkcjonariuszy MO w woj. bydgoskim. W związku z tym wszyscy funkcjonariusze, którzy spowodowali wypadki, mieli zostać poddani egzaminowi ze znajomości zasad ruchu drogowego. Odpowiedzialnym za przeprowadzenie egzaminu był Inspektorat Szkolenia Zawodowego KW MO (AIPN By, 077/458, t. 1, Zarządzenie nr 55/73 komendanta wojewódzkiego MO w Bydgoszczy w sprawie przeprowadzenia egzaminów z funkcjonariuszami z zakresu znajomości przepisów ruchu drogowego i eksploatacji pojazdów służbowych, 19 X 1973 r., k. 394–395). Funkcjonariusze pobierający dodatek do pensji za znajomość języków obcych byli natomiast poddawani okresowym egzaminom kontrolnym organizowanym przez Wydział Szkolenia KW MO (AIPN By, 077/471, t. 1, Pismo naczelnika Wydziału Szkolenia KW MO w Bydgoszczy do naczelników wydziałów KW MO w Bydgoszczy i komendantów miejskich MO w woj. bydgoskim, 23 X 1979 r., k. 115).

²⁰ Działalność pionu szkoleniowego na niwie kulturalno-oświatowej przybierała rozmaite formy. W 1973 r. został np. zorganizowany przez Wydział Kryminalistyki i Inspektorat Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego KW MO w Bydgoszczy konkurs fotograficzny „Nasza Służba”. Zdjęcia konkursowe miały przedstawiać działania funkcjonariuszy podczas pełnienia służby, jak i w czasie aktywności pozasłużbowej (AIPN By, 077/458, t. 1, Zarządzenie nr 35/73 komendanta wojewódzkiego MO w Bydgoszczy w sprawie przeprowadzenia konkursu fotograficznego, 28 V 1973 r., k. 378).

²¹ AIPN By, 673/64, Zarządzenie nr 02/76 komendanta wojewódzkiego MO w Bydgoszczy w sprawie zakresu działania Wydziału Szkolenia KW MO i inspektorów szkolenia w jednostkach podległych, 17 I 1976 r., k. 88–89.

²² Tego dnia doszło do interwencji funkcjonariuszy ZOMO w sali sesyjnej bydgoskiej WRN, podczas której siłą usunięto przebywających w niej działaczy chłopskich i członków regionalnej „Solidarności”. W jej trakcie zostało poturbowanych kilku z nich, w tym Michał Bartoszcze, Mariusz Łabentowicz i Jan Rulewski. Zdarzenie to zostało szeroko nagłośnione, jako przykład cynizmu władz komunistycznych i brutalności milicjantów wobec działaczy i sympatyków NSZZ „Solidarność”. Incydent ten wywołał trwający do końca marca 1981 r. kryzys polityczny, podczas którego, pod groźbą rozpoczęcia strajku generalnego w całym kraju, były prowadzone (kilkakrotnie zrywane) rozmowy kierownictwa „Solidarności” z przedstawicielami władz. Ostatecznie kryzys bydgoski został zażegnany podpisaniem porozumienia warszawskiego 30 III 1981 r., w którym stwierdzono m.in., że interwencja milicyjna w Bydgoszczy odbywała się z naruszeniem prawa, a działacze chłopscy mają prawo do zrzeszania się w niezależnych od władz związkach zawodowych (K. Osiński, P. Rybarczyk, *Kryzys bydgoski 1981. Przyczyny – przebieg – konsekwencje*, t. 1, Bydgoszcz–Gdańsk–Warszawa 2013, s. 305–319; P. Rybarczyk, *Bydgoscy funkcjonariusze MO jako grupa dyspozycyjna wobec kryzysu PRL w latach 1980–1981 [w:] Konfrontacje i negocjacje. Wokół konfliktów społeczno-politycznych w PRL z początku lat osiemdziesiątych XX wieku*, red. M. Golon, K. Osiński, Bydgoszcz–Gdańsk 2015, s. 370–381).

wzrost nastrojów pesymizmu i powodowała liczne przypadki rezygnacji z wykonywania planowanych czynności służbowych pod wpływem wrogo nastawionego tłumu (jednym z głośnych przykładów tego były wydarzenia otwockie 7 maja 1981 r.²³). Taka sytuacja wymagała podjęcia przez kierownictwo bydgoskiej KW MO odpowiedniego przeciwdziałania propagandowego²⁴. Kryzys programowy i organizacyjny w PZPR wpływał również na indukowanie ideowego zagubienia wśród funkcjonariuszy resortu spraw wewnętrznych, w szczególności Służby Milicji. Pod wpływem „Solidarności” i jej haseł programowych pojawiły się nastroje krytyczne wobec kierownictwa partyjno-służbowego i decydentów politycznych. Ich organizacyjnym rozwinięciem była próba powołania związku zawodowego funkcjonariuszy MO, a także wiele innych inicjatyw. Na uwagę zasługuje przede wszystkim „List otwarty funkcjonariuszy MO w Bydgoszczy”, który został napisany przez naczelnika Wydziału Szkolenia KW MO mjr. Henryka Haufę, sympatyka partyjnych struktur poziomych²⁵. Kierownictwa partyjno-służbowe MSW i bydgoskiej KW MO za szczególne zagrożenie dla utrzymania politycznej dyspozycyjności funkcjonariuszy bydgoskiego garnizonu MO oraz jaskrawy przejaw niesubordynacji i politycznej nieodpowiedzialności uznało działalność mjr. Haufy – oficera odpowiedzialnego za szkolenie funkcjonariuszy i pracowników MO i SB. Dlatego Haufa wraz z kilkoma innymi oficerami bydgoskiej MO (m.in. komendantem miejskim MO w Bydgoszczy płk. Januszem Lechem i naczelnikiem Wydziału

²³ T. Kozłowski, „*Sily antysocjalistyczne*” w obronie milicjantów. *Otwock, 7 maja 1981*, „Wolność i Solidarność. Studia z dziejów opozycji wobec komunizmu i dyktatury” 2011, nr 2, s. 35–43.

²⁴ Aby poprawić społeczny wizerunek resortu spraw wewnętrznych i jego funkcjonariuszy, w czerwcu 1981 r. został utworzony nieetatowy Zespół ds. Informacji i Propagandy (określany również Zespołem ds. Informatyki i Propagowania). Jego przewodniczącym został ppłk Alfred Śniechowski (naczelnik Wydziału Kryminalnego KW MO), a członkami zostali naczelnicy wydziałów KW MO, w tym naczelnik Wydziału Szkolenia mjr Henryk Haufa. Do zadań zespołu należały: analiza bieżącej sytuacji społeczno-politycznej pod kątem potrzeb, kierunków i form pracy informacyjno-propagandowej; inspirowanie, gromadzenie i opracowywanie materiałów do wykorzystania w środkach masowego przekazu oraz rozszerzenie i zacieśnienie kontaktów ze środkami masowego przekazu i ich pracownikami (AIPN By, 453/67, Decyzja nr P-36/81 komendanta wojewódzkiego MO w Bydgoszczy o powołaniu Zespołu ds. Informatyki i Propagowania w środkach masowego przekazu tematyki z zakresu działania Komendy Wojewódzkiej MO w Bydgoszczy, 9 VI 1981 r., k. 35–36).

²⁵ Skryształizowana pod wpływem protestów społecznych i powstania „Solidarności” w 1980 r. inicjatywa działaczy lokalnych organizacji PZPR przeciwnych narzucaniu decyzji przez naczelne władze partyjne niższym instancjom i organizacjom partyjnym wbrew woli ich szeregowych członków oraz dążących do poszerzenia obowiązujących granic dyskusji wewnątrzpartyjnej. Istotnym postulatem było także prowadzenie, niezależnie od zwierzchnich władz partyjnych, konsultacji i uzgodnień pomiędzy organizacjami partyjnymi równoległych szczebli. W październiku 1980 r. utworzono Komisję Konsultacyjno-Porozumiewawczą Organizacji Partyjnych zrzeszającą członków kilku toruńskich organizacji partyjnych (w zakładach przemysłowych „Towimor” i „Merinetex” oraz w UMK), a w połowie kwietnia 1981 r. w Toruniu odbyła się ogólnopolska konferencja przedstawicieli tzw. porozumień poziomych z udziałem Andrzeja Werblana. Inicjatywy poziome w PZPR spotkały się z ostrą krytyką „twardogłowej” części aparatu partyjnego (m.in. Katowickiego Forum Partyjnego) i przeciwdziałaniem kierownictwa partyjnego, które wobec wielu aktywnych sympatyków „poziomek” zastosowało kary partyjne (wraz z wykluczeniem z szeregów partii).

do Walki z Przestępstwami Gospodarczymi KW MO mjr. Maciejem Zegarowskim) zostali w czerwcu 1981 r. usunięci z szeregów milicji „ze względu na dobro służby”²⁶.

Trudna sytuacja w resorcie spraw wewnętrznych, grożąca utratą nad nim kontroli przez PZPR, spowodowała implementację wzorów istniejących w wojsku (uważanym za najtrwalszy filar władzy komunistycznej w Polsce) i powołanie do życia pionu polityczno-wychowawczego. Patronem tych rozwiązań był mianowany w lutym 1981 r. premierem gen. Wojciech Jaruzelski, a bezpośrednim ich wykonawcą – minister spraw wewnętrznych gen. Czesław Kiszczak, wraz z którym do resortu napłynęło wielu funkcjonariuszy z wojskowych służb bezpieczeństwa.

W maju 1981 r. w KW MO w Bydgoszczy powstał Wojewódzki Zespół ds. Pracy Polityczno-Wychowawczej²⁷. Jego przewodniczącym został naczelnik Wydziału Szkolenia, a zastępcą – naczelnik Wydziału Kadr. W skład zespołu weszli również sekretarz ds. pracy ideowo-wychowawczej KZ PZPR w KW MO oraz zastępca dowódcy ZOMO ds. polityczno-wychowawczych. Do zadań zespołu należało m.in. wytyczanie kierunków działalności propagandowej i agitacyjnej wśród funkcjonariuszy, pracowników cywilnych oraz emerytów resortowych, przygotowanie materiałów, określenie form, metod i technik pracy propagandowo-agitacyjnej w KW MO i jednostkach terenowych. Członkowie zespołu współpracowali z zakładową organizacją partyjną (a szczególnie z Zakładowym Ośrodkiem Pracy Ideowo-Wychowawczej KZ PZPR w KW MO). Nadzór nad pracą zespołu sprawował zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. Służby Milicji.

W związku z pogarszaniem się sytuacji społeczno-politycznej w kraju utworzono we wrześniu 1981 r. Zespół do Organizowania i Kierowania Działalnością Ideowo-Wychowawczą²⁸, którego przewodniczącym został zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. Służby Milicji²⁹. Do zadań zespołu należały: wypracowywanie treści, form i metod działalności ideowo-wychowawczej i propagandowo-agitacyjnej wśród funkcjonariuszy i pracowników cywilnych; ocena i kształtowanie pożądanych nastrojów funkcjonariuszy na tle sytuacji polityczno-społecznej, warunków służby i socjalno-bytowych; przygotowywanie, opracowywanie i rozprowadzanie odpowiednich materiałów propagandowo-agitacyjnych; inspirowanie i współdziałanie z organizacjami

²⁶ Więcej o inicjatywie związanej z „Listem otwartym funkcjonariuszy MO w Bydgoszczy” zob. P. Rybarczyk, *Bydgoscy funkcjonariusze MO...*, s. 403–408.

²⁷ AIPN By, 077/601, Decyzja nr P-23/81 komendanta wojewódzkiego MO w Bydgoszczy w sprawie powołania wojewódzkiego zespołu ds. pracy polityczno-wychowawczej, 12 V 1981 r., k. 216.

²⁸ AIPN By, 077/954, Decyzja nr P-51/81 komendanta wojewódzkiego MO w Bydgoszczy w sprawie powołania „zespołu do organizowania i kierowania działalnością ideowo-wychowawczą, 10 IX 1981 r., k. 65–66.

²⁹ Pozostałymi członkami zespołu byli: zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. administracyjno-gospodarczych, pierwszy sekretarz KZ PZPR przy KW MO, naczelnicy wydziałów KW MO, komendant miejski MO w Bydgoszczy, przewodnicząca Zespołu Wojewódzkiego ds. KRM oraz przewodniczący Zarządu Zakładowego ZSMP.

partyjnymi, młodzieżowymi i innymi działającymi w aparacie w zakresie podejmowania i realizacji ustalonych zadań; kontrolowanie i ocena skuteczności podejmowanych działań. Kierownicy jednostek organizacyjnych MO i SB byli zobowiązani ponadto do organizowania we własnym zakresie działań propagandowych i agitacyjnych oraz realizacji wytycznych zespołu.

Na podstawie zarządzenia ministra spraw wewnętrznych nr 042/81 z 30 października 1981 r. powołano do życia Służbę Polityczno-Wychowawczą MSW, której szefem został gen. Władysław Jura. W zakres pracy tego pionu (określonego w zarządzeniu ministra spraw wewnętrznych nr 39/82 z maja 1982 r.) wchodziło ocenianie i kształtowanie stanu moralno-politycznego i dyscypliny wśród funkcjonariuszy MO i SB³⁰, prowadzenie działalności propagandowo-agitacyjnej (w tym szkolenie polityczne)³¹ oraz organizowanie pracy kulturalno-oświatowej wśród funkcjonariuszy i ich rodzin³².

W listopadzie 1981 r. został utworzony nowy pion organizacyjny w bydgoskiej milicji, a na jego czele stanął (jako zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. polityczno-wychowawczych i naczelnik Wydziału Polityczno-Wychowawczego) pierwszy sekretarz KZ PZPR przy KW MO w Bydgoszczy Edward Rutkiewicz. W tym samym czasie stanowiska zastępców komendantów miejskich MO/kierowników komisariatów MO ds. polityczno-wychowawczych powstały w całym woj. bydgoskim. Wydział Polityczno-Wychowawczy KW MO/WUSW w Bydgoszczy przejął odpowiedzialność od Wydziału Szkolenia za organizację szkolenia politycznego, działalność informacyj-

³⁰ Do zadań aparatu polityczno-wychowawczego w zakresie stanu moralno-politycznego i dyscypliny należało: „bieżące i okresowe badanie nastrojów, postaw i zachowań funkcjonariuszy; sporządzanie wnikliwych analiz stanu moralno-politycznego i nastrojów (na tle aktualnych wydarzeń w kraju i na świecie, w związku ze służbą oraz warunkami socjalno-bytowymi); na podstawie analiz wyciąganie wniosków i formułowanie bieżących i perspektywicznych zadań dla aparatu polityczno-wychowawczego oraz wszystkich przełożonych; ujawnianie istniejących sfer zagrożeń i podejmowanie działań o charakterze profilaktycznym i wychowawczym; informowanie kierownictwa resortu spraw wewnętrznych o stanie moralno-politycznym i dyscyplinie wśród funkcjonariuszy MO i SB” (AIPN, 01728/139, Struktura organizacyjna aparatu polityczno-wychowawczego w resorcie spraw wewnętrznych PRL, b.d., k. 137).

³¹ W zakresie działalności propagandowej zajmowano się: „organizowaniem systematycznych szkoleń i informacji politycznych w oparciu o opracowane programy; organizowaniem centralnych i terenowych akcji lektorskich; organizowaniem propagandy wizualnej (fotogazetki, plakaty, hasła itp.); zabezpieczeniem materiałów do szkoleń oraz prasy; organizowaniem izb pamięci i sal tradycji; organizowaniem obchodów świąt państwowych i resortowych; przeciwdziałaniem dywersji ideologicznej przeciwników wewnętrznych i zewnętrznych” (AIPN, 01728/139, Struktura organizacyjna aparatu polityczno-wychowawczego w resorcie spraw wewnętrznych PRL, b.d., k. 137).

³² Praca kulturalno-oświatowa pionu polityczno-wychowawczego MSW polegała na: „zabezpieczeniu sprzętu kulturalno-oświatowego w jednostkach; organizowaniu lub zabezpieczeniu udziału funkcjonariuszy i ich rodzin w różnego rodzaju imprezach artystycznych i rekreacyjno-sportowych; inspirowaniu i opiece nad zespołami artystycznymi i orkiestrami (działającymi na terenie niektórych jednostek); udziale w akcjach letnich dla dzieci i młodzieży oraz w opiece nad kołami rencistów i emerytów oraz KRM; organizowaniu plenerów i turystyki” (AIPN, 01728/139, Struktura organizacyjna aparatu polityczno-wychowawczego w resorcie spraw wewnętrznych PRL, b.d., k. 138).

ną i propagandową oraz kulturalną. Ponadto funkcjonariusze wydziału planowali, organizowali, wykonywali oraz nadzorowali działania polityczno-wychowawcze wśród kadr MO i SB, ich rodzin, emerytów i rencistów resortu spraw wewnętrznych, członków Ochotniczej Rezerwy Milicji Obywatelskiej, rezerw osobowych i pracowników cywilnych KW MO/WUSW. Wydział koordynował także całokształt przedsięwzięć prowadzonych przez wszystkie działające w tym zakresie podmioty oraz udzielał pomocy i kontrolował pracę polityczno-wychowawczą w jednostkach terenowych/rejonowych i ZOMO³³.

W maju 1982 r. przy Wydziale Polityczno-Wychowawczym KW MO w Bydgoszczy powołano Zespół Lektorski, którego zadaniem było szybkie i systematyczne informowanie funkcjonariuszy i pracowników cywilnych o aktualnych wydarzeniach w kraju oraz odpowiednie (z punktu widzenia polityki władz) wyjaśnianie decyzji podejmowanych przez kierownictwo partyjno-państwowe. W skład zespołu wchodził funkcjonariusze ze wszystkich pionów organizacyjnych KW MO, którzy wykazywali się wysokimi umiejętnościami lektorskimi i odpowiednią postawą polityczną. Kandydatury do zespołu były wskazywane przez Wydział Polityczno-Wychowawczy i akceptowane przez zastępcę komendanta wojewódzkiego MO ds. polityczno-wychowawczych, który też kierował pracami zespołu³⁴. Na początku 1987 r. funkcję tę pełnił naczelnik Wydziału Szkolenia WUSW ppłk Józef Gotowicz, którego w marcu tego roku zastąpił kpt. Janusz Ługowski. Praca Wojewódzkiego Zespołu Lektorskiego przy WUSW w Bydgoszczy³⁵ opierała się wówczas na trzech zespołach problemowych: ds. społeczno-politycznych³⁶, ds. patologii społecznej³⁷ i ds. ideowo-światopoglądowych³⁸.

³³ Zakres działań wydziału ze względu na brak odpowiedniego dokumentu dotyczącego woj. bydgoskiego został opracowany na podstawie: AIPN By, 285/260, Zakres działania Wydziału Polityczno-Wychowawczego WUSW we Włocławku, 28 V 1986 r., k. 68–69.

³⁴ Do obowiązków kierownika zespołu należało opracowanie planów pracy zespołu, organizowanie grup specjalistycznych na spotkania z funkcjonariuszami i pracownikami resortu oraz załogami wytypowanych zakładów pracy i środowisk społeczno-zawodowych, czuwanie nad odpowiednim przygotowaniem lektorów do spotkań oraz dokonywanie okresowych ocen pracy lektorów (AIPN By, 077/458, t. 1, Zarządzenie nr 14/82 komendanta wojewódzkiego MO w Bydgoszczy w sprawie powołania Zespołu Lektorskiego w KW MO w Bydgoszczy, 4 V 1982 r., k. 20–21).

³⁵ AIPN By, 077/954, Zarządzenie nr 10/87 szefa WUSW w Bydgoszczy w sprawie powołania Wojewódzkiego Zespołu Lektorskiego w WUSW w Bydgoszczy, 21 IV 1987 r., k. 232–233.

³⁶ Zespół ds. społeczno-politycznych: przewodniczący – ppłk Zdzisław Jasiński (naczelnik Wydziału Ogólnego WUSW), członkowie: ppłk Stanisław Bomba, ppłk Ryszard Ratajczak, mjr Małgorzata Geneli-Ługowska, kpt. Jerzy Adamczyk, kpt. Jerzy Perek, kpt. Andrzej Wardziński, kpt. Jan Sitkowski (*ibidem*, Skład osobowy Zespołu Lektorskiego WUSW w Bydgoszczy. Załącznik nr 1 do zarządzenia nr 10/87 szefa WUSW w Bydgoszczy z 21 IV 1987 r., k. 234).

³⁷ Zespół ds. Patologii Społecznej: przewodniczący – ppłk Ryszard Sobczak (naczelnik Wydziału do Walki z Przystępczością Gospodarczą), członkowie: ppłk Alfred Śniechowski, ppłk Jarosław Pasiciel, kpt. Włodzimierz Majewski, mjr Paweł Stasiak, kpt. Stanisław Kropiwnicki, kpt. Józef Praduń (*ibidem*).

³⁸ Zespół ds. Ideowo-Światopoglądowych: przewodniczący – kpt. Janusz Ługowski (zastępca naczelnika Wydziału IV), członkowie: ppłk Marek Rasch, kpt. Wiesław Górski, kpt. Henryk Czerski (*ibidem*).

W listopadzie 1988 r. została utworzona Społeczna Rada Kultury WUSW w Bydgoszczy, co motywowano koniecznością „pełnej integracji działań w sferze upowszechniania kultury wśród funkcjonariuszy, pracowników cywilnych, emerytów i rencistów SB i MO woj. bydgoskiego”³⁹. Rada była organem doradczo-opiniującym szefa WUSW w sferze upowszechniania kultury, wytyczającym kierunki, zasady, metody i formy działalności kulturalno-oświatowej w WUSW i podległych mu jednostkach terenowych⁴⁰. Powoływał ją szef WUSW na wniosek zastępcy szefa WUSW ds. polityczno-wychowawczych⁴¹, a jej kadencja trwała 3 lata. Zebrania zwyczajne SRK miały odbywać się przynajmniej raz na pół roku, a zebrania jej prezydium – co najmniej raz w miesiącu. Wszelkie uchwały rady miały być przedkładane szefowi WUSW do akceptacji⁴². Pracami SRK kierowało prezydium, którego przewodniczącym był naczelnik Wydziału Polityczno-Wychowawczego WUSW kpt. Jerzy Adamczyk⁴³. Rada dzieliła się na dwie komisje problemowe: ds. działalności kulturalno-artystycznej⁴⁴ i ds. działalności rekreacyjno-turystycznej⁴⁵.

³⁹ AIPN By, 077/954, Zarządzenie nr 31/88 szefa WUSW w Bydgoszczy w sprawie powołania Społecznej Rady Kultury WUSW w Bydgoszczy, 16 XI 1988 r., k. 265–266.

⁴⁰ Do zadań rady należało: opracowywanie programów działania, prowadzenie działalności w zakresie rozpoznawania i zaspakajania potrzeb kulturalnych środowiska, analizowanie i dokonywanie ocen działalności kulturalno-oświatowej organizacji społecznych, klubów, zespołów artystycznych, bibliotek, tworzenie właściwego klimatu do aktywnego uczestnictwa w kulturze, rozwijanie różnorodnych form działalności kulturalno-oświatowej i szerokie prezentowanie własnego dorobku artystycznego, zapewnianie należytego poziomu ideowego i artystycznego w realizowanych przedsięwzięciach, koordynowanie działań poszczególnych organizacji, zespołów artystycznych i kół zainteresowań działających przy WUSW i w jednostkach terenowych oraz współdziałanie z wojskowymi i pozaresortowymi placówkami kultury, współpraca i wymiana doświadczeń z innymi wojewódzkimi radami resortu spraw wewnętrznych, wpływanie na tworzenie bazy materiałowo-technicznej służącej do działalności kulturalnej oraz dbanie o efektywne jej wykorzystywanie, organizowanie aktywnych form informacji i propagandy w zakresie upowszechniania kultury, bieżące współdziałanie z Wydziałem Polityczno-Wychowawczym, wypracowywanie wniosków dla szefa WUSW w sprawach programowych i systemowych dotyczących upowszechniania kultury, wykonywanie innych działań związanych z działalnością kulturalno-oświatową zlecanych przez szefa WUSW lub jego zastępcę ds. polityczno-wychowawczych.

⁴¹ W skład rady wchodził: organizatorzy upowszechniania kultury, kierownicy domów kultury, klubów, bibliotek, przedstawiciele sanatoriów, ośrodków wczasowych, przedstawiciele organizacji politycznych i społecznych, przedstawiciele podległych jednostek terenowych, przedstawiciele ruchu artystycznego, kół, sekcji zainteresowań, przedstawiciele Wydziału Polityczno-Wychowawczego. Spośród funkcjonariuszy MO i SB w składzie rady znaleźli się: ppłk Tadeusz Cholerzyński, mjr Henryk Markiewicz, mjr Bernard Wojtasik, kpt. Arkadiusz Zdzałik, kpt. Kazimierz Lewandowski, kpt. Czesław Traczykowski, por. Jerzy Adamowski, chor. Maria Jaskólska, chor. Stanisław Panfil, st. sierż. Marianna Gęsiorowska, sierż. Wojciech Chylarecki.

⁴² AIPN By, 077/954, Regulamin Społecznej Rady Kultury WUSW w Bydgoszczy. Załącznik nr 2 do zarządzenia nr 31/88 szefa WUSW z 16 XI 1988 r., k. 269–272.

⁴³ W skład prezydium SRK przy WUSW w Bydgoszczy wchodził: kpt. Jerzy Adamczyk (przewodniczący), kpt. Henryk Korwel (zastępca przewodniczącego), kpt. Krzysztof Osieleniec (sekretarz), por. Jerzy Bojar (przewodniczący Komisji ds. Działalności Kulturalno-Artystycznej), kpt. Witold Batke (przewodniczący Komisji ds. Działalności Rekreacyjno-Turystycznej) oraz członkowie: płk Paweł Baran, mjr Michał Pastuszek i kpt. Jerzy Zięciak.

⁴⁴ Komisja Problemowa ds. Działalności Kulturalno-Artystycznej: przewodniczący – por. Jerzy Bojar, sekretarz – kpt. Henryk Sobieszczyk.

⁴⁵ Komisja Problemowa ds. Działalności Rekreacyjno-Turystycznej: przewodniczący – kpt. Witold Batke, sekretarz – ppor. Wojciech Chojnacki.

Wraz z powstaniem pionu polityczno-wychowawczego MSW zakres zadań wydziałów szkolenia został ograniczony do organizowania i nadzorowania systemu szkolenia zawodowego (w tym nauki języków obcych, wychowania fizycznego i sportu, opieki nad bibliotekami specjalnymi⁴⁶). Funkcjonariusze komórek szkoleniowych współdziałali ponadto z wydziałami kadr i polityczno-wychowawczymi w zakresie adaptacji społeczno-zawodowej nowo przyjmowanych do służby, ustalania potrzeb szkoleniowych funkcjonariuszy oraz przygotowania kandydatów do szkół resortowych, cywilnych i do centralnych (lub wojewódzkich) kursów doskonalenia zawodowego⁴⁷.

W nowej sytuacji społeczno-politycznej w kraju po wyborach czerwcowych 1989 r. rozpoczął się proces przekształceń organizacyjnych w MSW. W listopadzie 1989 r. zlikwidowano Służbę Polityczno-Wychowawczą MSW (w tym wszystkie stanowiska zastępców szefów terenowych USW ds. polityczno-wychowawczych). Dozło też do połączenia Wydziału Szkolenia z Wydziałem Polityczno-Wychowawczym i powstania Wydziału Szkolenia i Wychowania WUSW w Bydgoszczy⁴⁸, który istniał do końca lipca 1990 r.

Nadzór służbowy komendantów wojewódzkich/szefów WUSW i ich zastępców ds. bezpieczeństwa/SB nad komórkami organizacyjnymi odpowiedzialnymi za szkolenie funkcjonariuszy w interesującym nas okresie ulegał zmianom. W pierwszej połowie lat sześćdziesiątych np. sprawami szkolenia zajmowali się początkowo obaj zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. bezpieczeństwa⁴⁹. Dopiero od 1964 r. wprowadzono podział jednostek organizacyjnych SB w woj. bydgoskim objętych

⁴⁶ Gromadzącymi publikacje przeznaczone wyłącznie do użytku wewnętrznego i posiadające klauzule tajności.

⁴⁷ Na podstawie: AIPN By, 285/224, Zakres działania Wydziału Szkolenia WUSW w Toruniu, 15 XII 1983 r., k. 249–252; AIPN By, 285/260, Zakres działania Wydziału Szkolenia WUSW we Włocławku, 6 V 1986 r., k. 1–3.

⁴⁸ 2 XII 1989 r. WUSW w Bydgoszczy przesłał do MSW propozycję zastąpienia likwidowanych wydziałów szkolenia i polityczno-wychowawczego nowym Wydziałem Szkolenia i Wychowania na szczeblu WUSW i stanowiskami inspektorów ds. kadr, szkolenia i wychowania w rejonowych USW. Jak wyliczono, w wyniku tej reorganizacji uzyskano by 15 etatów z przeznaczeniem dla Służby Milicji. Z dniem 22 XI 1989 r. funkcjonariusze wydziałów szkolenia i polityczno-wychowawczego oraz w RUSW zostali przeniesieni do dyspozycji szefa WUSW w Bydgoszczy. Jednocześnie przesłano do dyrektora Departamentu Kadr MSW wnioski personalne dotyczące obsady kierownictwa nowo utworzonego wydziału (AIPN By, 644/60, Sprawozdanie z kontroli doraźnej stanu realizacji poleceń Ministra Spraw Wewnętrznych przekazanych na naradzie krajowej 16 X 1989 r. i zawartych w zarządzeniu nr 075/89 Ministra Spraw Wewnętrznych z 24 VIII 1989 r. przez WUSW w Bydgoszczy, 6 XII 1989 r., k. 313).

⁴⁹ Według obowiązującego w 1963 r. grafiku załatwiania spraw w kierownictwie SB KW MO w Bydgoszczy pierwszy zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. bezpieczeństwa w Bydgoszczy ppłk Leon Dąbrowski w każdy poniedziałek (prócz załatwiania spraw bieżących i spotkań z kolektywem KW MO) zajmował się zagadnieniami szkolenia, a w każdą środę omawiał m.in. sprawy Samodzielnej Sekcji Kadr i Szkolenia. Natomiast zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. bezpieczeństwa w Bydgoszczy płk Bronisław Mądrzejowski w każdy poniedziałek zajmował się problematyką szkolenia (AIPN By, 030/199, Plan pracy kierownictwa SB KW MO w Bydgoszczy na drugi kwartał 1963 r., 2 IV 1963 r., k. 74).

nadzorem zastępców komendanta wojewódzkiego MO, w którego wyniku nadzór nad Samodzielną Sekcją Kadr i Szkolenia przypadł pierwszemu zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB⁵⁰. W połowie lat siedemdziesiątych nadzór nad nowo powstałym Wydziałem Szkolenia KW MO objął zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. Służby Milicji ppłk Edmund Kapczyński⁵¹. Ostatnia zmiana podległości organizacyjnej Wydziału Szkolenia, spowodowana powstaniem pionu polityczno-wychowawczego MSW, nastąpiła w 1982 r. Od 1 lutego 1982 r. nadzór nad funkcjonariuszami wydziałów szkolenia i polityczno-wychowawczego sprawował zastępca komendanta wojewódzkiego MO/szefa WUSW ds. polityczno-wychowawczych⁵².

Kierownicy jednostek szkoleniowych pełnili wiele honorowych i prestiżowych funkcji. Byli powoływani do komitetów tworzonych z okazji uroczystości państwowych i resortowych. Podczas świętowania rocznic istnienia resortu spraw wewnętrznych wśród członków powoływanych wówczas komitetów obchodów znajdował się kierownik pionu szkoleniowego. W 1968 r. w skład Wojewódzkiego Komitetu Obchodów 25. rocznicy MO i SB wszedł np. st. inspektor szkolenia zawodowego KW MO ppłk Bronisław Gutowski, który pełnił także w tym Komitecie funkcję przewodniczącego Komisji Imprez i Propagandy⁵³. W 1979 r. w podobnym Komitecie znalazł się naczelnik Wydziału Szkolenia KW MO ppłk Kazimierz Piórkowski, który również został przewodniczącym Komisji Imprez i Propagandy⁵⁴. Przewodniczącym komitetu obchodów czterdziestopięciolecia powołania MO i SB został natomiast zastępca szefa WUSW ds. polityczno-wychowawczych płk Edward Rutkiewicz, sekretarzem – naczelnik Wydziału Polityczno-Wychowawczego kpt. Jerzy Adamczyk, a wśród członków komitetu znalazł się naczelnik Wydziału Szkolenia kpt. Janusz Ługowski⁵⁵.

W związku z końcowymi pracami nad nowym kodeksem karnym w komendach wojewódzkich MO na terenie całego kraju tworzone zespoły konsultacyjne, któ-

⁵⁰ *Ibidem*, Plan pracy SB woj. bydgoskiego na 1964 r., 25 I 1964 r., k. 102.

⁵¹ AIPN By, 077/458, t. 1, Zarządzenie nr 018/75 w sprawie organizacyjnego podporządkowania wydziałów KW MO, 10 VI 1975 r., k. 308.

⁵² *Ibidem*, Zarządzenie nr 04/82 komendanta wojewódzkiego MO w sprawie organizacyjnego podporządkowania wydziałów KW MO, 1 II 1982 r., k. 22–23. Kolejne dwa normatywy dotyczące podległości organizacyjnej poszczególnych wydziałów WUSW w Bydgoszczy nie zmieniły sytuacji wydziałów szkolenia i polityczno-wychowawczego (AIPN By, 077/954, Zarządzenie nr 01/84 szefa WUSW w Bydgoszczy w sprawie organizacyjnego podporządkowania wydziałów WUSW, 10 I 1984 r., k. 138; *ibidem*, Zarządzenie nr 010/84 szefa WUSW w Bydgoszczy w sprawie organizacyjnego podporządkowania wydziałów WUSW, 21 II 1984 r., k. 152).

⁵³ AIPN By, 828/79, t. 2, Zarządzenie nr 32/68 komendanta wojewódzkiego MO w Bydgoszczy w sprawie powołania Wojewódzkiego Komitetu Obchodów 25. rocznicy MO i SB, 17 IX 1968 r., k. 39.

⁵⁴ AIPN By, 077/458, t. 1, Zarządzenie nr p6/79 komendanta wojewódzkiego MO w Bydgoszczy, 8 II 1979 r., k. 142–146.

⁵⁵ AIPN By, 077/601, Decyzja nr 22/88 szefa WUSW w Bydgoszczy z 11 VI 1988 r. w sprawie powołania Komitetu Obchodów 45. rocznicy Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej, 11 VI 1988 r., k. 87–88.

rych zadaniem było zbieranie wszelkich pytań i wątpliwości z jednostek MO i SB dotyczących stosowania nowego prawa karnego, udzielanie odpowiedzi lub przesyłanie pytań do Centralnego Zespołu Konsultacyjnego. W czteroosobowym⁵⁶ zespole utworzonym przy bydgoskiej Komendzie Wojewódzkiej MO znalazł się także ppłk Bronisław Gutowski⁵⁷.

W przypadku zaistnienia „poważnego zagrożenia” lub innego stanu naruszenia porządku publicznego w województwie za koordynację działań jednostek milicyjnych odpowiadał Zespół Kierowania KW MO, którym kierował komendant wojewódzki MO. Organem wykonawczym zespołu był Sztab KW MO, na którego czele stał pierwszy zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. Służby Milicji. Sztab dzielił się na kilka działów. W skład Działu Operacji Sztabu KW MO wchodził starszy inspektor Inspektoratu Szkolenia Zawodowego KW MO⁵⁸. Jesienią 1981 r. naczelnik Wydziału Szkolenia został wiceprzewodniczącym Komisji Pracowniczej KW MO w Bydgoszczy i przewodniczącym zespołu ds. socjalno-bytowych i kontroli społecznej placówek⁵⁹ Przedsiębiorstwa Gastronomiczno-Handlowego „Konsumy”⁶⁰.

Jedną z ostatnich funkcji pozamerytorycznych, pełnioną zapewne bez satysfakcji w okresie dokonującej się już reorganizacji resortu, było członkostwo naczelnika Wydziału Szkolenia i Wychowania WUSW w Bydgoszczy w Komisji ds. Organizacyjno-Kadrowych. Zadaniem tej komisji było opracowanie nowej struktury bydgoskiego WUSW i jego terenowych odpowiedników w woj. bydgoskim zgodnie z decyzjami kierownictwa resortowego oraz przeprowadzanie rozmów z funkcjonariuszami zakwalifikowanymi do zwolnienia⁶¹.

⁵⁶ W skład Wojewódzkiego Zespołu Konsultacyjnego przy KW MO w Bydgoszczy weszli: naczelnik Wydziału Śledczego KW MO mjr Zenon Marcinkowski, naczelnik Wydziału Dochodzeniowo-Śledczego KW MO ppłk Henryk Matusiak, starszy inspektor Kierownictwa KW MO w Bydgoszczy ppłk Florian Grupa, starszy inspektor Inspektoratu Szkolenia Zawodowego KW MO ppłk Bronisław Gutowski.

⁵⁷ AIPN By, 077/601, Zarządzenie nr 69/69 komendanta wojewódzkiego MO w Bydgoszczy w sprawie powołania Wojewódzkiego Zespołu Konsultacyjnego nowego prawa karnego, 22 XII 1969 r., k. 332–332v.

⁵⁸ AIPN By, 077/458, t. 1, Zarządzenie nr 024/70 komendanta wojewódzkiego MO w Bydgoszczy w sprawie powołania organów kierowania na wypadek poważnego zagrożenia lub naruszenia porządku i bezpieczeństwa publicznego, 8 IV 1970 r., k. 488–490.

⁵⁹ Sklepów (z towarami spożywczymi i przemysłowymi), kasyn i stołówek przeznaczonych dla funkcjonariuszy, pracowników MSW i ich rodzin.

⁶⁰ AIPN By, 077/601, Zarządzenie nr 59/81 komendanta wojewódzkiego MO w Bydgoszczy w sprawie powołania i zasad działania Komisji Pracowniczej w KW MO w Bydgoszczy, 16 X 1981 r., k. 210–212.

⁶¹ W skład tej komisji wchodził: naczelnicy Wydziału Kadr, Inspekcji, Szkolenia i Wychowania, st. inspektor ds. organizacyjno-etatowych oraz naczelnik reorganizowanego wydziału (AIPN By, 077/601, Decyzja nr 3/90 szefa WUSW w Bydgoszczy, 23 I 1990 r., k. 57–57v.).

3. Szkolenie ogólne

Dokonujące się po Październiku '56 przemiany polityczne, społeczno-kulturalne i gospodarcze w Polsce stawiały przed resortem spraw wewnętrznych nowe wyzwania. Sprostanie im wymagało od funkcjonariuszy zarówno doświadczenia zawodowego, jak i nowej wiedzy fachowej czy ogólnej niezbędnej do radzenia sobie z ewoluującymi formami współżycia społecznego. Postępująca scholaryzacja społeczeństwa polskiego, dorastanie nowego pokolenia, a także postęp technologiczny w przemyśle stawiały przed kierownictwem MSW i komend wojewódzkich MO zadanie właściwego kształtowania składu osobowego w podległych jednostkach. W kwietniu 1958 r. naczelnik Wydziału Kadr bydgoskiej MO polecał swoim podwładnym, aby zwracali szczególną uwagę na wykształcenie ogólne kandydatów na funkcjonariuszy. Na stanowiska oficerskie w Komendzie Wojewódzkiej MO miały być przyjmowane wyłącznie osoby z wyższym wykształceniem, a do jednostek powiatowych/miejskich MO – ze średnim. Od kandydatów na stanowiska podoficerskie żądano natomiast ukończenia przynajmniej siedmiu klas szkoły podstawowej⁶².

Kierownictwo resortu nie zapominało o potrzebie kształcenia posiadanej kadry. Wydaje się, iż największy nacisk na podnoszenie poziomu wykształcenia przez funkcjonariuszy kładziono w latach 1959–1963. Na podstawie zarządzenia MSW nr 112/58 z 10 czerwca 1958 r. „w sprawie dokształcania ogólnego funkcjonariuszów MO” została zainicjowana akcja, której celem było uzyskanie przez oficerów i podoficerów na stanowiskach oficerskich średniego wykształcenia. Od obowiązku nauki zwalniano funkcjonariuszy, którzy uzyskali zaświadczenie o niezadowalającym stanie zdrowia podpisane przez dyrektora miejscowego Zarządu Zdrowia MSW, ukończyli 45 lat, mieli ciężkie warunki rodzinne lub z daleka dojeżdżali do pracy. W wyniku uzgodnień pomiędzy kierownictwem KW MO, KW PZPR i rad narodowych został opracowany perspektywiczny plan szkolenia ogólnego sięgający 1963 r. W rezultacie w woj. bydgoskim na rok szkolny 1958/1959 do szkół zapisało się 572 osób (w tym 232 oficerów). Za rekrutację funkcjonariuszy do szkół odpowiedzialne były specjalne komisje złożone z kierownika jednostki MO, sekretarza POP i przedstawiciela Wydziału Kadr KW MO. W roku szkolnym 1958/1959 szkoły ukończyło jednak tylko 340 osób (w tym 169 oficerów) spośród milicjantów zatrudnionych w woj. bydgoskim. Z KW MO zapisały się 184 osoby, a szkołę ukończyło 121. Spośród 63 osób, które szkoły nie ukończyły, tylko 8 nie otrzymało promocji, co oznacza, iż pozostali (w liczbie 55) porzucili naukę w trakcie roku szkolnego. Do powodów zaniechania edukacji zaliczano zbyt pochopne podjęcie kształcenia w klasach wyższych, trudności z pogodzeniem pracy zawodowej i obowiązków rodzinnych z koniecznością uczęszczania na zajęcia

⁶² AIPN By, 077/1321, Biuletyn nr 1/58 o pracy z kadrami i doborze nowych kadr do MO, oprac. naczelnik Wydziału Kadr KW MO w Bydgoszczy B. Wyszynski, 15 IV 1958 r., k. 4.

(np. w Liceum dla Pracujących nr 2 w Bydgoszczy odbywały się one trzy razy w tygodniu po 6 godzin), a także stopniowo narastające pospolite zniechęcenie do nauki⁶³. Istniała również pewna grupa funkcjonariuszy stale uchylających się od obowiązku podnoszenia swego poziomu wiedzy. Postępowali oni w następujący sposób: we wrześniu zapisywali się do szkół i z tego powodu byli zwalniani ze szkoleń politycznych. Wkrótce potem z różnych, najczęściej fikcyjnych, powodów rezygnowali z uczęszczania do szkoły, ale nie zapisywali się na szkolenie polityczne. Spośród 340 osób, które z sukcesem ukończyły rok szkolny, 5 funkcjonariuszy studiowało prawo, 36 (w tym 16 z KW MO) było uczniami szkół technicznych i ekonomicznych, a szkołę średnią ukończyły 53 osoby (w tym 21 osób z KW MO).

W kolejnym roku szkolnym 1959/1960 w zajęciach zamierzało uczestniczyć 489 funkcjonariuszy (w tym 279 oficerów). W tej liczbie 241 osób zamierzało kontynuować podjętą wcześniej edukację, a 248 rozpoczynało naukę. Niestety, nadal dużym problemem była znacząca liczba funkcjonariuszy unikających „obowiązku szkolnego”. W nowym roku szkolnym negatywnie do obowiązku edukacji odniosło się 105 osób, w tym 33 z KW MO⁶⁴. Już wkrótce okazało się ponadto, że w roku szkolnym 1959/1960 aż 47 proc. słuchaczy zrezygnowało w trakcie roku szkolnego. Jeśli do tego dodać, że promocji nie uzyskało 9 słuchaczy (w tym 3 oficerów), skala dydaktycznej porażki będzie pełna. W roku szkolnym 1960/1961 osób zobowiązanych do uzyskania średniego wykształcenia było 497. Z tej liczby naukę kontynuować miały 393 osoby, a pozostałe 104 opierały się naciskom przełożonych. Około 60 z nich (w tym 42 funkcjonariuszy KW MO) tłumaczyło się nie najlepszym stanem zdrowia⁶⁵.

Dla poprawy sytuacji partyjnej do sprawowania nadzoru nad zagadnieniem kształcenia ogólnego funkcjonariuszy zamierzano włączyć członków organizacji wchodzących w skład Komitetu Zakładowego. Otrzymali oni imienne wykazy osób zobowiązanych do uzupełnienia wykształcenia, które uchylały się od ciężącego nad nimi obowiązku. Ponadto mieli oni okresowo dokonywać przeglądu ocen uzyskiwanych przez funkcjonariuszy uczęszczających do szkoły w Bydgoszczy. Osoby porzucające naukę miały być następnie wzywane na posiedzenia Egzekutywy KZ PZPR w celu przeprowadzenia z nimi rozmów⁶⁶. Rozważano także, aby wobec takich osób zastosować karę polegającą na odliczeniu od ich urlopu wypoczynkowego liczby dni, które spędzili na zajęciach szkolnych do momentu rezygnacji z kształcenia.

W roku szkolnym 1960/1961 do matury zostało dopuszczonych 50 funkcjonariuszy. Prace pisemne zdali wszyscy, natomiast na egzaminie ustnym odpadły 3 osoby. Spośród oficerów bydgoskiej KW MO zobowiązanych do ukończenia szkoły średniej

⁶³ APB, KZ PZPR, 52/IX/73, Informacja o stanie szkolenia ogólnego za rok 1958/1959 oraz w roku 1959/1960, b.d., k. 114.

⁶⁴ *Ibidem*, k. 115–116.

⁶⁵ APB, KZ PZPR, 52/IX/76, Protokół posiedzenia Egzekutywy KZ, 24 VIII 1960 r., k. 131.

⁶⁶ *Ibidem*, k. 132.

70 proc. miało już wykształcenie średnie⁶⁷. W kolejnym roku szkolnym naukę w poszczególnych klasach rozpoczęło 325 funkcjonariuszy, ukończyło zaś 215. Odsiew wyniósł więc 110 osób (33,85 proc.). Egzaminami maturalnymi zdało 73 uczniów (w tym 20 z KW MO), pozostałych 142 przeszło do następnych klas. Nadal jednak spośród 146 zobowiązanych do uzupełnienia swego wykształcenia funkcjonariuszy KW MO średniego wykształcenia nie posiadało 131⁶⁸.

Odnośnie do wspomnianego wcześniej bydgoskiego Liceum dla Pracujących nr 2 należy stwierdzić, iż świadectwem ukończenia tej właśnie placówki legitymowało się bardzo wielu bydgoskich funkcjonariuszy resortu spraw wewnętrznych, o czym świadczy lektura akt personalnych funkcjonariuszy. Szkoła ta organizowała zamknięte klasy złożone z funkcjonariuszy MO i UB/SB, którzy mogli podnieść poziom wykształcenia i zdać maturę. Placówką tą od 1946 r. kierował Aleksander Żurawicz. Wiele mówiącą charakterystykę dyrektora szkoły, świadczącą również o ogólnym poziomie kształcenia funkcjonariuszy, przedstawił podczas posiedzenia Egzekutywy KZ PZPR 14 października 1959 r. szef bydgoskiej SB Leon Dąbrowski: „Dyrektor naszej szkoły jest nałogowym alkoholikiem, oficerowie upijają go, aby mieć pewne względy przy egzaminach. Jest takie mniemanie, że w tej szkole wymogi są nie nadzwyczajne, że dla słabszych jest ulgowa taryfa. Uczniowie tej szkoły wiedzą o tym, że dyrektor jest alkoholikiem, mimo to jeszcze bardziej wpychają go w ten nałóg. Trzeba tę opinię o naszej szkole odwrócić, trzeba porozmawiać z dyrektorem na egzekutywie, a funkcjonariuszom kategorycznie zabronić pić z dyrektorem. [...] Musimy zaprowadzić porządek, nie dopuścić do kompromitacji. Zdarzają się wypadki, że funkcjonariusze MO, idąc do szkoły na lekcje, kupują po drodze wino, którym częstują dyrektora”⁶⁹. Podczas posiedzenia pojawiły się nawet opinie, aby usunąć dyrektora ze stanowiska, lecz zostały skutecznie wyciszone przez zastępcę komendanta wojewódzkiego MO ds. Służby Milicji Stanisława Czajora, który oponował, mówiąc: „nie należy zmieniać dyrektora, pewna pobłażliwość ze strony dyrektora w stosunku do funkcjonariuszy MO uczących musi być, bo nie zawsze funkcjonariusz jest należycie przygotowany na lekcje”⁷⁰.

W 1963 r. zakończył się cykl szkolenia ogólnego funkcjonariuszy zobowiązanych do uzupełnienia swego wykształcenia. Zakładany cel, czyli średnie wykształcenie, posiadało 67 proc. osób zatrudnionych w KW MO w Bydgoszczy. Oznaczało to, że 170 oficerów MO i SB w woj. bydgoskim nadal nie miało matury. W opiniach sporządzonych o tych osobach została zawarta uwaga o ich ograniczonej przydatności. Po

⁶⁷ APB, KZ PZPR, 52/IX/79, Protokół posiedzenia Egzekutywy KZ, 17 VI 1961 r., k. 68–69.

⁶⁸ APB, KZ PZPR, 52/IX/81, Analiza stanu szkolenia ogólnokształcącego w KW MO Bydgoszcz, oprac. H. Matuszak, S. Norowski *et al.*, 26 VII 1962 r., b.p.

⁶⁹ APB, KZ PZPR, 52/IX/73, Protokół posiedzenia Egzekutywy KZ PZPR, 14 X 1959 r., k. 108–109.

⁷⁰ *Ibidem*, k. 109.

Szkolenie resortowe i pozaresortowe

uwzględnieniu sytuacji kadrowej zdecydowano jednak, że funkcjonariusze ci pozostaną na zajmowanych stanowiskach, lecz nie będą awansowani⁷¹.

W następnych latach kształcenie kadry resortu spraw wewnętrznych w woj. bydgoskim było kontynuowane. W 1966 r. wymaganą maturę mogło potwierdzić 73 proc. stanu osobowego KW MO, a 7,7 proc. posiadało wyższe wykształcenie⁷². Trzy lata później liceum lub technikum ukończyły kolejne 23 osoby, dyplom akademicki uzyskało zaś 27 funkcjonariuszy. Naukę w szkołach ogólnokształcących i technicznych kontynuowało 116 przedstawicieli resortu, a studia podjęły 74 osoby⁷³.

W porównaniu do początku lat sześćdziesiątych zwraca uwagę coraz większe zainteresowanie kontynuowaniem kształcenia pomaturalnego i podejmowaniem nauki na studiach magisterskich. Wśród studiujących w 1970 r. 32 pracowników bydgoskiej KW MO (w tej liczbie dwie kobiety) zdecydowanie największym zainteresowaniem cieszyło się prawo (dwanaście osób) i administracja (dziewięć osób) w Zawodowym Studium Administracji Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu. Zobligowani do uzupełnienia wykształcenia funkcjonariusze studiowali także historię (dwie osoby), pedagogikę, socjologię, ekonomię i matematykę (po jednej osobie). Ponadto na studia techniczne trafiły trzy osoby, a na rolnicze dwie⁷⁴.

Rezultat wysiłków kierownictwa partyjno-służbowego i inspektorów ds. szkolenia podejmowanych w latach sześćdziesiątych zeszłego wieku w zakresie podwyższania poziomu wykształcenia ogólnego funkcjonariuszy i pracowników bydgoskiego aparatu bezpieczeństwa i porządku publicznego został uwidoczniiony w poniższych trzech tabelach. Przedstawiono w nich poziom wykształcenia ogólnego kadry (z podziałem na Służbę Milicji i Służbę Bezpieczeństwa) oraz kierownictwa służbowego (naczelników wydziałów i ich zastępców) bydgoskiej KW MO oraz jednostek terenowych MO (komendantów i ich zastępców) w woj. bydgoskim.

Tabela 1. Wykształcenie funkcjonariuszy KW MO w Bydgoszczy i jednostek terenowych MO w woj. bydgoskim, stan na 1 X 1970 r.

Poziom	MO	proc.	SB	proc.	Ogółem	proc.
Wyższe	84	2,33	29	6,02	113	2,76
Niepełne wyższe	28	0,77	11	2,28	39	0,95
Średnie	951	26,34	296	61,41	1247	30,47

⁷¹ APB, KZ PZPR, 52/IX/84, Protokół posiedzenia Egzekutywy KZ PZPR przy KW MO w Bydgoszczy 14 X 1963 r., 5 XI 1963 r., k. 254.

⁷² APB, KZ PZPR, 52/IX/90, Referat sprawozdawczy pierwszego sekretarza KZ PZPR przy KW MO w Bydgoszczy, [przed 24 V 1966 r.], k. 43.

⁷³ APB, KZ PZPR, 52/IX/105, Informacja dotycząca szkolenia politycznego, zawodowego, ogólnego, pracy inspektorów KO oraz rezerw kadrowych, [1970 r.], k. 234.

⁷⁴ *Ibidem*, Wykaz pracowników SB i MO KW MO studiujących na uczelniach w 1970 r., k. 243.

Szkolenie funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa i porządku publicznego PRL...

Niepełne średnie	317	8,78	42	8,71	359	8,77
Zawodowe	693	19,19	7	1,45	700	17,10
Podstawowe	1538	42,59	97	20,13	1635	39,95
Ogółem	3611	100	482	100	4093	100

Źródło: APB, KZ PZPR, 52/IX/105, Informacja dotycząca szkolenia politycznego, zawodowego, ogólnego, pracy inspektorów KO oraz rezerw kadrowych, [1970 r.], k. 236.

Tabela 2. Wykształcenie naczelników i zastępców naczelników wydziałów KW MO w Bydgoszczy, stan na 1 X 1970 r.

Wykształcenie	Naczelnicy		Zastępcy naczelnika		Ogółem	proc.
	MO	SB	MO	SB		
Wyższe	7	4	7	4	22	40,0
Niepełne wyższe	1	–	–	–	1	1,82
Średnie	8	6	9	6	29	52,72
Niepełne średnie	–	–	1	–	1	1,82
Podstawowe	–	1	–	1	2	3,63
Ogółem	16	11	17	11	55	100

Źródło: APB, KZ PZPR, 52/IX/105, Informacja dotycząca szkolenia politycznego, zawodowego, ogólnego, pracy inspektorów KO oraz rezerw kadrowych, [1970 r.], k. 238.

Tabela 3. Wykształcenie kierownictwa służbowego jednostek terenowych MO w woj. bydgoskim, stan na 1 X 1970 r.

Wykształcenie	Komendant powiatowy/ dzielnicowy MO (równorzędny)	Zastępca komendanta powiatowego (równorzędny)	pierwszy zastępca komendanta pow. ds. SB (równorzędny)	Ogółem	proc.
Wyższe	2	3	4	9	10,84
Niepełne wyższe	–	1	–	1	1,21
Średnie	24	28	15	67	80,72
Niepełne średnie	–	2	–	2	2,41
Podstawowe	–	1	3	4	4,82
Ogółem	26	35	22	83	100

Źródło: APB, KZ PZPR, 52/IX/105, Informacja dotycząca szkolenia politycznego, zawodowego, ogólnego, pracy inspektorów KO oraz rezerw kadrowych, [1970 r.], k. 238.

W latach siedemdziesiątych wraz z dokonującą się wymianą pokoleniową w resorcie spraw wewnętrznych wzrastały stopniowo wymagania wobec kadry oficerskiej. Powszechny stawał się postulat posiadania wyższego wykształcenia przez kadrę dowódczą lub funkcjonariuszy przygotowywanych do objęcia takich stanowisk (znajdowali się oni w tzw. rezerwie kadrowej). W roku szkolnym 1976/1977 kierownictwo partyjno-służbowe KW MO w Bydgoszczy skierowało np. 102 osoby do odbycia studiów wyższych. Trafili oni do: Zawodowego Studium Administracyjnego UMK (68 osób), Wydziału Prawa i Administracji UMK (8), Zaocznego Studium Historii UMK (5), Akademii Techniczno-Rolniczej w Bydgoszczy (3), Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Bydgoszczy (18). Po przeprowadzeniu egzaminów wstępnych przyjęto 27 osób (odśiew wyniósł więc 75 osób). Ponadto 8 osób z tzw. rezerwy kadrowej (czyli potencjalnych kierowników i naczelników) trafiło na tzw. miejsca limitowane do Zawodowego Studium Administracyjnego UMK bez egzaminów wstępnych. Łącznie więc rok akademicki 1976/1977 rozpoczęło 35 pracowników, w tej liczbie 29 z MO i 6 z SB. Oprócz tego w ramach podwyższania kwalifikacji 16 funkcjonariuszy skierowano na drugi stopień studiów magisterskich. W wyniku postępowania kwalifikacyjnego na uczelniach studia podjęło 5 osób. Ogółem (z doliczeniem funkcjonariuszy studiujących przed 1976 r.) na początku 1977 r. studiowało 121 osób, w tym 87 z MO i 34 z SB. Wybrali oni następujące uczelnie: WSP w Bydgoszczy (55 osób), ZSA UMK (25), Wydział Prawa UMK (15), ATR w Bydgoszczy (7), Zaoczne Studium Historii UMK (4), AWF w Poznaniu (2), WSP w Słupsku (1), WSP w Łodzi (1), Wyższa Oficerska Szkoła Pożarnictwa w Warszawie (1), ASW w Warszawie (5), Studium Administracyjne UMK (4), Studium Administracji Uniwersytetu Gdańskiego (1)⁷⁵. Szczególnie pozytywnie do pracowników resortu spraw wewnętrznych pragnących uzupełnić wykształcenie było ustosunkowane kierownictwo bydgoskiej WSP, które przyjmowało do grona studentów niemal wszystkich zainteresowanych nauką funkcjonariuszy⁷⁶.

W resorcie spraw wewnętrznych obowiązywała określona procedura uzyskiwania pozwolenia na podejmowanie edukacji w szkołach średnich i wyższych (pozaresortowych). W drugiej połowie lat siedemdziesiątych w KW MO w Bydgoszczy podjęcie studiów wyższych przez funkcjonariusza MO i SB wymagało uzyskania zgody bezpośredniego przełożonego, a następnie złożenia raportu do komendanta wojewódzkiego MO i uzyskania jego zgody. Raporty miały być składane za pośrednictwem Wydziału

⁷⁵ APB, KZ PZPR, 81/III/2, Informacja w sprawie wyników nauczania za pierwsze półrocze 1976/1977 uzyskanych przez funkcjonariuszy studiujących na uczelniach, średnich funkcjonariuszy studiujących na uczelniach, średnich w szkołach zawodowych i WUML (załącznik nr 1: Dane liczbowe studiujących funkcjonariuszy w rozbiciu na lata nauki i uczelnie), oprac. Z. Jasiński, S. Matuszewski, P. Stasiak, 28 II 1977 r., k. 59.

⁷⁶ „W wyniku naszych działań i właściwie ułożonych stosunków z kierownictwem tej uczelni” aż 28 funkcjonariuszy KW MO w Bydgoszczy studiowało w bydgoskiej WSP (APB, KZ PZPR, 81/III/2, Informacja o przebiegu szkolenia politycznego, zawodowego i ogólnego realizowanego przez Wydział Szkolenia w roku 1976/1977, oprac. K. Piórkowski, 12 XI 1977 r., k. 177).

Szkolenia KW MO do 28 lutego każdego roku. Po uzyskaniu akceptacji komendanta wojewódzkiego MO na podjęcie studiów wyższych komplet dokumentów należało złożyć do Wydziału Szkolenia KW MO, który przesyłał do konkretnych uczelni dokumentację wszystkich funkcjonariuszy chętnych do podjęcia studiów. Procedura uzyskania zgody na podjęcie nauki w szkołach średnich ograniczała się do wyrażenia akceptacji przez naczelników wydziałów KW MO, komendantów miejskich MO, kierowników komisariatów lub komendantów posterunków we własnym zakresie. Urlopów szkolnych udzielali bezpośredni przełożeni wnioskującego. Urlopy szkolne dla kierowników komórek organizacyjnych MO były udzielane przez komendanta wojewódzkiego MO⁷⁷.

W latach osiemdziesiątych nadal obowiązywał ściśle określony tryb ubiegania się o zgodę na podjęcie studiów na uczelniach cywilnych i resortowych. Funkcjonariusze i pracownicy, którzy starali się o zgodę na studia na uczelniach cywilnych, byli zobligowani do składania do Wydziału Szkolenia KW MO raportu o zezwolenie na podjęcie studiów na uczelniach cywilnych. W raporcie kierowanym do komendanta wojewódzkiego MO należało wymienić uczelnię i kierunek studiów oraz zyskać aprobatę kierownika jednostki organizacyjnej MO lub SB.

Od kandydatów na studia wymagano posiadania co najmniej dwuletniego stażu pracy w organach MO i SB, odpowiadającego wymogom danej uczelni stanu zdrowia, pozytywnych opinii służbowych, a także wolnej do kar dyscyplinarnych historii służby⁷⁸. Bydgoska WSP – podobnie jak w poprzednich latach – również w latach osiemdziesiątych oferowała funkcjonariuszom MO i SB miejsca na prowadzonych kierunkach. W roku akademickim 1986/1987 przewidywano możliwość skierowania (w ramach miejsc limitowanych) grupy funkcjonariuszy na studia zaoczne w tej uczelni na kierunkach nauki społeczne i wychowanie obronne. O miejsca te mogli ubiegać się funkcjonariusze wytypowani w ramach przeglądu kadrowego. Osoby zainteresowane podjęciem studiów wyższych były zobowiązane zwrócić się z raportem do szefa WUSW za pośrednictwem Wydziału Szkolenia⁷⁹. Pojawiła się też możliwość skierowania dodatkowo dziesięciu funkcjonariuszy do WSP w Bydgoszczy na kierunek nauki społeczno-prawne w roku akademickim 1989/1990. Warunkiem przyjęcia na pierwszy rok studiów było pozytywne ukończenie kursu „zerowego” trwającego od stycznia do maja 1989 r. (zajęcia kursu odbywały się w każdą sobotę i niedzielę)⁸⁰.

⁷⁷ AIPN By, 077/471, t. 1, Pismo naczelnika Wydziału Szkolenia KW MO w Bydgoszczy do naczelników wydziałów KW MO, komendantów miejskich MO, kierowników komisariatów MO, komendantów posterunków MO, 31 I 1977 r., k. 124–124v.

⁷⁸ AIPN By, 077/471, t. 1, Pismo naczelnika Wydziału Szkolenia KW MO w Bydgoszczy do naczelników wydziałów KW MO w Bydgoszczy, komendantów miejskich MO, kierowników komisariatów MO, komendantów posterunków MO w woj. bydgoskim, 24 I 1981 r. k. 87.

⁷⁹ AIPN By, 077/571, t. 2, Pismo naczelników Wydziału Kadr i Wydziału Szkolenia WUSW w Bydgoszczy, 30 I 1986 r., k. 22.

⁸⁰ AIPN By, 077/471, t. 3, Pismo naczelnika Wydziału Szkolenia WUSW w Bydgoszczy do naczelników wydziałów WUSW w Bydgoszczy i szefów RUSW w woj. bydgoskim, 8 XI 1988 r., k. 58.

Odmienne tryb postępowania dotyczył przypadków kierowania funkcjonariuszy na kursy językowe (zwłaszcza dla zaawansowanych) ze względu na potrzeby operacyjne danego wydziału. W takich przypadkach to kierownik danej jednostki organizacyjnej SB lub MO występował do naczelnika Wydziału Szkolenia z prośbą o wyrażenie zgody na taką formę szkolenia zawodowego⁸¹.

Osoby pragnące podjąć studia w uczelniach resortowych musiały składać odpowiednie raporty do Wydziału Kadr. Wymagano od nich posiadania odpowiednich umiejętności organizatorsko-dowódczych oraz dobrego stanu zdrowia i sprawności fizycznej. Ponadto musieli to być funkcjonariusze lub pracownicy, którzy przez swych przełożonych byli przewidziani do dalszego awansu zawodowego. Od kandydatów na studia zaoczne w ASW wymagano przynajmniej pięcioletniego okresu pracy po ukończeniu Wyższej Szkoły Oficerskiej lub innej uczelni cywilnej. O przyjęcie na studia stacjonarne do WSO w Legionowie i Szczytnie mogły ubiegać się osoby osiągające dobre wyniki w pracy zawodowej i społecznej, posiadające predyspozycje organizatorsko-dowódcze, średnie wykształcenie, zdrowe i mające nie więcej niż 35 lat. Na trzyletnie studia zaoczne w wyższych szkołach oficerskich MSW trafiali kandydaci, którzy ze względów służbowych lub rodzinnych nie mogli być skierowani na studia stacjonarne. Osoby takie musiały spełniać następujące warunki: wyróżnianie się nienaganną postawą zawodową i społeczną, praca w jednostkach operacyjnych lub operacyjno-technicznych MO i SB, ukończenie w trybie stacjonarnym szkoły podoficerskiej MSW, minimum pięcioletni staż służbowy, wiek poniżej 45 lat, posiadanie odpowiedniego stanu zdrowia⁸². Ze względu na częste przypadki porzucania studiów na uczelniach resortowych szef WUSW w Bydgoszczy zwracał uwagę na niewłaściwe typowanie kandydatów na słuchaczy ASW i WSO w Szczytnie i Legionowie. Przypominał również, że szczególną rolę w typowaniu kandydatów na studia mają do odegrania przełożeni, którzy powinni w sposób rozważny przeprowadzać rozmowy z kandydatami i dokonywać ich wstępnej kwalifikacji⁸³. Funkcjonariusze często opuszczający zajęcia szkolne pozbawiani byli części uposażenia finansowego⁸⁴.

W 1976 r. powstał zespół koordynacyjny ds. doboru kandydatów do służby w MO i SB pod przewodnictwem naczelnika Wydziału Kadr⁸⁵. Jego członkami zostali naczeln-

⁸¹ AIPN By, 077/471, t. 1, Pismo naczelnika Wydziału II KW MO w Bydgoszczy do naczelnika Wydziału Szkolenia KW MO w Bydgoszczy, 22 XII 1982 r., k. 1. Zob. też: *ibidem*, t. 3, Pismo naczelnika Wydziału II WUSW w Bydgoszczy do naczelnika Wydziału Szkolenia WUSW, 26 VI 1989 r., k. 38.

⁸² AIPN By, 077/571, t. 2, Pismo naczelnika Wydziału Szkolenia i Wydziału Kadr WUSW w Bydgoszczy do naczelników wydziałów WUSW i szefów RUSW w woj. bydgoskim, 4 I 1984 r., k. 68–68v.

⁸³ AIPN By, Pf 151/4, Pismo szefa WUSW w Bydgoszczy, [14 XII 1988 r.], k. 78.

⁸⁴ AIPN By, 077/471, t. 3, Pismo naczelnika Wydziału II WUSW w Bydgoszczy do naczelnika Wydziału Finansowego WUSW w Bydgoszczy, 11 XII 1989 r., k. 30.

⁸⁵ AIPN By, 077/458, t. 1, Zarządzenie nr 8/76 komendanta wojewódzkiego MO w Bydgoszczy w sprawie powołania zespołu koordynacyjnego ds. doboru kandydatów do służby w MO i SB, 1 IV 1976 r., k. 286–287.

nicy wydziałów, głównie reprezentujących Służbę Milicji. Wśród członków zespołu Służbę Bezpieczeństwa reprezentował tylko naczelnik Wydziału III. W skład zespołu koordynacyjnego wszedł także naczelnik Wydziału Szkolenia. Do zadań zespołu należało m.in. kwalifikowanie kandydatów do ASW i wyższych szkół oficerskich MSW, utrzymywanie kontaktu ze słuchaczami tych uczelni i przedkładanie wniosków dotyczących ich zatrudnienia, utrzymywanie stałego kontaktu z uczelniami cywilnymi w celu zapewnienia z nich dopływu potencjalnych kadr do służby w MO i SB oraz kwalifikowanie funkcjonariuszy MO i SB na studia zaoczne.

Na początku roku szkolnego 1977/1978 w wyższych szkołach studiowało 149 funkcjonariuszy (91 z bydgoskiej KW MO, 58 z jednostek terenowych MO; z podziałem na służby: MO – 100, SB – 49). W 1977 r. w celu ułatwienia uzyskania indeksu uczelni przez funkcjonariuszy bydgoskiej KW MO zorganizowano wspólnie z Urzędem Wojewódzkim w Bydgoszczy kurs przygotowujący do egzaminu wstępnego. Spośród 31 zatrudnionych w KW MO na studia dostało się 18⁸⁶. Taka forma pomocy osobom chętnym do podjęcia studiów wyższych została wkrótce rozbudowana. W 1980 r. Wydział Szkolenia KW MO w Bydgoszczy zorganizował trzy kursy przygotowawcze dla kandydatów na uczelni: kurs dla kandydatów na studia cywilne pozaresortowe o kierunku prawniczym i administracyjno-prawnym oraz pedagogikę (ukończyło go 35 osób); kurs dla kandydatów na uczelni pozaresortowe o kierunku technicznym (ukończyło go 11 funkcjonariuszy z woj. bydgoskiego i 4 z woj. piłskiego i konińskiego); kurs przygotowawczy dla kandydatów na uczelni resortowe, czyli WSO w Szczytnie i WSO w Legionowie (uczestniczyło w nim 17 osób). Na kursach były omawiane tematy trudniejsze, przewidywane w materiałach obowiązujących na egzaminach wstępnych⁸⁷. Wobec funkcjonariuszy okazujących lekceważący stosunek do nauki stosowano wiele kar, m.in. skreślenie z listy nagrodzonych, zaniechanie awansowania na wyższe stopnie służbowe i odebranie dodatku specjalnego⁸⁸.

Zdecydowanie większa liczba funkcjonariuszy uczęszczała do szkół średnich. Odmienne niż w latach sześćdziesiątych, kiedy to porzucano zajęcia w trakcie trwania roku szkolnego, w następnej dekadzie zauważalnym problemem była rezygnacja z przystąpienia do egzaminu maturalnego – mimo regularnego uczęszczania zajęcia. Motywem takiej postawy milicjantów i funkcjonariuszy SB miało być przekonanie, że matura nie jest im do niczego potrzebna, ponieważ nie planują kontynuowania edukacji. Funkcjonariuszy zobowiązanych do uzyskania średniego wykształcenia było w tym czasie 475, lecz po odliczeniu osób, których nauka nie obowiązywała ze względu na

⁸⁶ APB, KZ PZPR, 81/III/2, Informacja o przebiegu szkolenia politycznego, zawodowego i ogólnego realizowanego przez Wydział Szkolenia w roku 1976/1977, oprac. K. Piórkowski, 12 XI 1977 r., k. 178.

⁸⁷ APB, KZ PZPR, 81/III/5, Informacja o szkoleniu zawodowym i społeczno-politycznym funkcjonariuszy MO i SB w woj. bydgoskim, 24 VII 1980 r., k. 150.

⁸⁸ APB, KZ PZPR, 81/III/2, Protokół posiedzenia Egzekutywy KZ PZPR z 8 III 1977 r., 15 III 1977 r., k. 48.

wiek i stan zdrowia, pozostawało już tylko 174. Świadczyło to – mimo dokonującej się wymiany pokoleniowej – o postępującym starzeniu się kadry dowódczej w bydgoskim aparacie spraw wewnętrznych. Warto dodać, że naukę w Średnim Studium Zawodowym⁸⁹ o kierunku społeczno-prawnym w pierwszym semestrze 1976/1977 rozpoczęło 621 osób (w tym 170 na pierwszym semestrze). W trakcie nauki zrezygnowało 30 osób. W ramach pomocy organizowano zajęcia konsultacyjne z matematyki, języka rosyjskiego i polskiego. Zajęcia w studium odbywały się cztery dni w miesiącu (co druga sobota i niedziela). W semestrze spośród 591 funkcjonariuszy uczących się 155 musiało odbywać egzaminy poprawkowe. Spośród 325 uczących się tylko na szóstym semestrze aż 120 osób odmówiło przystąpienia do matury. Dla osób chętnych i uczących się, a mających problemy ze zdaniem egzaminów planowano organizowanie konsultacji (30–40 godzin) organizowanych i opłacanych z funduszy bydgoskiej KW MO w celu opanowania trudniejszych przedmiotów⁹⁰. W wyniku analizy procesu kształcenia funkcjonariuszy w ŚSZ przeprowadzonej wiosną 1976 r. stwierdzono, że bardzo wielu funkcjonariuszy nie przykładało się do nauki. Sytuację taką uznano za wyraz braku dyscypliny i zlekceważenie zarządzenia ministra spraw wewnętrznych nr 8/74 z 13 lutego 1974 r. dotyczącego uzupełniania wykształcenia średniego przez funkcjonariuszy MO i SB woj. bydgoskiego (par. 1 tego zarządzenie nakładał obowiązek posiadania przez większość funkcjonariuszy jednostek spraw wewnętrznych średniego wykształcenia). Wskazano również na znaczące kwoty wydatkowane na dodatkowe konsultacje dla opanowania materiału, choć nie wszyscy zainteresowani skorzystali z tej możliwości. Na wyniki nauczania osiągnięte przez funkcjonariuszy negatywnie wpłynęła także duża absencja. W związku z tym polecono wzmocnić dyscyplinę nauczania i stosować sankcje wobec funkcjonariuszy zaniedbujących lub przerywających naukę bez uzasadnienia oraz tych, którzy odmawiają uzupełnienia wykształcenia średniego. Komendant wojewódzki MO nakazywał kierownikom jednostek organizacyjnych dopilnowanie, aby wszyscy zobligowani do uzupełnienia wykształcenia

⁸⁹ Realizując zarządzenie nr 8/74 ministra spraw wewnętrznych z 13 II 1974 r. w sprawie podnoszenia poziomu wykształcenia ogólnego funkcjonariuszy, w uzgodnieniu z kuratorium zorganizowano w woj. bydgoskim 29 klas Średniego Studium Zawodowego. Podstawą dla zorganizowania ŚSZ o kierunku społeczno-prawnym było pismo ministra oświaty i wychowania z 22 I 1974 r. skierowane do kuratoriów. Określono w nim, że klasy nie mogły być mniejsze niż 35 osób oraz można było kierować do nich także osoby pracujące w administracji terenowej. Początkowo klasy takie utworzono we wszystkich powiatach z wyjątkiem sępoleńskiego i tucholskiego (dopiero 1 II 1975 r. utworzono klasę w Tucholi). Na początku 1975 r. istniało 30 klas, w których naukę pobierało 785 funkcjonariuszy. Koszty istnienia ŚSZ pokrywał resort oświaty, natomiast w bydgoskiej KW MO prowadzono kursy przygotowujące kandydatów do studium oraz zajęcia konsultacyjne przed egzaminami. Naukę w pierwszym semestrze ŚSZ rozpoczęło 880 funkcjonariuszy ze wszystkich jednostek MO w woj. bydgoskim, lecz w trakcie semestru zrezygnowało 95 osób (APB, KZ PZPR, 52/IX/119, Informacja o przebiegu nauki w Średnim Studium Zawodowym – kierunek społeczno-prawny na terenie woj. bydgoskiego, oprac. B. Gutowski, 24 II 1975 r., b.p.).

⁹⁰ *Ibidem*, k. 56.

funkcjonariusze czynili to bez zwłoki, i przypomniał, że „podnoszenie kwalifikacji ogólnych przez funkcjonariuszy należy traktować jako obowiązek służbowy”⁹¹. Jednocześnie dla zachęcenia funkcjonariuszy uczęszczających do szkół średnich do starań o dobre wyniki nagradzano finansowo osoby, które ukończyły szkołę ze średnią 4,0 i więcej⁹².

W czerwcu 1977 r. szkołę średnią ukończyło 308 funkcjonariuszy, z których 76 zdało maturę. W szkołach średnich naukę kontynuowało 405 osób, w tym 361 w ŚSZ. Do szkół średnich powinno trafić jeszcze 161 funkcjonariuszy, lecz byli oni już często przeznaczeni do zwolnienia ze względu na osiągnięty wiek lub pracowali na stanowiskach, z którymi nie wiązały się żadne awanse. Wszystkim uczącym się w szkołach średnich udzielano pomocy poprzez zakup lektur oraz organizowanie i opłacanie dodatkowych zajęć konsultacyjnych (40 godzin w semestrze dla każdej klasy). Kierowanie pracowników MO i SB do szkół średnich planowano zakończyć w 1978 r., a w 1981 r. miało nastąpić zakończenie programu uzupełniania wiedzy na poziomie szkoły średniej⁹³.

W 1984 r. w podstawowych wydziałach WUSW w Bydgoszczy wykształcenie wyższe posiadało 75 proc. funkcjonariuszy SB i 62,6 proc. kadr MO⁹⁴. Znajomością języków obcych wykazywało się zaledwie 11 funkcjonariuszy (z Wydziału „T” – 6, z Wydziału II – 4 i z Wydziału Paszportów – 1)⁹⁵. Spośród 184 funkcjonariuszy jednostek operacyjnych SB wykształceniem wyższym (cywilnym i resortowym) legitymowało się 126 funkcjonariuszy, a 58 wykształceniem średnim. Przeszkolenie resortowe zaliczyło 154 funkcjonariuszy (ASW – 2, WSO – 17, SO w Legionowie – 22, Studium Podyplomowe ASW – 76, Szkoła Chorażych – 28, SPMO – 9)⁹⁶. W skali woj. bydgoskiego 373 funkcjonariuszy nie posiadało średniego wykształcenia (w jednostkach terenowych – 363, w Wydziale Ruchu Drogowego WUSW – 4, Wydziale Obsługi Transportowej WUSW – 5, Wydziale Łączności WUSW – 1). W 1984 r. średnie wykształcenie uzupełniało 117 funkcjonariuszy, z których 107 uczyło się w klasach zamkniętych studium zawodowego i 10 w szkołach średnich otwartych⁹⁷. W 1986 r.

⁹¹ AIPN By, 077/458, t. 1, Pismo komendanta wojewódzkiego MO w Bydgoszczy do naczelników wydziałów KW MO, komendantów miejskich MO, kierowników komisariatów MO i komendantów posterunków MO, 26 IV 1976 r., k. 290–291.

⁹² *Ibidem*, Rozkaz nr 77/77 komendanta wojewódzkiego MO w Bydgoszczy o wyróżnieniu, 20 VI 1977 r., k. 272.

⁹³ APB, KZ PZPR, 81/III/2, Informacja o przebiegu szkolenia politycznego, zawodowego i ogólnego realizowanego przez Wydział Szkolenia w roku 1976/1977, oprac. K. Piórkowski, 12 XI 1977 r., k. 176–177.

⁹⁴ Spośród kadry oficerskiej Zmotoryzowanego Odvodu WUSW w Bydgoszczy wyższym wykształceniem legitymowało się 41 proc. funkcjonariuszy.

⁹⁵ AIPN, 032/102, Pismo kierownika Głównego Inspektoratu MSW do ministra spraw wewnętrznych, 17 V 1984 r., k. 11.

⁹⁶ *Ibidem*, Sprawozdanie z kompleksowej kontroli WUSW w Bydgoszczy dokonanej w dniach 12–28 III 1984 r., 2 V 1984 r., k. 43.

⁹⁷ *Ibidem*, k. 135.

wyższe wykształcenie posiadało 635 funkcjonariuszy (20,1 proc. ogółu), średnie 1736 (55,1 proc. ogółu), a zasadnicze i podstawowe 783 (24,8 proc. ogółu)⁹⁸. Wykształcenie uzupełniało 170 osób, na uczelniach pozaresortowych studiowało zaś 80 osób. Wyższe szkoły oficerskie ukończyło 117 funkcjonariuszy (3,7 proc. ogółu), szkoły oficerskie – 575 (18,2 proc.), chorążych – 456 (14,5 proc.) i podoficerskie – 1598 (50,7 proc.). Bez przeszkolenia pozostawało 408 funkcjonariuszy (12,8 proc.)⁹⁹.

4. Szkolenie zawodowe

W latach 1956–1989 w ramach kształcenia zawodowego funkcjonariusze resortu spraw wewnętrznych byli zapoznawani ze specjalistyczną problematyką niezbędną do prawidłowego i skutecznego wykonywania obowiązków służbowych. Ogólne określenie zagadnień objętych przeszkoleniem znajdowało się w opracowywanych przez MSW programach. Wskazana tematyka miała jednak charakter ramowy i najczęściej wymagała szczegółowego uzupełnienia, zwłaszcza o zagadnienia wynikające z aktualnych potrzeb jednostki. Ciężar opracowania konspektów i przeprowadzenia zajęć spadał w takiej sytuacji na wykładowców w poszczególnych grupach szkoleniowych, którymi często byli funkcjonariusze sprawujący obowiązki kierownicze. Zнали oni potrzeby i problemy stojące przed kierowanymi przez nich jednostkami, dzięki czemu mogli dobrze wykorzystać czas przeznaczony na szkolenie zawodowe swych podwładnych.

Jedynie dla wydziałów i służb administracyjno-usługowych ramowy program szkolenia KG MO nie przewidywał omawiania tematów kształcenia zawodowego. Nie oznaczało to jednak, że funkcjonariusze tych pionów byli z niego zwolnieni. Odbywali je bowiem na podstawie rozmaitych wytycznych wydanych przez MSW oraz przez kierownictwo miejscowej jednostki. Podział na grupy szkoleniowe w zasadzie polegał na odwzorowaniu struktury organizacyjnej danej komendy MO/urzędu spraw wewnętrznych.

W ramach edukacji zawodowej funkcjonariuszy i pracowników MO i SB odbywały się także zajęcia wychowania fizycznego¹⁰⁰ i strzelania, które były organizowane dla wszystkich wydziałów i służb KW MO. Wyjątek stanowiły kobiety z personelu obsługi biurowej, które były zwolnione z obowiązku uczestniczenia w treningach sportowych i strzeleckich.

⁹⁸ Głównie funkcjonariusze ZO WUSW w Bydgoszczy.

⁹⁹ AIPN, 032/205, Sprawozdanie z kontroli sprawdzającej WUSW w Bydgoszczy, 4 VI 1986 r., k. 24.

¹⁰⁰ W ramach wychowania fizycznego funkcjonariusze mogli uczęszczać m.in. na zajęcia z nauki pływania, co zostało wprowadzone zarządzeniem nr 16/61 KG MO z 17 III 1961 r. Program przewidywał 16 godzin szkolenia, w tym 15 godzin zajęć praktycznych (AIPN By, 450/20, Program nauki pływania, 18 VII 1961 r., b.p.).

Zasadnicze zagadnienia dokształcania zawodowego funkcjonariuszy Służby Milicji zostały uregulowane na podstawie rozkazu nr 9/57 komendanta głównego MO z 23 listopada 1957 r., do którego dołączono instrukcję o organizacji i formach dokształcania zawodowego w jednostkach Milicji Obywatelskiej¹⁰¹. Zapisy zawarte w tej instrukcji weszły w życie 1 grudnia 1957 r. i według nich organizowano dokształcanie zawodowe funkcjonariuszy w wojewódzkich jednostkach MO. Już w jej pierwszym paragrafie podkreślono, że „stałe podnoszenie kwalifikacji zawodowych jest obowiązkiem każdego funkcjonariusza Milicji Obywatelskiej”. W skład dokształcania zawodowego funkcjonariuszy Służby Milicji wchodziły zagadnienia ogólnomilicyjne, tematyka specjalizująca, zagadnienia polityczno-gospodarcze państwa oraz tematyka wyszkolenia bojowego i fizycznego¹⁰². Paleta form szkolenia była szeroka i obejmowała szkolenie prowadzone w ośrodkach szkoleniowych MO, jak również szkolenie w toku pracy (8 godzin miesięcznie), samoszkolenie indywidualne lub zbiorowe opanowanie zalecanego materiału w określonym terminie oraz krótkoterminowe przeszkolenie specjalizujące. Zajęcia przybierać mogły następujące formy: ćwiczenia, pogadanki, wykłady i zajęcia praktyczne. Okresowe programy dokształcania zawodowego dla jednostek MO miały być opracowywane przez inspektorów szkolenia zawodowego KW MO i zawierać tematykę szkolenia, czas potrzebny na przerobienie poszczególnych tematów, metodykę zajęć i bibliografię dla poszczególnych zagadnień. Podstawą ich opracowania miała być tematyka zalecana przez Oddział Szkolenia KG MO oraz wnioski wysuwane przez naczelników wydziałów KW MO i komendantów terenowych jednostek MO. Zakładano również, że w programach znajdzie się miejsce na godziny rezerwowe, które mogły być spożytkowane na omówienie tematów wskazanych przez miejscowych komendantów MO lub naczelników wydziałów. Szkolenie dla funkcjonariuszy ZOMO i przeprowadzane w ośrodkach szkoleniowych KW MO odbywać się miało na podstawie programów opracowanych przez Oddział Szkolenia KG MO. Programy krótkoterminowego przeszkolenia specjalizującego na szczeblu centralnym ustalały konkretne oddziały merytoryczne KG MO, a na szczeblu wojewódzkim – poszczególne wydziały KW MO (z udziałem inspektorów szkoleniowych). W komisariatach i międzygromadzkich posterunkach MO programowe dokształcanie zawodowe w zasadzie nie miało być prowadzone, ponieważ funkcjonariusze z tych jednostek mieli być szkoleni w powiatowych (i równorzędnych) komendach MO.

W instrukcji wyliczono również, co miało składać się na dokumentację szkolenia zawodowego: programy szkolenia dla kursów i okresowe programy dokształcania zawodowego dla jednostek MO, terminarze zajęć szkoleniowych w jednostkach MO

¹⁰¹ AIPN By, 828/145, Rozkaz nr 9/57 komendanta głównego MO, 23 XI 1957 r. wraz z instrukcją o organizacji i formach dokształcania zawodowego w jednostkach Milicji Obywatelskiej, b.p.

¹⁰² Jedno z niewielu ograniczeń dotyczyło obowiązku dokształcania zawodowego w zakresie wyszkolenia bojowego i fizycznego, któremu podlegali funkcjonariusze MO (tylko mężczyźni) do 50. roku życia, z wyjątkiem osób niezdolnych do wykonywania forsownych ćwiczeń.

oraz rozkłady zajęć w ośrodkach szkoleniowych KW MO i ZOMO, konspekty i plany zajęć oraz dzienniki szkolenia. Ponadto na sprawozdawczość w pionie szkoleniowym składały się: kwartalne analizy całokształtu pracy szkoleniowej w jednostkach MO, ośrodkach szkoleniowych KW MO i zmotoryzowanych odwodach oraz zestawienia wyników odbytych ćwiczeń strzeleckich. Kwartalne analizy szkolenia miały być opracowywane przez inspektorów szkolenia zawodowego KW MO.

Na naczelnikach wydziałów i komendantach jednostek podległych KW MO spoczywała odpowiedzialność za prawidłowe zorganizowanie i przebieg kształcenia zawodowego zgodnie z zasadami ustalonymi w instrukcji, aktualnymi potrzebami służbowymi i warunkami lokalnymi. W szczególności do ich obowiązków należało: opracowywanie proponowanej tematyki szkoleniowej i przesyłanie jej w formie wniosków do Inspektoratu Szkolenia Zawodowego KW MO w odpowiednim terminie, umożliwiającym uwzględnienie w opracowywanym okresowym programie kształcenia, prawidłowe organizowanie grup szkoleniowych, dobór odpowiednich wykładowców oraz racjonalne wykorzystanie czasu przeznaczanego do kształcenia zawodowego, prowadzenie zajęć szkoleniowych z zasadniczych tematów, a także sprawowanie nadzoru nad przebiegiem kształcenia zawodowego w podległej jednostce lub pionie służbowym. W komendach powiatowych i miejskich MO, gdzie nie było etatowych pracowników szkoleniowych, organizacją szkoleń miał zajmować się specjalnie wyznaczony zastępca kierownika jednostki. Od wykładowców oczekiwano zaś, aby opracowywali konspekty, uwzględniając ogólne tezy zamieszczane do każdego tematu oraz wykorzystując zaleconą bibliografię i przykłady z pracy danej grupy funkcjonariuszy. W przypadku realizacji zajęć metodą seminaryjną zobowiązywano funkcjonariuszy do przygotowywania się z podanej wcześniej literatury. W czasie zajęć wykładowcy mieli unikać omawiania wszystkich problemów dotyczących danego tematu i ograniczać się do najważniejszych zagadnień, szczególnie istotnych w pracy uczestniczących w zajęciach funkcjonariuszy¹⁰³.

Pracami Inspektoratu Szkolenia Zawodowego KW MO kierować miał jeden z zastępców komendanta wojewódzkiego MO. Do zakresu działania inspektoratu należało: przygotowywanie okresowych programów kształcenia na podstawie zaleceń Oddziału Szkolenia KG MO¹⁰⁴ i wniosków komendantów jednostek i naczelników wydziałów oraz terminowe przesyłanie ich do realizacji; sprawowanie nadzoru nad przebiegiem kształcenia zawodowego w wydziałach KW MO i podległych jednostkach, nad szkoleniem w zmotoryzowanych odwodach MO i ośrodkach szkoleniowych

¹⁰³ Zob. uwagi inspektora ds. szkolenia Wiktora Korony do „Rozpracowania treściowego tematów” (AIPN By, 450/20, Zestawienie tematów programu kształcenia zawodowego funkcjonariuszy Służby MO woj. bydgoskiego na drugi kwartał 1961 r., 25 III 1961 r., b.p.).

¹⁰⁴ Przy opracowywaniu programów szkolenia zawodowego w KW MO w Bydgoszczy posiłkowano się również analogicznymi dokumentami wytworzonymi przez komendy wojewódzkie MO z innych części kraju (AIPN By, 450/18, Program szkolenia według potrzeb poszczególnych służb Milicji Obywatelskiej woj. łódzkiego na maj 1957 r., 26 IV 1957 r., b.p.).

KW MO; sprawowanie nadzoru nad właściwym doborem wykładowców oraz organizowanie w miarę potrzeb narad i zajęć szkoleniowo-metodycznych z kierownikami jednostek i innymi funkcjonariuszami pełniącymi funkcje wykładowców; udział w sporządzaniu preliminarzy budżetowych na cele szkoleniowe; czuwanie nad właściwym wykorzystaniem kredytów oraz sprawowanie funkcji organizacyjno-nadzorczych nad zakupem, rozprowadzeniem i wykorzystaniem wszelkich pomocy naukowych w wydziałach i jednostkach MO; inicjowanie i kierowanie opracowywaniem przez wydziały KW MO i jednostki podległe materiałów uogólniających doświadczenia pracy partyjnej do wykorzystania ich w szkoleniu na poziomie KW MO oraz przysyłanie ciekawszych opracowań do KG MO w celu wydania ich na szczeblu centralnym; dokonywanie analizy całokształtu szkolenia na szczeblu KW MO; przygotowywanie odpowiednich wniosków dla kierownictwa KW MO i Oddziału Szkolenia KG MO. Inspektorzy ds. szkolenia zawodowego KM MO podlegali bezpośrednio kierownictwu jednostek macierzystych¹⁰⁵. Istotną rolę pełniła również powołana przez komendanta wojewódzkiego MO w Bydgoszczy na mocy zarządzenia nr 1/58 z 25 września 1958 r. Komisja Szkolenia Operacyjnego, której członkowie byli odpowiedzialni za całokształt zagadnień związanych z organizacją i przebiegiem szkolenia zawodowego funkcjonariuszy MO i SB w woj. bydgoskim.

Wspomniany powyżej obowiązek nadzoru nad organizacją i przebiegiem szkolenia zawodowego oraz egzekwowania od funkcjonariuszy systematycznego przyswajania omawianych zagadnień, jaki spoczywał na kierownikach poszczególnych jednostkach MO, przybierał rozmaite formy. Przeprowadzona pod koniec lat pięćdziesiątych kontrola szkolenia zawodowego w woj. bydgoskim wykazała np., że znaczna część funkcjonariuszy MO z powodu nieobecności na zajęciach szkoleniowych nie jest zapoznana z treścią omawianych tematów. Utrzymywanie się przez dłuższy czas takiej sytuacji groziło obniżeniem kwalifikacji zawodowych funkcjonariuszy MO i wpływało ujemnie na wykonywanie bieżących obowiązków służbowych. W celu poprawy sytuacji dokonywano kontroli obecności każdego z funkcjonariuszy. W przypadku stwierdzenia nieobecności i braku znajomości danego tematu szkoleni musieli przedstawiać prace pisemne dotyczące tematyki zajęć, które zostały opuszczone. Zasadę taką wprowadzono od 1 lipca 1959 r. Wszystkie prace należało ocenić i omówić na szkoleniu. Za prawidłowe wdrożenie tego polecenia odpowiedzialnymi uczyniono komendantów powiatów, a kontrolę poleceń powierzono inspektorom szkolenia zawodowego KW MO¹⁰⁶.

¹⁰⁵ AIPN By, 828/145, Rozkaz nr 9/57 komendanta głównego MO z 23 XI 1957 r. wraz z instrukcją o organizacji i formach dokształcania zawodowego w jednostkach Milicji Obywatelskiej, b.p.

¹⁰⁶ AIPN By, 450/19, Pismo zastępcy komendanta wojewódzkiego ds. Służby Milicji w Bydgoszczy czy mjr. Stanisława Czajora dotyczące pisania prac przez funkcjonariuszy MO, 17 VI 1959 r., b.p. W teczce tej zachowały się również liczne prace pisemne poświęcone tematom omawianym podczas szkoleń zawodowych.

Możliwość podjęcia edukacji w ogólnopolskich ośrodkach szkoleniowych MSW uważana była za wyróżnienie¹⁰⁷, na które zasługiwali wyłącznie funkcjonariusze cieszący się nienaganną opinią i uzyskujący bardzo dobre wyniki w pracy zawodowej. Jak pisał w 1958 r. naczelnik Wydziału Kadr KW MO w Bydgoszczy, „trzeba jednak zwracać uwagę na to, aby do szkół tych, które są organizowane dużym nakładem państwa, dostali się ludzie, którzy na to naprawdę zasługują. Muszą to być funkcjonariusze, którzy przodują w pracy zawodowej, wyróżniają się nienaganną postawą polityczno-moralną, mający zamiłowanie i perspektywy w służbie MO”¹⁰⁸. Postępy osiągnięte przez funkcjonariuszy będących słuchaczami w ośrodkach szkolenia MSW były na bieżąco monitorowane i raportowane kierownictwu służbowemu¹⁰⁹. Inną przewidywaną formą szkolenia było doksztalcanie się w systemie zaocznym (m.in. w trzyletniej szkole oficerskiej). Z takiej formy szkolenia miały korzystać przede wszystkim osoby z nie najlepszym stanem zdrowia lub te, które z powodu nieodpowiednich warunków rodzinnych nie mogły pójść do szkół stacjonarnych¹¹⁰.

Nieco szczegółowiej omówimy organizację kształcenia zawodowego SB KW MO w Bydgoszczy na przełomie lat pięćdziesiątych i sześćdziesiątych¹¹¹. Na podstawie zarządzenia nr 076/57 wiceministra spraw wewnętrznych z 20 kwietnia 1957 r. zarządzone rozpoczęcie systematycznego szkolenia zawodowego wszystkich pracowników SB od połowy maja 1957 r. Rok szkolny został podzielony na trzy okresy: okres pierwszy miał trwać od 15 maja do 30 czerwca 1957 r., drugi od 1 września do 31 grudnia 1957 r., a trzeci od 1 stycznia do 30 czerwca 1958 r. Nad poziomem merytorycznym szkolenia operacyjnego mieli czuwać członkowie Komisji Pomocy Naukowych, której przewodniczył zastępca komendanta wojewódzkiego ds. bezpieczeństwa w Bydgoszczy mjr Bronisław Mądrzejowski. W skład komisji weszli ponadto: inspektor ds. szkolenia zawodowego SB por. Kazimierz Piórkowski (sekretarz komisji) oraz członkowie: mjr Kazimierz Ślifierz, kpt. Jan Michałowski, kpt. Jan Detmer, kpt. Zygmunt Grochowski, kpt. Józef Remsak, kpt. Stanisław Jaworski, kpt. Kazimierz Żbikowski, por. Henryk Kopczyk¹¹². Do zadań tej komisji należało: wyznaczanie autorów do opracowania pomocy naukowych¹¹³, recenzentów tych prac oraz zatwierdzanie skryp-

¹⁰⁷ Komendant główny MO podczas narady przeprowadzonej 10 III 1958 r. podkreślił, że skierowanie do szkoły MO powinno być traktowane jako forma wyróżnienia.

¹⁰⁸ AIPN By, 077/1321, Biuletyn nr 1/58 o pracy z kadrą i doborze nowych kadr do MO, oprac. B. Wszyński, 15 IV 1958 r., k. 9.

¹⁰⁹ AIPN By, 030/199, Plan pracy kierownictwa SB KW MO w Bydgoszczy na trzeci kwartał 1962 r., 2 VII 1962 r., k. 62.

¹¹⁰ AIPN By, 077/1321, Biuletyn nr 1/58 o pracy z kadrą i doborze nowych kadr do MO, oprac. B. Wszyński, 15 IV 1958 r., k. 9.

¹¹¹ APB, KZ PZPR, 52/IX/84, Informacja o szkoleniu w SB w pierwszym półroczu roku szkolnego 1962/1963, oprac. K. Piórkowski, 9 II 1963 r., k. 106–110.

¹¹² AIPN By, 030/197, Zarządzenie wewnętrzne nr 2/57 dla pionu Służby Bezpieczeństwa MO woj. bydgoskiego, 14 V 1957 r., k. 57–59.

¹¹³ Już w maju 1957 r. przez członków komisji zostały opracowane dwa skrypty: *Stowarzyszenia i zgromadzenia w świetle obowiązujących przepisów prawnych oraz zadania Służby Bezpieczeń-*

tów i innych pomocy naukowych, opiniowanie programów szkoleniowych, nadzorowanie szkolenia pod względem merytorycznym oraz udzielanie pomocy inspektorowi ds. szkolenia zawodowego w zakresie doboru materiału praktycznego i przygotowywania projektów programów szkoleniowych, nawiązanie kontaktu z Centralną Komisją Pomocy Naukowych i kierownictwem placówek szkolnych wchodzących w skład CW MSW w Legionowie¹¹⁴ w celu wymiany materiału naukowego i doświadczeń. Ponadto powołano grupy stałych wykładowców rekrutujących się spośród najbardziej doświadczonych pracowników operacyjnych dla zapewnienia należytego poziomu wykładów. Wykładowcami zagadnień zasadniczych zostali: mjr Bronisław Mądrzejowski, kpt. Jan Michałowski, kpt. Jan Detmer, kpt. Stanisław Bąk, kpt. Henryk Dojerski, por. Feliks Biegański, por. Henryk Kopczyk, por. Stanisław Lewicki, por. Mieczysław Kolaszewski i por. Zenon Marcinkowski. Na wykładowców tematyki specjalistycznej wyznaczono: mjr. Kazimierza Ślifierza, mjr. Jana Góreckiego, mjr. Jana Kusza, kpt. Władysława Ciesielskiego, kpt. Kazimierza Kamińskiego, kpt. Władysława Zajdlera, por. Grzegorza Leszkiewicza, technika fotograficznego Józefa Skotnika¹¹⁵.

Pośród funkcjonariuszy SB w woj. bydgoskim udało się utworzyć siedem grup szkoleniowych. W Komendzie Wojewódzkiej MO powstały dwie grupy (osobne dla pracowników Wydziału II i III) i pięć grup dla jednostek terenowych (powiatowych): Grupa I (Chojnice, Tuchola, Sępólno Krajeńskie, Wyrzysk), Grupa II (Bydgoszcz, Szubin, Żnin, Mogilno), Grupa III (Toruń, Inowrocław, Włocławek), Grupa IV (Grudziądz, Chełmno, Świecie, Brodnica) i Grupa V (Rypin, Lipno, Aleksandrów Kujawski, Radziejów, Wąbrzeźno, Golub-Dobrzyń). Zajęcia szkoleniowe dla słuchaczy Grupy I odbywały się w Sępólnie Krajeńskiej, dla Grupy II – w Bydgoszczy, dla Grupy III i V – w Toruniu, a dla Grupy IV – w Grudziądzu. Grupy te prowadziły szkolenie zgodnie z programem opracowanym dla poziomu wojewódzkiego (komendy wojewódzkiej). Jednostki specjalistyczne miały zaś prowadzić szkolenia na podstawie programów opracowanych centralnie przez poszczególne departamenty lub biura MSW. Każda grupa wykładowa miała być jednocześnie grupą seminaryjną. Na ich czele stanęli: Wydział II – kpt. Stanisław Bąk, Wydział III – kpt. Henryk Dojerski, Grupa I – kpt. Stanisław Jaworski, Grupa II – kpt. Henryk Wątroba, Grupa III – kpt. Zygmunt Grochowski, Grupa IV – kpt. Stanisław Ratajczyk, Grupa V – kpt. Tadeusz Gorzechowski¹¹⁶.

stwa, oprac. H. Kopczyk, Bydgoszcz 1957 (AIPN By, 030/146); *Aktualna sytuacja polityczna wśród młodzieży oraz zadania Służby Bezpieczeństwa w walce z wrogą działalnością na tym odcinku*, oprac. Z. Marcinkowski, Bydgoszcz 1957 (AIPN By, 030/148).

¹¹⁴ W tym czasie w skład CW MSW w Legionowie wchodziły następujące szkoły: Roczna Szkoła Podnoszenia Kwalifikacji Oficerów Operacyjnych, Dwuletnia Szkoła Podnoszenia Kwalifikacji Starszych Oficerów Operacyjnych, Roczna Szkoła Podwyższania Kwalifikacji Oficerów Służby Operacyjnej Biura „B”.

¹¹⁵ AIPN By, 030/197, Zarządzenie wewnętrzne nr 2/57 dla pionu Służby Bezpieczeństwa MO woj. bydgoskiego, 14 V 1957 r., k. 58.

¹¹⁶ *Ibidem*, k. 59.

Organizacja szkolenia oraz dobór wykładowców i seminarzystów został określony w zarządzeniu nr 2/57 zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. bezpieczeństwa z 14 maja 1957 r. Rok szkoleniowy miał trwać dziesięć miesięcy – od września do czerwca. W projekcie szkolenia zakładano, że połowę godzin przeznaczony się na omówienie zagadnień operacyjnych, a drugą połowę na przedmioty pomocnicze, prawo, kryminalistykę i technikę operacyjną. Około 40 proc. czasu przeznaczonych na zagadnienia operacyjne miała zajmować tematyka narzucona przez Departament Kadry i Szkolenia MSW¹¹⁷. Doksztalcanie zawodowe miało być przeprowadzane w czasie godzin pracy dwa razy w miesiącu (10–16 godzin miesięcznie) w dni określone w programie szkolenia. Uczestnictwo w zajęciach było traktowane na równi z wykonywaniem obowiązków służbowych. Przełożeni zostali zobowiązani do podawania w charakterystykach służbowych oraz wnioskach awansowych i nominacyjnych informacji o stosunku każdego pracownika do nauki. Ponadto podkreślano konieczność współpracy inspektora ds. szkolenia zawodowego, wykładowców i kierowników grup seminaryjnych w sprawach szkolenia z jednostkami MO w celu wymiany doświadczeń i wzajemnej pomocy w szkoleniu¹¹⁸.

Tematyka szkoleń zawodowych SB przeprowadzanych w pierwszej połowie 1957 r. obejmowała główne kierunki działań podejmowanych wobec bieżących zagrożeń politycznych. Podczas wykładów omawiano następujące zagadnienia: „Stowarzyszenia i zgromadzenia w świetle i obowiązujących przepisów prawnych oraz zadania SB” (wykładowca Henryk Kopczyk), „Aktualna sytuacja polityczna wśród młodzieży i zadania SB w walce z wrogą działalnością na tym odcinku” (Henryk Dojerski, Zenon Marcinkowski), „Aktualna działalność reakcyjnej części kleru i zadania SB” (kpt. Henryk Jachman), „Struktura MSW” (kpt. Władysław Zajdler), „Problem narodowościowy w Polsce” (kpt. Władysław Zajdler), „Aktualna sytuacja polityczna na odcinku ruchu ludowego oraz zadania SB” (kpt. Jan Detmer), „Formy i metody działalności wrogich elementów z AK, WiN, NSZ i [PPS-]WRN” (kpt. Jan Detmer), „Zadania SB w związku z nową sytuacją w granicznym ruchu osobowym” (Jan Michałowski)¹¹⁹. Wraz z dopracowaniem koncepcji organizacji szkolenia zawodowego bydgoskiej SB sprecyzowano również tematykę zajęć szkoleniowych w postaci planu tematycznego szkolenia operacyjnego¹²⁰. Plan został podzielony na dwa działy tematyczne, z których

¹¹⁷ *Ibidem*, Pismo inspektora szkolenia operacyjnego SB KW MO kpt. Kazimierza Piórkowskiego dotyczące projektu rocznego planu tematycznego szkolenia pracowników operacyjnych SB w roku 1957/1958, 16 VIII 1957 r., k. 45–46.

¹¹⁸ *Ibidem*, Zarządzenie wewnętrzne nr 2/57 dla pionu Służby Bezpieczeństwa MO woj. bydgoskiego, 14 V 1957 r., k. 59.

¹¹⁹ *Ibidem*, Program szkolenia pracowników operacyjnych Służby Bezpieczeństwa KW MO i jednostek powiatowych w pierwszym okresie roku 1957/1958, 28 V 1957 r., k. 54–56.

¹²⁰ *Ibidem*, Plan tematyczny szkolenia operacyjnego pracowników operacyjnych Służby Bezpieczeństwa woj. bydgoskiego w roku 1957/1958, 3 IX 1957 r., k. 38–44.

pierwszy dotyczył przede wszystkim pracy operacyjnej¹²¹, a drugi – zagadnień prawa, kryminalistyki, medycyny sądowej i techniki operacyjnej¹²².

Podsumowaniem rezultatów całorocznego szkolenia zawodowego funkcjonariuszy SB były egzaminy przeprowadzane w drugiej połowie czerwca każdego roku¹²³. Ze względu na dużą liczbę słuchaczy i ich rozmieszczenie w poszczególnych międzypowiatowych grupach terenowych organizacja kontroli wyników szkolenia wymagała planowania¹²⁴. W 1960 r. kolokwiami zostali objęci np. wszyscy funkcjonariusze SB w woj. bydgoskim (z wyjątkiem pracowników kontraktowych) niezależnie od zajmowanego stanowiska. Pracowników wydziałów II i III oraz referatów ds. bezpieczeństwa obowiązywała znajomość zagadnień zakwalifikowanych przez Komisję Szkolenia Zawodowego. Zagadnienia te obejmowały trzy działy¹²⁵ i zawierały problematykę przyswojoną w bieżącym roku szkoleniowym. Dołączono również tematy dotyczące pracy z siecią agenturalną, chociaż nie było to przedmiotem szkolenia w danym roku szkolnym. W tym przypadku uznano bowiem, że problematyka ta musi być znana funkcjonariuszom, ponieważ stanowi podstawę ich codziennej pracy.

¹²¹ Dział pierwszy składał się z pięciu zagadnień: „Praca agenturalno-operacyjna SB w świetle nowej sytuacji politycznej w kraju”, „Rozpracowanie agenturalne”, „Zwalczanie wrogiej działalności elementów rewizjonistycznych”, „Struktura MSW” i „Informacja o działalności II Oddziału Sztabu Generalnego MSW i Policji Politycznej w okresie przedwojennym”.

¹²² Dział drugi składał się z pięciu zagadnień: „Wybrane zagadnienia z prawa. Prawo karno-materiałne”, „Wybrane zagadnienia z prawa. Proces karny”, „Wybrane zagadnienia z prawa. Prawo międzynarodowe”, „Wybrane zagadnienia z kryminalistyki i medycyny sądowej” i „Technika operacyjna”.

¹²³ AIPN By, 030/197, Wytyczne w sprawie przebiegu kolokwium z zagadnień przerobionych w ramach szkolenia operacyjnego w roku szkolnym 1959/1960, oprac. K. Piórkowski, 3 VI 1960 r., k. 20–22.

¹²⁴ W 1960 r. kolokwia zostały przeprowadzone w poszczególnych grupach szkoleniowych i wydziałach w następujących terminach: oficerowie śledczy i pracownicy Wydziału II – 18 czerwca, Wydziału III – 20 czerwca, Wydziału „C” – 23 czerwca, oficerowie techniki operacyjnej KM MO w Toruniu i KM MO we Włocławku oraz pracownicy Wydziału „T” – 27 czerwca, Wydziału „B” – 28 czerwca, oficerowie referatów „W” w Grudziądzu i Włocławku oraz pracownicy Samodzielnej Sekcji „W” – 29 czerwca, I grupa międzypowiatowa w Toruniu – 21 czerwca, II grupa międzypowiatowa w Bydgoszczy – 22 czerwca, III grupa międzypowiatowa w Chojnicach – 24 czerwca, IV grupa międzypowiatowa w Toruniu – 25 czerwca.

¹²⁵ Zagadnienia do kolokwium były podzielone na trzy działy. Dział I obejmował problematykę kontrwywiadowczą: „Wywiad USA”, „Wywiad francuski”, „Wywiad zachodnioniemiecki”, „Wywiad brytyjski”. Na dział II składały się zagadnienia znajdujące się w zainteresowaniu pionu III SB („Zagadnienie prawicy ludowej”, „Zagadnienie ochrony gospodarki narodowej”, „Zagadnienia rewizjonizmu niemieckiego”) oraz problematyka związana z pracą pionów pomocniczych („Werbunek i praca z siecią agenturalną”, „Zagadnienia techniki operacyjnej”, „Zagadnienia »W«”, „Obserwacja zewnętrzna”). Dział III zawierał prawdopodobnie (nie wskazano ich w wytycznych dotyczących organizacji egzaminów i zagadnień nimi objętych) tematykę związaną ze znajomością zagadnień prawnych (AIPN By, 030/197, Wytyczne w sprawie przebiegu kolokwium z zagadnień przerobionych w ramach szkolenia operacyjnego w roku szkolnym 1959/1960, oprac. inspektor szkolenia operacyjnego SB KW MO w Bydgoszczy kpt. K. Piórkowski, 3 VI 1960 r., k. 23–30).

Kolokwia miały polegać na wylosowaniu przez każdego pracownika jednego pytania z poszczególnych trzech działów. Egzaminowany otrzymywał chwilę na przygotowanie się, a następnie przystępował do referowania wylosowanego tematu przed członkami komisji. Potem komisja zadawała dodatkowe pytania dotyczące problematyki, którą dany funkcjonariusz zajmował się na co dzień. Każdy ze zdających otrzymywał dwie oceny: ze znajomości zagadnień ogólnoooperacyjnych i zagadnień specjalistycznych (pionu, w którym pracował). Funkcjonariuszy pionów „B”, „C”, „T” i „W” nie obowiązywała znajomość zagadnień zawartych w dziale III oraz niektórych zagadnień z pozostałych działów (m.in. struktury obcych wywiadów). Spośród zagadnień z działu III funkcjonariusze ci byli egzaminowani ze znajomości dotyczących ich zadań zawodowych, czyli każdy z funkcjonariuszy odpowiadał na dwa pytania specjalistyczne i jedno z działów I–II. Kierownicy komórek organizacyjnych zasiadali w komisjach egzaminacyjnych. Byli oni odpowiedzialni za właściwe przygotowanie podległych sobie pracowników do egzaminu, w tym przerobienie z nimi problematyki uznanej za trudniejszą¹²⁶.

Na początku lat sześćdziesiątych wraz z dokonującą się specjalizacją działania funkcjonariuszy podstawowych służb bydgoskiej KW MO dostrzeżono konieczność poszerzenia dotychczasowej formuły działania. Istniejąca w tym czasie Komisja Szkolenia Zawodowego SB, której przewodniczył zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. bezpieczeństwa w Bydgoszczy ppłk Leon Dąbrowski, przeprowadziła zajęcia szkoleniowe (seminaria) na następujące tematy: „Organizacja pracy operacyjnej w świetle instrukcji 03/60 oraz naukowych metod pracy”, „ONZ”, „Kolonializm i ruch antykolonialny”, „Agresywne pakti wojskowe”, „Państwa neutralne”, „Najważniejsze międzynarodowe organizacje społeczno-polityczne”, „Uwagi o realizacji zadań w I półroczu 1961 r. i wnioski wynikające z kontroli inspektorów”¹²⁷. Jesienią 1963 r. powołano Radę Szkoleniową¹²⁸ złożoną z kadry kierowniczej SB. Wyodrębniono w niej cztery komisje: szkolenia operacyjnego¹²⁹, prawa i kryminalistyki¹³⁰, szkolenia politycznego¹³¹, nauk pomocniczych w pracy zawodowej¹³². Pracami rady

¹²⁶ *Ibidem*, k. 20–22.

¹²⁷ *Ibidem*, Plan pracy Komisji Szkolenia Zawodowego SB KW MO w Bydgoszczy na okres od 1 IX do 31 XII 1960 r., 15 IX 1960 r., k. 13.

¹²⁸ *Ibidem*, Zarządzenie nr 03/63 zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. bezpieczeństwa w Bydgoszczy o powołaniu i pracy Rady Szkoleniowej, 3 X 1963 r., k. 5–7.

¹²⁹ W skład Komisji Szkolenia Operacyjnego weszli: przewodniczący – ppłk Wincenty Podlubny, członkowie – ppłk Jan Michałowski, mjr Henryk Dojerski, mjr Filip Krupienicz, mjr Kazimierz Żurawik.

¹³⁰ W skład Komisji Prawa i Kryminalistyki weszli: przewodniczący – mjr Eugeniusz Nowicki, członkowie – kpt. Henryk Kielbański, por. Leonard Rybacki.

¹³¹ W skład Komisji Szkolenia Politycznego weszli: przewodniczący – ppłk Jan Detmer, członkowie – mjr Alojzy Wika, mjr Zenon Marcinkowski.

¹³² W skład Komisji Nauk Pomocniczych w Pracy Zawodowej weszli: przewodniczący – kpt. Henryk Kopczyk, członkowie – kpt. Zenon Jakubowski, kpt. Teodor Mańkowski, kpt. Zenon Daroszewski, por. Henryk Skibiński.

kierowało prezydium, którego przewodniczącym został zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. bezpieczeństwa, a sekretarzem – inspektor szkolenia zawodowego. Pozostałymi członkami prezydium rady zostali przewodniczący poszczególnych komisji i wszyscy członkowie Komisji Szkolenia Operacyjnego. Posiedzenia prezydium rady odbywały się przynajmniej raz na kwartał. Członkowie prezydium wysłuchiwali sprawozdań przewodniczących poszczególnych komisji z ich działalności, omawiali i zatwierdzali okresowe programy szkolenia, zatwierdzali pomoce szkoleniowe opracowane w KW MO, dokonywali analiz i ocen szkolenia oraz polecali inspektorowi szkolenia realizację podjętych uchwał. Przewodniczący Rady Szkoleniowej w razie potrzeby zwoływał posiedzenie całej rady w celu omówienia całokształtu problematyki szkoleniowej (szkolenie zawodowe, polityczne i wojskowe). Posiedzenia prezydium i całej rady powinny być protokołowane, a protokoły przechowywane przez sekretarza rady. Do zadań członków komisji należało wytyczanie tematyki do programu szkolenia, opiniowanie opracowanych pomocy naukowych, wypowiedzanie się w sprawie doboru i właściwego przygotowania się wykładowców, wskazywanie materiału do zajęć praktycznych, kontrola szkoleń, okresowa analiza i ocena szkolenia. Członkowie poszczególnych komisji utrzymywali stały kontakt z inspektorem szkolenia zawodowego, który miał prawo uczestnictwa w posiedzeniach komisji. Inspektor przekazywał kierownictwu służbowemu wyniki prac i wnioski komisji w sprawie szkolenia.

W latach sześćdziesiątych zajęcia dla funkcjonariuszy SB odbywały się według programów kwartalnych zatwierdzanych przez zastępcę komendanta wojewódzkiego MO ds. bezpieczeństwa. Obejmowały one m.in. zagadnienia związane z prowadzeniem niektórych czynności dochodzeniowych i śledczych, które podczas pełnienia swych obowiązków służbowych zmuszeni byli wykonywać funkcjonariusze bezpieki. Ze względu na podobieństwo procedur śledczych wspólne zajęcia prowadzono dla funkcjonariuszy wszystkich podstawowych pionów (wydziałów II, III i IV)¹³³. Według jednolitego programu odbywały się także zajęcia ze szkolenia wojskowego, które były prowadzone przez oficera Korpusu Bezpieczeństwa Wewnętrznego¹³⁴. Omawiano regulaminy, szkolenie ogniowe oraz szkolenie specjalne (organizacja i uzbrojenie wojsk pancernych i zmechanizowanych)¹³⁵. W trakcie pozostałych zajęć każdy z wydziałów

¹³³ AIPN By, 077/185, Pismo inspektora szkolenia zawodowego Samodzielnej Sekcji Kadr i Szkolenia KW MO w Bydgoszczy Kazimierza Piórkowskiego, 20 X 1962 r., b.p.

¹³⁴ Korpus Bezpieczeństwa Wewnętrznego – formacja wojskowa istniejąca w latach 1945–1965, w latach 1945–1954 (z wyjątkiem okresu 24 V – 22 VIII 1945 r.) podlegała Ministerstwu Bezpieczeństwa Publicznego, w latach 1954–1965 – ministrowi spraw wewnętrznych, a od 1965 r. – ministrowi obrony narodowej. Żołnierze KBW uczestniczyli w zwalczaniu antykomunistycznego podziemia niepodległościowego, bojowników UPA i hitlerowskiego Wehrwolfu. Stanowili również ochronę ważnych dla obronności państwa zakładów przemysłowych. W woj. pomorskim (bydgoskim) stacjonowali żołnierze 2. Specjalnego Pułku (przemianowanego w 1947 r. na 9. Pułk KBW, a w 1956 r. na 9. Pomorski Pułk Pontonowo-Mostowy KBW).

¹³⁵ AIPN By, 030/197, Program szkolenia wojskowego funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa i jednostek powiatowych w okresie od 1 IX do 31 XII 1960 r., 17 IX 1960 r., k. 16.

SB stanowił odrębną grupę słuchaczy, a zajęcia były prowadzone według własnego programu określonego specyfiką zawodową wydziału¹³⁶. Podczas zajęć wykorzystywano materiały dydaktyczne i opracowania przygotowane przez pracowników pionu szkoleniowego MSW, jak również przez miejscowych oficerów SB¹³⁷.

Kształcenie pracowników nowo przyjętych do SB miało ściśle określony tryb. Osoby te nie tworzyły samodzielnej grupy, lecz uczestniczyły w zajęciach wspólnie ze stałymi pracownikami. Każdy nowy pracownik miał bowiem przyznanego starszego funkcjonariusza („opiekuna”), który przez cały okres adaptacji społeczno-zawodowej był odpowiedzialny za przebieg szkolenia i wdrażania kandydata do SB. Okres ten zazwyczaj kończył się wraz z rozpoczęciem przez młodego funkcjonariusza nauki na kursie przygotowawczym. Szkolenie zawodowe obejmowało także formę zaoczną przeznaczoną dla pracowników SB zakwalifikowanych do tzw. grupy III (niemają-

¹³⁶ Szkolenie zawodowe funkcjonariuszy Wydziału II KW MO było ukierunkowane np. na doskonalenie specjalizacji w poszczególnych grupach wydziału i realizowanie wytycznych specjalistycznych Departamentu II MSW. Zwracano także uwagę na podnoszenie ogólnej wiedzy operacyjnej pracowników wydziału i jednostek powiatowych, systematyczne podnoszenie wiedzy politycznej pracowników przez organizowanie zajęć szkoleniowych, samokształcenie i wiązanie wiadomości politycznych i gospodarczych z pracą operacyjną, współpracę z organizacją partyjną. Ponadto starano się, aby specyfika pracy Wydziału II była uwzględniana w szkoleniach dla funkcjonariuszy jednostek techniczno-operacyjnych („B”, „W”, Samodzielnej Sekcji Rejestracji Cudzoziemców). Dla pracowników powiatowych pracujących nad zagadnieniami Wydziału II cztery razy w roku (raz na kwartał) miały być organizowane zjazdy szkoleniowe (AIPN By, 030/202, Kierunkowy plan pracy operacyjnej Wydziału II KW MO w Bydgoszczy na rok 1964, oprac. ppłk J. Michałowski, 14 I 1964 r., k. 14). Szkolenie zawodowe funkcjonariuszy pionu „W” w 1960 r. obejmowało następującą tematykę: „Zasady organizacji pracy »W« na obiektach pocztowych i konieczność przestrzegania jej konspiracji” (wykład), „Chemiczne badanie dokumentów” (wykład), „Ekspertyza pisma” (wykład), „Formy i środki łączności ośrodków wywiadowczych z agenturą w kraju szczególnie w zakresie łączności pocztowej” (informacja), „Zagadnieniowy podział pracy terenowych jednostek SB” (informacja), „Zarządzenia i instrukcja nr 03/60 o formach i środkach pracy SB” (wykład) (AIPN By, 030/197, Program szkolenia zawodowego pracowników Samodzielnej Sekcji „W” KW MO oraz referatów KP MO w Grudziądzu i Toruniu na okres od 1 IX do 31 XI 1960 r., 16 IX 1960 r., k. 14–15).

¹³⁷ Podczas szkolenia zawodowego funkcjonariuszy SB w latach sześćdziesiątych wykorzystywano m.in. skrypty opracowane przez oficerów bydgoskiej SB: *Planowanie operacyjne*, oprac. J. Detmer, Bydgoszcz 1965 [AIPN By, 030/195]; *Działalność profilaktyczna Służby Bezpieczeństwa woj. bydgoskiego w 1964 roku w świetle badań socjologicznych*, oprac. Z. Daroszewski, Z. Jakubowski, H. Kopczyk, T. Mańkowski, H. Skibiński, Bydgoszcz 1965 [AIPN By, 030/198] (Informacja dotycząca pracy operacyjnej terenowych jednostek Służby Bezpieczeństwa w woj. bydgoskim, oprac. J. Górecki, H. Kopczyk, [Bydgoszcz] 1966 r. [AIPN By, 030/201]), skrypty opracowane przez Departament Kadry i Szkolenia MSW: *Lata walki Służby Bezpieczeństwa PRL*, oprac. L. Kowalski, Warszawa 1961 [AIPN By, 030/206, k. 102–154]; *Niektóre metody szkolenia operacyjnego*, oprac. F. Kubica, Warszawa 1964 [AIPN By, 080/101, k. 20–37v.], referaty i opracowania przygotowane przez lokalnych historyków (T. Kuta, *Hitlerowski mit o »krwawej niedzieli«*, b.d. [AIPN By, 030/185]; opracowanie Zarządu Wojewódzkiego TRZ w Toruniu *Młodzież o Ziemiach Zachodnich i o Niemczech. Opracowanie wyników ankiety przeprowadzonej na terenie szkół średnich ogólnokształcących w województwie bydgoskim*, oprac. M. Wojciechowski, K. Wajda, J. Wojtowicz, W. Maleszewski, Toruń 1960 [AIPN By, 030/205]).

cych ukończonej szkoły operacyjnej). Osoby te włączano do jednej grupy słuchaczy złożonej z funkcjonariuszy KW MO i terenowych referatów ds. bezpieczeństwa.

W celu ulepszenia koordynacji działań i współpracy pomiędzy terenowymi jednostkami SB w woj. bydgoskim były organizowane szkolenia operacyjne pracowników referatów ds. bezpieczeństwa. Odbywały się one w dwóch formach: w grupach międzypowiatowych, gdzie omawiano tematykę operacyjną (wspólną dla wszystkich funkcjonariuszy MSW), oraz w grupach funkcjonariuszy rozpracowujących zagrożenia znajdujące się w zainteresowaniu poszczególnych pionów organizacyjnych SB. Wszystkie rodzaje szkoleń pracowników SB w miesiącu nie przekraczały 14–16 godzin, w tym 2–4 godziny przeznaczano na tematykę polityczną i 2–4 godziny na tematykę wojskową. Pozostały czas wykorzystywany był na szkolenia zawodowe. W celu kontroli frekwencji na zajęciach szkoleniowych zostały wprowadzone dzienniki szkoleń oraz listy obecnych¹³⁸.

Interesujące jest przesłедzenie zmian dokonujących się w zakresie tematycznym szkolenia zawodowego kadry kierowniczej SB (tzw. średni aktyw kierowniczy¹³⁹) w woj. bydgoskim w latach sześćdziesiątych. Pozwala to dostrzec wzrost oczekiwań, jakie formułowano wobec kierowników terenowych jednostek SB. W latach 1963–1964 np. w ramach dwudziestotrzygodzinnego szkolenia kadry kierowniczej SB omawiano zagadnienia związane z bieżącą sytuacją polityczną, pracą podstawowych pionów operacyjnych SB, problemami specjalistycznymi oraz pracą na stanowiskach kierowniczych¹⁴⁰. Wyraźne poszerzenie problematyki szkoleniowej można zauważyć

¹³⁸ APB, KZ PZPR, 52/IX/84, Informacja o szkoleniu w SB w okresie pierwszego półrocza szkolnego 1962/63, oprac. K. Piórkowski, 9 II 1963 r., k. 106–110.

¹³⁹ W skład tzw. średniego aktywu kierowniczego SB zaliczano: naczelników wydziałów i ich zastępców, kierowników samodzielnych sekcji, starszych inspektorów i inspektorów przy Kierownictwie, zastępców komendantów powiatowych MO ds. bezpieczeństwa.

¹⁴⁰ Tematyka szkolenia zawodowego kadry kierowniczej w 1963 r. obejmowała następujące zagadnienia: „Organizacyjne i wychowawcze funkcje przełożonego” (wykładowca – zastępca komendanta wojewódzkiego MO), „Informacja o zjazdach komunistycznych partii Włoch, Czechosłowacji i Bułgarii” (brak informacji o wykładowcy), „Informacja naczelników wydziałów II, III IV i Śledczego o aktualnych problemach pracy tych wydziałów” (naczelnicy wydziałów II, III, IV i Śledczego), „Sobór Watykański” (brak informacji o wykładowcy), „Formy i metody użycia sił i środków rażenia w typowych sytuacjach zakłócenia porządku publicznego” (wykładowca – mjr Jan Dachniewicz), „Analiza i jej znaczenie w pracy operacyjnej” (wykładowca – zastępca komendanta wojewódzkiego MO), „Informacja polityczna” (brak informacji o wykładowcy), „Organizacja i zarządzanie przedsiębiorstwem uspołecznionym oraz kontrola jego działalności” (brak informacji o wykładowcy) (AIPN By, 030/197, Program szkolenia aktywu wojewódzkiego i zastępców komendantów powiatowych Służby Bezpieczeństwa w okresie od 2 I do 30 III 1963 r., oprac. mjr K. Piórkowski, 5 I 1963 r., k. 9). Podobny zakres problemowy obejmowało szkolenie w 1964 r.: „Zagadnienie eksportu i importu w świetle uchwał XIV Plenum KC PZPR z uwzględnieniem zadań woj. bydgoskiego w produkcji eksportowej” (informacja z dyskusją; wykładowca – dyrektor Oddziału Izby Handlu Zagranicznego w Bydgoszczy), „Mechanizmy kierujące działaniem człowieka. Elementy teorii zachowania człowieka. Teorie uczenia się, teoria dystansu poznawczego, teoria frustracji” (wykład; wykładowca – kpt. Henryk Skibiński),

już w 1966 r., kiedy do dotychczasowych dziedzin dołączono wybrane problemy z cybernetyki, filozofii, pedagogiki, psychologii, socjologii, techniki operacyjnej oraz zagadnienia mobilizacyjno-obronne¹⁴¹. Jednocześnie znacznie wydłużono czas prze-

„Wychowawcze zadania Służby Bezpieczeństwa w świetle XIII Plenum KC PZPR” (wykład z dyskusją; wykładowca – zastępca komendanta wojewódzkiego MO), „Niektóre problemy dotyczące stosunku służbowego funkcjonariuszy oraz zagadnienie postępowania i kar dyscyplinarnych” (wykład z dyskusją; wykładowca – kpt. Nikodem Byczyński), „Informacja operacyjna kierownictwa Departamentu III” (wykładowca – przedstawiciel kierownictwa Departamentu III MSW) (*ibidem*, Program szkolenia aktywu wojewódzkiego Służby Bezpieczeństwa i zastępców komendantów powiatowych MO ds. bezpieczeństwa w okresie od 2 I do 31 III 1964 r., oprac. mjr K. Piórkowski, 16 I 1964 r., k. 8).

¹⁴¹ W 1966 r. podczas szkolenia zawodowego średniej kadry kierowniczej SB w woj. bydgoskim omawiano następujące tematy: „Idealizm a materializm filozoficzny” (wykład z dyskusją; wykładowca – kpt. dr Zenon Daroszewski), „Organizacja jednostek powietrzno-desantowych i grup specjalnego przeznaczenia niektórych państw NATO, aktualne poglądy na możliwości ich użycia oraz prowadzenia przez nie działań w ramach współczesnej wojny” (wykład; wykładowca – oficer WP), „Zasady przygotowania i organizacji obrony obszaru województwa i powiatu siłami i środkami układu terytorialnego. Udział Służby Bezpieczeństwa w realizacji zadań obrony powiatu” (wykład; wykładowcy – oficer WP, st. inspektor Kierownictwa SB KW MO w Bydgoszczy ppłk Wincenty Podlubny), „Techniki badania osobowości ludzi (osobowość i cele jej badania, techniki popularne, techniki specjalistyczne)” (wykład i seminarium; wykładowca – kpt. Henryk Skibiński), „Obsługa sprzętu do zapisu dźwięku” (zajęcia praktyczne; wykładowca – zastępca naczelnika Wydziału „T” mjr Władysław Ciesielski), „Słowne sformułowanie myśli (nazwy, desygnaty i zakresy; stosunki między zakresami nazw)” (wykład; wykładowca – naczelnik Wydziału Śledczego ppłk Eugeniusz Nowicki), „Socjologia pracy – zarządzanie i kierowanie (kierowanie technokratyczne i humanistyczne kierowanie autokratyczne i demokratyczne, dostosowywanie formy i metody kierowania do struktury i celów podległej grupy)” (wykład; wykładowca – kpt. dr Zenon Daroszewski), „Zagadnienie rejestracji cudzoziemców i ich operacyjnej kontroli” (wykład z dyskusją; wykładowca – kierownik Samodzielnej Sekcji Kontroli Ruchu Granicznego mjr Stanisław Nawotka), „Klasy, walka klasowa, państwo” (wykład z dyskusją; nie podano nazwiska wykładowcy), „Znaki taktyczne służb MSW i Sił Zbrojnych PRL” (wykład z zajęciami praktycznymi; wykładowca – ppłk Wincenty Podlubny), „Dane taktyczno-techniczne i budowa granatów obronnych, zaczepnych i przeciwpancernych” (wykład z pokazem; wykładowca – oficer WP), „Informacja operacyjna i jej cechy oraz praca związana z klasyfikacją, selekcją i transformacją” (wykład i seminarium; wykładowca – kierownik Samodzielnej Sekcji Ogólno-Organizacyjnej mjr Henryk Kopczyk), „Ochrona tajemnicy państwowej i służbowej (zabezpieczenie terenu przed penetracją pracowników placówek dyplomatycznych państw kapitalistycznych, praca operacyjna wśród fachowców i stypendystów z krajów kapitalistycznych zatrudnionych w kluczowych zakładach pracy)” (wykład i seminarium; wykładowca – naczelnik Wydziału II ppłk Jan Michałowski), „Cybernetyczna teoria myślenia (model myślenia, rola algorytmu i heurystyk w rozwiązywaniu problemów, cel ogólny i cele cząstkowe, środki wiodące do realizacji celów)” (wykład; wykładowca – kpt. dr Teodor Mańkowski), „Obsługa radiostacji (typy używane w SB i MO)” (zajęcia praktyczne; brak informacji o wykładowcy), „Pytanie jako forma uzyskiwania informacji (formalna struktura pytań, pytania do rozstrzygnięcia, pytania do dopełnienia)” (wykład; wykładowca – naczelnik Wydziału Śledczego ppłk Eugeniusz Nowicki), „Zmiany w układzie sił wewnętrznych obozu imperialistycznego (procesy integracji i dezintegracji)” (wykład z dyskusją; brak informacji o wykładowcy),

znaczone na szkolenie – do 92 godzin (w tym 7 godzin rezerwowych). Zajęcia dla kadry kierowniczej odbywały się w KW MO w Bydgoszczy. Średni aktyw kierowniczy obowiązywało także programowe strzelanie i zajęcia z terenoznawstwa, które były ujęte w programach doskonalenia zawodowego oficerów operacyjnych. Wychowanie fizyczne i nauka języków obcych zostały określone z dwuletnim programie doskonalenia zawodowego.

Na początku lat siedemdziesiątych – w celu właściwego dostosowania szkolenia zawodowego i politycznego do potrzeb i zadań SB i MO, ustalenia problematyki szkoleniowej, opiniowania pomocy naukowych oraz czuwania nad treścią i formami szkolenia – powołano Radę Szkolenia KW MO w Bydgoszczy. Przewodniczącym prezydium Rady Szkolenia został komendant wojewódzki MO płk Zenon Marcinkowski, a jego zastępcami: pierwszy zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. Służby Bezpieczeństwa płk Henryk Zaskiewicz i pierwszy zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. Służby Milicji płk Bernard Furgoł oraz – jako zwyczajny członek prezydium – pierwszy sekretarz KZ PZPR przy KW MO płk Stanisław Wójcik. W ramach rady powstały dwa zespoły koordynacyjne: zespół I doskonalenia zawodowego

„Pierwsza pomoc medyczno-sanitarna przy urazach bojowych, oparzeniach i zatruciach” (wykład z pokazem; wykładowca – oficer WP), „Posługiwanie się aparatem fotograficznym (typy aparatów, rodzaje filmów i papieru fotograficznego)” (wykład z pokazem; wykładowca – por. Jan Segatyński), „Problemy sterowania i regulacji (pojęcie sterowania i regulacji w cybernetyce, sterowanie procesami prostymi, sterowanie procesami złożonymi)” (wykład; wykładowca – kpt. dr Teodor Mańkowski), „Ogniwa, zasady i metody nauczania” (wykład i seminarium; wykładowca – kpt. Henryk Skibiński), „Ocena wiarygodności informatora na podstawie analizy logicznej informacji” (wykład; wykładowca – ppłk Eugeniusz Nowicki), „Ochrona tajemnicy państwowej i służbowej (kontrola obiegu i przechowywania dokumentów tajnych w biurach konstrukcyjnych, tajnych kancelariach i komórkach MOB, opiniowanie zatrudnianych w nich pracowników)” (wykład i seminarium; wykładowca – ppłk Jan Detmer), „Postępowanie przygotowawcze (formy, zadania, zakres, fazy, wyłączenie prowadzącego dochodzenie)” (wykład i seminarium; wykładowca – ppłk Eugeniusz Nowicki), „Problemy międzynarodowego ruchu komunistycznego i robotniczego” (wykład z dyskusją; brak informacji o wykładowcy), „Proces typowania, przygotowania i pozyskania tajnego współpracownika” (wykład i seminarium; wykładowca – naczelnik Wydziału IV ppłk Henryk Dojerski), „Postępowanie przygotowawcze (wszczęcie dochodzenia, przedstawienie zarzutów, zawieszenie i umorzenie dochodzenia, nadzór nad dochodzeniem)” (wykład i seminarium; wykładowca – ppłk Eugeniusz Nowicki), „Socjologiczne motywy wydajności pracy (znaczenie czynnika motywacji w wydajności pracy – przykłady), typy i rodzaje motywów socjologicznych, metody badania i oceny motywacji” (wykład i seminarium; wykładowca – kpt. dr Zenon Daroszewski), „Szkolny rzut granatem” (zajęcia praktyczne; wykładowca – oficer WP), „Postępowanie przygotowawcze (postępowanie szczególne – w sprawach nieletnich, w sprawach przestępstw skarbowych, postępowanie doraźne)” (wykład i seminarium; wykładowca – ppłk Eugeniusz Nowicki), „Posługiwanie się aparatem fotograficznym (praktyczne wykonywanie zdjęć, obróbka laboratoryjna negatywu i pozytywu)” (zajęcia praktyczne; wykładowcy – por. Jan Segatyński, por. Gałka) (AIPN By, 030/197, Plan doskonalenia zawodowego średniego aktywu kierowniczego Służby Bezpieczeństwa KW MO w Bydgoszczy za rok szkolny 1966/1967, 17 IX 1966 r., k. 1–4).

Służby Milicji¹⁴² i zespół II doskonalenia zawodowego Służby Bezpieczeństwa¹⁴³. Do zadań obu zespołów należało wytyczanie kierunków szkolenia, opiniowanie projektów programów doskonalenia zawodowego, szkolenia politycznego i wojskowego oraz wychowania fizycznego funkcjonariuszy SB i MO w woj. bydgoskim, ustalenie profilu szkolenia podstawowego i specjalistycznego („specjalizującego”) w Wojewódzkim Ośrodku Szkolenia KW MO w Bydgoszczy, analizowanie form i metod szkolenia oraz „podstawy ideowo-moralnej” funkcjonariuszy obu służb w celu podnoszenia wiedzy politycznej i kwalifikacji zawodowych, ocenianie pracy funkcjonariuszy-wykładowców szkolenia zawodowego i politycznego w poszczególnych pionach służbowych, opiniowanie pomocy naukowych opracowywanych w KW MO w celach szkoleniowych, okresowe ocenianie wyników szkolenia¹⁴⁴. W związku z reorganizacją terenowych struktur resortu spraw wewnętrznych w połowie 1975 r. utworzono Radę ds. Szkolenia i Wychowania KW MO w Bydgoszczy¹⁴⁵. Na jej czele stanął zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. SB¹⁴⁶. Posiedzenia rady miały odbywać się przynajmniej raz na pół roku, a za obsługę biurową rady odpowiadał Wydział Szkolenia

¹⁴² W skład zespołu weszli: kierownik zespołu – zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. Służby Milicji ppłk Władysław Golasiński, zastępca kierownika zespołu – kierownik ISZ KW MO ppłk Bronisław Gutowski, członkowie zespołu: st. inspektor Kierownictwa Służby Milicji KW MO ppłk Florian Grupa, naczelnik Wydziału Prewencji Ogólnej i Ruchu Drogowego KW MO ppłk Kazimierz Polakowski, naczelnik Wydziału Służby Kryminalnej KW MO ppłk Edmund Kapczyński, naczelnik Wydziału Ogólnego KW MO ppłk Wiktor Korona, naczelnik Wydziału Dochodzeniowo-Śledczego KW MO ppłk Henryk Matusiak, komendant miejski MO w Bydgoszczy płk Wiktor Bleja, naczelnik Wydziału Kryminalistyki KW MO ppłk Stanisław Gawrych, naczelnik Wydziału Kadr KW MO ppłk Stanisław Matuszewski, kierownik Inspektoratu ds. Specjalnych KW MO ppłk Jan Dachniewicz, komendant powiatowy MO w Bydgoszczy mjr Bronisław Słoma, naczelnik Wydziału PG KW MO mjr Onufry Suchomski.

¹⁴³ W skład zespołu weszli: kierownik zespołu – zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. SB ppłk Zenon Marcinkowski, zastępca kierownika zespołu – inspektor szkolenia zawodowego SB mjr Kazimierz Piórkowski, członkowie zespołu: naczelnik Wydziału Śledczego KW MO ppłk Adolf Gębara, inspektor Kierownictwa SB KW MO mjr Teodor Mańkowski, naczelnik Wydziału II KW MO mjr Zenon Daroszewski, naczelnik Wydziału III KW MO ppłk Zenon Jakubowski, naczelnik Wydziału IV KW MO ppłk Henryk Dojerski, pierwszy zastępca komendanta Miejskiego i Powiatowego MO ds. SB w Toruniu ppłk Zygmunt Grochowski, pierwszy zastępca komendanta Miejskiego i Powiatowego MO w Inowrocławiu mjr Henryk Molenda.

¹⁴⁴ AIPN By, 077/458, t. 1, Zarządzenie nr 021/70 komendanta wojewódzkiego MO w Bydgoszczy w sprawie powołania Rady Szkolenia w Komendzie Wojewódzkiej MO, 17 XI 1970 r., k. 506–508.

¹⁴⁵ AIPN By, 077/601, Zarządzenie nr 39/75 komendanta wojewódzkiego MO w Bydgoszczy w sprawie powołania Rady ds. Szkolenia i Wychowania, 28 VIII 1975 r., k. 274–274v.

¹⁴⁶ Pozostałymi członkami rady byli: zastępca przewodniczącego – zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. Służby Milicji, sekretarz rady – naczelnik Wydziału Szkolenia KW MO oraz członkowie: pierwszy sekretarz KZ PZPR w KW MO, naczelnicy: Wydziału Inspekcji, Wydziału Kadr, Wydziału II, Wydziału III, Wydziału IV, Wydziału Śledczego, Wydziału Dochodzeniowo-Śledczego, Wydziału do Walki z Przestępczością Gospodarczą, Wydziału Kryminalnego, Wydziału Kryminalistyki, Wydziału Prewencji, Wydziału WSK i dowódca ZOMO.

KW MO. Zakres działania rady pozostał w zasadzie niezmieniony w porównaniu do jej poprzedniczki, czyli Rady Szkolenia¹⁴⁷.

W 1973 r. została powołana Rada ds. Wychowania Fizycznego i Sportu w KW MO w Bydgoszczy¹⁴⁸. Rada miała być organem doradczym i opiniodawczym komendanta wojewódzkiego MO w zakresie określania kierunków i form wychowania fizycznego i sportu w KW MO i podległych jednostkach MO w woj. bydgoskim oraz w Bydgoskim Klubie Sportowym „Polonia”¹⁴⁹. Na czele rady stanął zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. Służby Milicji, a jego zastępcami zostali komendant miejski MO w Bydgoszczy i sekretarz BKS „Polonia”. Obowiązki sekretarza rady pełnił kierownik Inspektoratu Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego KW MO¹⁵⁰. Członkowie rady zajmowali się koordynacją zamierzeń w zakresie wychowania fizycznego i sportu, podejmowaniem właściwych kroków do stworzenia warunków rozwoju kół sportowych (tzw. koła ds. wychowania fizycznego i sportu) przez jednostki MO oraz objęciem wychowaniem fizycznym wszystkich funkcjonariuszy MO i SB, wytyczaniem ogólnych zadań dla BKS „Polonia” w dziedzinie sportu wyczynowego, rozpatrywaniem zamierzeń inwestycyjno-remontowych obiektów sportowych,

¹⁴⁷ Do zakresu działania rady należało: opiniowanie programów szkolenia i kierunków działalności dydaktyczno-wychowawczej w Ośrodku Szkolenia KW MO, określenie kierunków i form pracy ideowo-wychowawczej, wytyczanie kierunków szkolenia oraz opiniowanie projektów programów doskonalenia zawodowego funkcjonariuszy, opiniowanie pomocy naukowych zleczanych przez Wydział Szkolenia poszczególnym funkcjonariuszom do opracowania, ocenianie stopnia przygotowania wykładowców do prowadzenia zajęć, okresowe ocenianie całokształtu działalności szkoleniowej i ideowo-wychowawczej, ukierunkowanie pracy zespołów powołanych przez przewodniczącego rady do przygotowania lub rozpatrzenia spraw związanych ze szkoleniem lub wychowaniem funkcjonariuszy (AIPN By, 077/601, Statut Rady ds. Szkolenia i Wychowania, 22 VIII 1975 r., k. 275–275v.).

¹⁴⁸ AIPN By, 077/458, t. 1, Zarządzenie nr 14/73 komendanta wojewódzkiego MO z 2 III 1973 r. w sprawie powołania Rady ds. Wychowania Fizycznego i Sportu, 17 III 1973 r., k. 364–367.

¹⁴⁹ Bydgoski Klub Sportowy „Polonia” powstał w 1920 r. i funkcjonował do 1939 r., a następnie został reaktywowany w 1945 r. W 1949 r. został zlikwidowany, a jego infrastrukturę i część zawodników przejęło milicyjne Zrzeszenie Sportowe „Gwardia”. W 1957 r. powrócono do historycznej nazwy „Polonia”, lecz klub nadal pozostawał pod nadzorem resortu spraw wewnętrznych. Klub posiadał sekcje: bokserską, hokeja na lodzie, lekkoatletyczną, piłkarską, pływacką, szermierczą, tenisa ziemnego, tenisa stołowego, zapaśniczą, żeglarską i żużlowo-motocyklową. W skład władz klubu (członków prezydium i zarządu oraz kierowników poszczególnych sekcji sportowych) wchodziłi przedstawiciele kadry oficerskiej KW MO/WUSW w Bydgoszczy. Ze strony KW MO/WUSW w Bydgoszczy opieką nad działalnością BKS „Polonia” zajmowali się funkcjonariusze Grupy „G”/Grupy „S”.

¹⁵⁰ Członkami rady zostali: naczelnicy Wydziału do Walki z Przeszłością Gospodarczą, Wydziału Dochodzeniowo-Śledczego, Wydziału Śledczego, Wydziału Kadry, Wydziału Kwaterunkowo-Budowlanego, Wydziału Prewencji i Ruchu Drogowego, Wydziału Zaopatrzenia, Wydziału Finansowego, Wydziału „C”, Wydziału Transportu, kierownik Inspektoratu Ochrony Przemysłu, dyrektor Zarządu Zdrowia i Spraw Socjalnych, dowódca ZOMO, kierownik wyszkolenia BKS „Polonia”, st. inspektor ds. wyszkolenia bojowego i wychowania fizycznego. W pracach mogli również uczestniczyć zaproszeni przez przewodniczącego rady specjaliści spoza grona pracowników MSW.

ukierunkowywaniem przedsięwzięć dotyczących rekreacji fizycznej funkcjonariuszy oraz ocenianiem całokształtu działalności sportowej.

Wydział Szkolenia KW MO wspólnie z zakładowymi organizacjami społeczno-politycznymi (ZZ ZSMP) był organizatorem wielu imprez sportowych i rekreacyjnych dla funkcjonariuszy i pracowników MO i SB. Jak podkreślano w jednym z dokumentów, „celem współzawodnictwa jest stałe podnoszenie sprawności fizycznej funkcjonariuszy MO i SB przez organizowanie imprez sportowych typu masowego dla funkcjonariuszy i członków ich rodzin”¹⁵¹. W maju i czerwcu 1979 r. przeprowadzono np. turniej piłki nożnej o puchar przechodni Komendanta Wojewódzkiego MO w związku z 35. rocznicą powołania MO i SB¹⁵². Ponadto na podstawie zarządzenia nr 31/74 ministra spraw wewnętrznych z 26 kwietnia 1974 r. została wprowadzona Milicyjna Odznaka Sprawności Fizycznej (MOSF), a komórki szkoleniowe w komendach wojewódzkich MO otrzymały prawo organizowania prób dla funkcjonariuszy ubiegających się o zdobycie odznaki¹⁵³.

Na początku lat osiemdziesiątych zmieniono skład Wojewódzkiej Rady ds. Wychowania Fizycznego i Sportu. Na jej czele w dalszym ciągu stał zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. Służby Milicji, ale wśród jego zastępców znalazł się – prócz pierwszego sekretarza KZ PZPR przy KW MO i wiceprezesa urzędującego GKS „Polonia” – naczelnik Wydziału Szkolenia KW MO¹⁵⁴. Rada nadal pozostała organem doradczym i opiniodawczym komendanta wojewódzkiego MO w sprawach wychowania fizycznego i sportu wśród funkcjonariuszy oraz działalności GKS „Polonia”. W lutym 1980 r. pojawiła się inicjatywa powołania Gwardyjskiej Sekcji Krzewienia Kultury Fizycznej (w ramach GKS „Polonia”) i jej ognisk w komendach miejskich i komisariatach MO w woj. bydgoskim¹⁵⁵. Celem działalności SKKF było rozpropagowanie wśród funkcjonariuszy wszystkich służb idei ustawicznej dbałości o kondycję fizyczną. Planowano zorganizowanie wśród funkcjonariuszy zespołów specjalistycznych w strzelectwie, piłce siatkowej, pływaniu, tenisie ziemnym, badmintonie, tenisie stołowym, brydżu sportowym, szachach, piłce nożnej, turystyce oraz wędkarstwie.

¹⁵¹ AIPN By, 077/1004, Regulaminy wojewódzkich zawodów MO i SB na 1977 r., 1977 r., b.p.

¹⁵² AIPN By, 077/1004, Pismo wiceprzewodniczącego Zarządu Zakładowego ZSMP w KW MO w Bydgoszczy, 18 IV 1979 r., b.p.

¹⁵³ AIPN By, 077/1004, Regulamin Milicyjnej Odznaki Sprawności Fizycznej, 1974 r., b.p.

¹⁵⁴ Sekretarzem rady został st. inspektor Wydziału Szkolenia ds. wychowania fizycznego i wyszkolenia bojowego, a członkami – naczelnicy wszystkich wydziałów KW MO i kierownicy mniejszych jednostek organizacyjnych w KW MO, komendant miejski MO w Bydgoszczy, przewodniczący ZZ ZSMP, dyrektor PGH „Konsumy” oraz przedstawiciel Wojewódzkiej Komendy Straży Pożarnej (AIPN By, 077/954, Zarządzenie nr 15/80 komendanta wojewódzkiego MO w Bydgoszczy w sprawie powołania Wojewódzkiej Rady ds. Wychowania Fizycznego i Sportu, 29 II 1980 r., k. 12–15).

¹⁵⁵ AIPN By, 077/954, Pismo komendanta wojewódzkiego MO w Bydgoszczy do naczelników wydziałów KW MO w Bydgoszczy, komendantów miejskich MO, kierowników komisariatów MO i komendantów posterunków MO w woj. bydgoskim, 29 II 1980 r., k. 18–19.

Wśród działań popularyzatorskich i propagandowych wskazywano konieczność stosowania propagandy wizualnej (m.in. wystawy, gazetki ściennie, komunikaty, ogłoszenia), wprowadzenia obowiązkowych zajęć wychowania fizycznego (w ramach których m.in. należało przeprowadzać sprawdziany zdobywania norm na MOSF), wyróżniania sportowców za osiągnięcia sportowe, działaczy – za wkład pracy społecznej, wspierania budowy krytej pływalni GKS „Polonia”. Dostrzegano również potrzebę pobudzania funkcjonariuszy do aktywnego wypoczynku i rekreacji fizycznej w czasie wolnym od pracy¹⁵⁶.

W latach osiemdziesiątych wydziały szkolenia i polityczno-wychowawczy współorganizowały liczne imprezy sportowe dla funkcjonariuszy i ich rodzin. Ze względu na ich liczebność i różnorodność¹⁵⁷ ograniczymy się do przywołania tylko niektórych, choć należy podkreślić, że większość z nich miała charakter cykliczny. Na początku lutego 1980 r. zorganizowano turniej brydża sportowego par garnizonu bydgoskiego MO, w którym udział wzięło jedenaście par funkcjonariuszy. Reprezentowali oni Wydział „T”, Wydział do Walki z Przestępstwami Gospodarczymi, Wydział II, Wydział Kadr, Wydział III, Wydział Dochodzeniowo-Śledczy, Komisariat I MO i Kompanię Patroli Zmotoryzowanych¹⁵⁸. W czerwcu 1982 r. zostały zorganizowane Wojewódzkie Zawody Pływackie MO, w których mogli rywalizować funkcjonariusze MO i SB z całego woj. bydgoskiego¹⁵⁹. W dniach 18–22 maja 1987 r. odbyły się ćwiczenia strzeleckie dla wszystkich funkcjonariuszy wyposażonych w broń służbową¹⁶⁰. Za właściwe przygotowanie i przeprowadzenie ćwiczeń odpowiedzialny był Wydział Szkolenia. Były one jednocześnie traktowane jako wstępna eliminacja do Wojewódzkich Zawodów Strzeleckich o puchar Szefa WUSW¹⁶¹. 8 i 9 lutego 1988 r. wydziały szkolenia i polityczno-wychowawczy wspólnie zorganizowały pierwszy eliminacyjny turniej szachowy o mistrzostwo Garnizonu Bydgoskiego MO¹⁶². 29 kwietnia 1988 r. Wydział

¹⁵⁶ AIPN By, 077/1004, Ramowy plan działania Sekcji Krzewienia Kultury Fizycznej w WUSW w Bydgoszczy, [1988 r.], b.p.

¹⁵⁷ Tylko w 1987 r. miały odbyć się następujące imprezy sportowe o charakterze wojewódzkim i krajowym dla funkcjonariuszy MO i SB: turniej brydża sportowego, zawody służby wodnej, turniej szachowy, turniej piłki siatkowej, zawody wieloboju sportowego, zawody strzeleckie, zawody pływackie – indywidualne, turniej tenisa stołowego, turniej piłki nożnej, turniej tenisa ziemnego, akcja zdobywania MOSF, bieg na orientację. Imprezy sportowe: Krajowe Zawody Strzeleckie, Krajowe Zawody w Piłce Siatkowej, Krajowe Zawody Funkcjonariuszy Służby Wodnej MO oraz Krajowe Zawody w wieloboju sportowym (AIPN By, 077/1004, Terminarz masowych imprez sportowych organizowanych w 1987 r., [marzec 1987 r.], b.p.).

¹⁵⁸ *Ibidem*, Komunikat z turnieju brydża sportowego par garnizonu bydgoskiego MO, 9 II 1980 r., b.p.

¹⁵⁹ *Ibidem*, Pismo naczelnika Wydziału Szkolenia KW MO w Bydgoszczy do naczelników wydziałów KW MO w Bydgoszczy, komendantów miejskich MO, dowódcy ZOMO, kierowników komisariatów MO, komendantów posterunków MO w woj. bydgoskim, 17 V 1982 r., b.p.

¹⁶⁰ Przede wszystkim byli to funkcjonariusze jednostek prewencji i zwalczania przestępstw kryminalnych Służby MO WUSW i jednostek terenowych MO.

¹⁶¹ AIPN By, 077/1004, Zarządzenie nr P-12/87 szefa WUSW w Bydgoszczy w sprawie przeprowadzenia programowych strzelań nr 2 i 8 z P-64, 9 V 1987 r., b.p.

¹⁶² *Ibidem*, Pismo naczelnika Wydziału Szkolenia WUSW w Bydgoszczy, 25 I 1988 r., b.p.

Szkolenia WUSW w Bydgoszczy zorganizował Wojewódzkie Indywidualne Zawody Pływackie na basenie „Start-Astoria” w Bydgoszczy¹⁶³. 17 i 18 grudnia 1988 r. Wydział Szkolenia WUSW wspólnie z miejscowym Rejonowym Urzędem Spraw Wewnętrznych zorganizowały w Żninie Wojewódzkie Zawody SB i MO w tenisie stołowym o puchar Szefa WUSW w punktacji zespołowej¹⁶⁴. Z okazji 45. rocznicy powołania organów SB i MO 6 i 7 kwietnia 1989 r. odbył się II indywidualny turniej szachowy z cyklu Grand Prix, którego organizatorem była Sekcja Szachowa SKKF GKS „Polonia” wspólnie z wydziałami polityczno-wychowawczym i szkolenia. Turniej był przeznaczony zarówno dla funkcjonariuszy i pracowników cywilnych, jak i emerytów i członków rodzin¹⁶⁵.

Na przełomie lat sześćdziesiątych i siedemdziesiątych z resortu spraw wewnętrznych na emeryturę odchodziło wielu funkcjonariuszy, co przed kierownictwem partyjno-służbowym bydgoskiej KW MO stawiało zagadnienie właściwego doboru i adaptacji społeczno-zawodowej nowej kadry. Na początku 1971 r. wprowadzono zasadę opracowywania (w ciągu pierwszego tygodnia pracy nowego pracownika) przez kierownika jednostki planu szkolenia i wdrażania nowo przyjętego pracownika do pracy¹⁶⁶. Okresowe (miesięczne) plany szkolenia przygotowane przez naczelników wydziałów i zastępców komendantów powiatowych MO z udziałem inspektora ds. szkolenia zawodowego musiały zyskać akceptację zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB. W pierwszym okresie każdy nowo przyjęty funkcjonariusz powinien być zapoznany z podstawowymi dokumentami i przepisami. Istotną rolę odgrywał „opiekun”, czyli funkcjonariusz sprawujący bezpośredni nadzór nad pracą wdrażanego do służby pracownika. Podkreślano, że powinien on charakteryzować się życzliwym stosunkiem do wprowadzanego w arkana zawodu. Nowo przyjęci funkcjonariusze w ciągu dwóch miesięcy od przyjęcia powinni przejść wstępne krótkoterminowe przeszkolenie w Centrum Wyszkożenia MSW w Legionowie¹⁶⁷.

W połowie lat siedemdziesiątych inspektor szkolenia operacyjnego SB mjr Kazimierz Piórkowski opracował ramowe wytyczne poświęcone szkoleniu i wychowaniu nowo przyjmowanych funkcjonariuszy SB¹⁶⁸. Podkreślano w nich konieczność optymalnego przygotowania młodego pracownika do pracy w szeregach SB w okresie

¹⁶³ *Ibidem*, Pismo zastępcy szefa WUSW ds. polityczno-wychowawczych w Bydgoszczy do naczelników wydziałów WUSW, dowódcy ZOMO, szefów RUSW, kierowników komisariatów MO i komendantów posterunków MO, 11 IV 1988 r., b.p.

¹⁶⁴ *Ibidem*, Pismo [zastępcy szefa WUSW ds. polityczno-wychowawczych w Bydgoszczy], 16 XI 1988 r., b.p.

¹⁶⁵ AIPN By, 077/1003, Pismo do naczelników wydziałów WUSW w Bydgoszczy, szefów RUSW i komendanta komisariatu MO w Bydgoszczy, 21 III 1989 r., k. 1.

¹⁶⁶ AIPN By, 077/650, Pismo zastępcy komendanta wojewódzkiego MO ds. SB ppłk. Zenona Marcinkowskiego, 16 II 1971 r., b.p.

¹⁶⁷ *Ibidem*, Wyciąg z pisma Departamentu Kadr i Szkolenia MSW, 4 III 1971 r., b.p.

¹⁶⁸ *Ibidem*, Wytyczne do pracy szkoleniowej i wychowawczej nowo przyjmowanych pracowników Służby Bezpieczeństwa, oprac. K. Piórkowski, 8 II 1975 r., b.p.

służby przygotowawczej¹⁶⁹. Nieprawidłowości w czasie adaptacji społeczno-zawodowej mogły bowiem w przyszłości powodować poważne reperkusje natury politycznej i społecznej. Dlatego podkreślano konieczność przygotowania dla każdego nowego pracownika indywidualnych planów adaptacji¹⁷⁰, aby jak najszybciej i bez zbędnych przeszkód przygotować go do samodzielnej pracy. Jako sprawdzone formy pracy z nowo przyjętymi pracownikami wymieniano: „rozmowy, jako formy pracy rozpoznawczo-adaptacyjnej i kontrolno-oceniającej”, wskazanie właściwego „opiekuna” w osobie doświadczonego pracownika, prowadzenie procesu adaptacyjnego na podstawie indywidualnego planu, organizowanie na szczeblu wojewódzkim okresowych spotkań kierownictwa służbowego z funkcjonariuszami w okresie służby przygotowawczej oraz kierowanie każdego nowego pracownika na miesięczny kurs wstępnego przeszkolenia organizowany na szczeblu wojewódzkim. Jednym z podstawowych zadań „opiekuna”, którym powinien być doświadczony pracownik SB (kierownik grupy, sekcji lub starszy oficer operacyjny), było – obok wdrażania w arkana pracy zawodowej – wybadanie „pewności politycznej podopiecznego, jego stosunku do polityki naszej partii i rządu, ideowego zaangażowania i oddania sprawie socjalizmu” w celu „ustrzeżenia naszego aparatu przed ludźmi przypadkowymi i obcymi ideologicznie”. Za rezultat przedsięwzięć adaptacyjnych odpowiadał kierownik danej komórki organizacyjnej. Ponadto proces szkolenia nowych pracowników był przedmiotem dyskusji członków oddziałowej organizacji partyjnej podczas zebrań. Pod koniec lat siedemdziesiątych w MSW zostały opracowane ogólnie wytyczne dotyczące adaptacji nowych funkcjonariuszy MO i SB¹⁷¹, które szczegółowo regulowały etapy szkolenia i stosowane nazewnictwo¹⁷². Stanowiły one podstawę pracy adaptacyjnej w wojewódzkich komendach MO na terenie całego kraju przez kolejne lata¹⁷³. W latach osiemdziesiątych w dalszym ciągu adaptacja społeczno-zawodowa była oparta na tradycyjnych biurokratycznych procedurach, takich jak sporządzanie planów¹⁷⁴ i sprawozdań z jej

¹⁶⁹ Okres od przyjęcia w szeregi SB, przez miesięczną naukę na wojewódzkim kursie wstępnego przeszkolenia, do czasu skierowania do rocznej szkoły SB lub Wyższej Szkoły Oficerskiej MSW.

¹⁷⁰ Pierwszy plan obejmował okres od przyjęcia do skierowania na miesięczny kurs dla nowo przyjętych, a drugi – od ukończenia kursu do skierowania do szkoły operacyjnej lub mianowania funkcjonariuszem stałym.

¹⁷¹ W wytycznych tych podkreślano, że celem adaptacji społeczno-zawodowej funkcjonariuszy MO i SB było „odpowiednie wyszkolenie i wdrożenie do służby oraz działanie w kierunku ukształtowania właściwej postawy ideowo-moralnej. W złożonym i trudnym procesie adaptacji społeczno-zawodowej chodzi przede wszystkim o osiągnięcie pełnej identyfikacji funkcjonariuszy z polityką Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej i Rządu PRL oraz konsekwentne wcielanie w życie zasad tej polityki” (AIPN By, 077/650, Wytyczne w sprawie adaptacji społeczno-zawodowej funkcjonariuszy MO i SB w okresie służby przygotowawczej, Warszawa, 1979 r., b.p.).

¹⁷² M.in. pojęcie „opiekuna” zostało zastąpione przez „funkcjonariusza wprowadzającego”.

¹⁷³ AIPN By, 077/809, Pismo naczelnika Wydziału Szkolenia KW MO w Bydgoszczy Kazimierza Piórkowskiego, 21 VI 1979 r., b.p.

¹⁷⁴ AIPN By, Pf 151/1, Plan pracy w zakresie adaptacji społeczno-zawodowej w okresie służby przygotowawczej funkcjonariuszy: szer. Katarzyna Balcer i szer. Elżbieta Kolasa, 5 III 1982 r., b.p.

efektów¹⁷⁵. W 1984 r. Wydział Szkolenia WUSW zorganizował wstępne przeszkolenie dla 22 nowo przyjętych funkcjonariuszy SB według programu zatwierdzonego przez szefa Służby Kadr i Doskonalenia Zawodowego MSW z 28 lutego 1984 r. Celem kursu było przygotowanie słuchaczy do wykonywania czynności operacyjnych przed skierowaniem do odpowiedniej szkoły resortowej. Kurs odbywał się w systemie stacjonarnym od 9 kwietnia do 18 maja 1984 r. Poszczególni naczelnicy wydziałów WUSW oddelegowali doświadczonych pracowników, którzy prowadzili zajęcia kursowe. Przeszkolenie zakończyło się egzaminem¹⁷⁶. Słuchacze kursu zapoznawali się z podstawowymi wiadomościami na temat struktury organizacyjnej WUSW w Bydgoszczy, tradycji resortu spraw wewnętrznych, zainteresowań i metod pracy operacyjnej SB, obowiązków i uprawnień funkcjonariusza MSW, zasad ewidencji operacyjnej, kryminalistyki, prewencji ogólnej, ochrony tajemnicy służbowej i państwowej¹⁷⁷. Kolejny taki kurs dla 19 funkcjonariuszy został zorganizowany w 1985 r.¹⁷⁸ W 1988 r. MSW wydało uaktualnione wytyczne dotyczące adaptacji społeczno-zawodowej funkcjonariuszy i pracowników resortu¹⁷⁹. Obowiązywała zasada, że to kierownik komórki organizacyjnej, w porozumieniu z oficerem polityczno-wychowawczym, sekretarzem OOP i przewodniczącym ZSMP, wyznaczał opiekuna służbowego odpowiedzialnego za przebieg adaptacji młodego pracownika. Aparat polityczno-wychowawczy, w porozumieniu z kierownictwem służbowym i miejscowym KRM, został zobowiązany do corocznego organizowania spotkań z mężami i żonami funkcjonariuszy w celu omówienia pracy współmałżonka i wyjaśnienia wymogów dyscypliny służbowej. Praktyka taka miała na celu z jednej strony pogłębienie wewnętrznej integracji środowiska resortowego, a z drugiej – uniknięcie wszelkich ewentualnych konfliktów rodzinnych spowodowanych wymogami służby w MSW jednego ze współmałżonków¹⁸⁰.

¹⁷⁵ AIPN By, 077/827, Sprawozdanie z przebiegu adaptacji społeczno-zawodowej w trakcie służby przygotowawczej, 29 V 1989 r., k. 41–41v.

¹⁷⁶ AIPN By, 077/954, Decyzja nr 023/84 szefa WUSW w Bydgoszczy w sprawie zorganizowania kursu wstępnego przeszkolenia nowo przyjętych funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa (kurs „0”), 5 IV 1984 r., k. 165–166.

¹⁷⁷ *Ibidem*, Plan zajęć na kursie wstępnym dla nowo przyjętych pracowników Służby Bezpieczeństwa, 6 IV 1984 r., k. 168–172.

¹⁷⁸ *Ibidem*, Decyzja nr 08/85 szefa WUSW w Bydgoszczy w sprawie zorganizowania kursu wstępnego przeszkolenia nowo przyjętych funkcjonariuszy SB (kurs „0”), 1 IV 1985 r., k. 185–186.

¹⁷⁹ Według wytycznych z 1988 r. adaptacja społeczno-zawodowa funkcjonariusza w okresie służby przygotowawczej lub kandydackiej miała zapewnić: „poznawanie zasad ideologii marksistowsko-leninowskiej oraz kształtowanie materialistycznego światopoglądu”, „wyrabianie przekonania o służebnej roli funkcjonariusza wobec społeczeństwa, partii i państwa oraz o potrzebie bezwzględnego przestrzegania praworządności”, „poznawanie tradycji resortu, kształtowanie wysokiej ideowości i odporności psychicznej na destrukcyjne działania przeciwnika politycznego oraz wyzwalanie aktywności w obronie ideałów socjalizmu”, integrowanie się z kolektywem i angażowanie w życie społeczno-politycznej jednostki MO (AIPN By, 077/650, Wytyczne w sprawie adaptacji społeczno-zawodowej w resorcie spraw wewnętrznych, Warszawa, 1988 r., b.p.).

¹⁸⁰ *Ibidem*.

Na 1980 r. przypadł ostatni rok trzyletniego cyklu doskonalenia zawodowego pracowników MO i SB w woj. bydgoskim. W tym czasie na szczeblu wojewódzkim funkcjonariusze zostali podzieleni na pięć grup: grupę kierowniczą (komendant wojewódzki MO i jego zastępcy) obejmującą kadre kierowniczą bydgoskiej KW MO, grupę naczelników wydziałów KW MO (obu służb) obejmującą pracujących w bydgoskiej KW MO oraz trzy (w Bydgoszczy, Chojnicach i Inowrocławiu) grupy szkoleniowe obejmujące wszystkich służących w komendach miejskich MO w woj. bydgoskim¹⁸¹. W marcu i kwietniu 1980 r. przeprowadzono również ćwiczenia strzeleckie dla funkcjonariuszy KW MO w Bydgoszczy¹⁸². Od 1976 r. załogi milicyjnych posterunków były szkolone systemem kursowym w KW MO. Utworzono cztery grupy szkoleniowe: grupę komendantów posterunków (44 osoby) i trzy grupy posterunkowych (68 osób każda z grup). Aby nie utrudniać pracy posterunków, jednorazowo na szkoleniu przebywała czwarta część załogi posterunku. Zajęcia szkoleniowe odbywały się raz na kwartał i trwały po 4–5 dni. Wykładowcami byli doświadczeni pracownicy KW MO, Międzywojewódzkiej Szkoły Partyjnej¹⁸³ w Bydgoszczy oraz oficerowie POW.

¹⁸¹ Od 1 do 20 VI 1980 r. przeprowadzono egzaminy we wszystkich wydziałach obu służb KW MO i jednostkach MO woj. bydgoskiego. Wydział Szkolenia opracował i do 30 IV 1980 r. przesłał jednostkom MO i SB wytyczne w sprawie organizacji i zasad przeprowadzenia egzaminów, terminarz oraz tezy do egzaminu z tematyki społeczno-politycznej, ogólnoresortowej i wychowania fizycznego. Egzaminy dla funkcjonariuszy z posterunków MO miały zostać przeprowadzone przez wydziały szkolenia, prewencji i wykładowców Kompanii Szkolnej ZOMO. Po przeprowadzeniu egzaminów do 30 VI 1980 r. Wydział Szkolenia miał otrzymać od kierowników jednostek MO sprawozdania z przebiegu i wyniki egzaminów wraz z wnioskami dotyczącymi form i metod szkolenia oraz problematyki, którą należy uwzględnić w następnym cyklu szkolenia. Do 15 VII 1980 r. Wydział Szkolenia miał opracować i przedstawić komendantowi wojewódzkiemu MO sprawozdanie z przebiegu egzaminów w województwie. Natomiast do 10 VII 1980 r. kierownicy jednostek MO zostali zobowiązani do przesłania do Wydziału Kadr KW MO zaświadczeń o zdaniu egzaminów przez podległych funkcjonariuszy (AIPN By, 077/458, t. 1, Zarządzenie nr 23/80 w sprawie przeprowadzenia egzaminów kończących trzyletni cykl doskonalenia zawodowego funkcjonariuszy MO i SB, 1 IV 1980 r., k. 106–107).

¹⁸² *Ibidem*, Zarządzenie nr P-16/80 komendanta wojewódzkiego MO z 1 III 1980 r. w sprawie przeprowadzenia programowego strzelania nr 1 z pistoletu P-64 z funkcjonariuszami wydziałów KW MO, 1 III 1980 r., k. 117–118. Kolejne ćwiczenia strzeleckie zostały przeprowadzone we wrześniu 1980 r. (*ibidem*, Zarządzenie nr P-62/80 komendanta wojewódzkiego MO z 10 IX 1980 r. w sprawie przeprowadzenia programowego strzelania nr 2 z pistoletu P-64 z funkcjonariuszami KW MO, 10 IX 1980 r., k. 75).

¹⁸³ Międzywojewódzka Szkoła Partyjna w Bydgoszczy – placówka utworzona w lutym 1945 r. pn. Wojewódzka Szkoła Partyjna PPR (w 1948 r. Wojewódzka Szkoła Międzypartyjna PPR-PPS; w latach 1948–1954 Wojewódzka Szkoła Partyjna PZPR, od 1954 r. Międzywojewódzka Szkoła Partyjna), kształcąca pracowników aparatu partyjnego i administracyjnego w małych miastach, gminach oraz zakładach i przedsiębiorstwach przemysłu rolno-spożywczego. Kształcenie odbywało się na stacjonarnych kursach (np. w latach 1949–1954 prowadzono kursy roczne, w latach 1958–1965 – kursy trzyletnie umożliwiające uzyskania dyplomu technika, w latach 1965–1970 – dwumiesięczne kursy przeznaczone dla sekretarzy komitetów gromadzkich, sekretarzy z państwowych gospodarstw i przedsiębiorstw rolnych, leśnych i przemysłu spożywczego, od 1971 r. – kształcenie w systemie pięciomiesięcznym) ukierunkowanych na problematykę rolną. W latach 1958–1965 przy MSP w Bydgoszczy funkcjonowały Liceum Ogólnokształcące dla Pracujących nr 3 i Technikum Rolnicze, które umożliwiały słuchaczom uzyskanie wykształcenia zawodowego. W 1983 r. przy bydgoskiej MSP zostało utworzone pięciomiesięczne Podyplomowe Studium Nauk Politycznych Wyższej Szkoły Nauk Społecznych przy KC PZPR o specjalności

Szkolenie zawodowe odbywało się na podstawie rocznych programów szkolenia zatwierdzonych przez komendanta wojewódzkiego MO (i jego zastępców, zgodnie z podziałem służbowego nadzoru) oraz kwartalnych i półrocznych planów zajęć dla poszczególnych grup, w których ujmowano zagadnienia ogólnoresortowe i specjalistyczne określone przez departamenty i biura MSW oraz tematykę własną wynikającą z potrzeb służby. Często na szkolenia zapraszani byli przedstawiciele ścisłego kierownictwa KW MO, którzy przekazywali słuchaczom aktualne informacje polityczne oraz omawiali bieżącą sytuację w kraju. Wydział Szkolenia bydgoskiej KW MO organizował wspólne zajęcia dla grup funkcjonariuszy poszczególnych pionów organizacyjnych o zbliżonych zainteresowaniach służbowych. Omówione zagadnienia były następnie analizowane podczas zajęć seminaryjnych w grupach wydziałowych. Organizowano także szkolenia z zakresu kryminalistyki, zwalczania przestępstw gospodarczych i kryminalnych, prewencji i pracy Wojewódzkiego Stanowiska Kierowania (WSK, służby oficerów dyżurnych).

Za organizację i nadzór nad przebiegiem edukacji zawodowej – o czym była już mowa – odpowiadał pion szkoleniowy (od 1975 r. Wydział Szkolenia). Pracownicy tego pionu prowadzili okresowe kontrole organizacji i przebiegu zajęć oraz hospitowali je pod kątem ogólnego poziomu, doboru wykładowców, terminowości i perspektyw praktycznego zastosowania wykładanej wiedzy przez słuchaczy. Organizowali i uczestniczyli także w egzaminowaniu z wiedzy i umiejętności zdobytych podczas kursów. Egzaminu aktywu przeprowadzały komisje pod przewodnictwem jednego z zastępców komendanta wojewódzkiego MO z udziałem pierwszego sekretarza KZ PZPR oraz naczelnika Wydziału Szkolenia. Funkcjonariuszy posterunków egzaminowała komisja złożona z naczelników i zastępców naczelników wydziałów. Egzaminu przybierały formę ustną i polegały na omówieniu przez słuchacza wylosowanego lub wskazanego przez członków komisji tematu¹⁸⁴.

Kolejny cykl szkolenia zawodowego, który rozpoczął się jesienią 1980 r., skończył się w czerwcu 1983 r.¹⁸⁵ Obowiązkowi przystąpienia do egzaminów podlegali wszyscy uczestnicy grup doskonalenia zawodowego oprócz pracowników o stażu pracy krótszym niż rok¹⁸⁶. Egzaminu były przeprowadzane komisyjnie¹⁸⁷, a ich wyniki musiały

polityki rolnej i gospodarki żywnościowej. Szkoła zakończyła działalność wraz z samorozwiązaniem PZPR.

¹⁸⁴ APB, KZ PZPR, 81/III/5, Informacja o szkoleniu zawodowym i społeczno-politycznym funkcjonariuszy MO i SB w woj. bydgoskim, 24 VII 1980 r., k. 142–153.

¹⁸⁵ AIPN By, Pf 151/1, Pismo naczelnika Wydziału Szkolenia KW MO w Bydgoszczy, 12 V 1983 r., k. 7–8.

¹⁸⁶ Lektorzy KW PZPR byli zwolnieni z egzaminu z wiedzy społeczno-politycznej. Ponadto funkcjonariusze, którzy w czasie trwania sesji letniej szkolenia politycznego z doskonalenia zawodowego przystępowali do egzaminu maturalnego lub magisterskiego (dyplomowego), mogli przesunąć termin zdawania egzaminów do 30 IX br.

¹⁸⁷ Komisje egzaminacyjne składały się z kierownika grupy doskonalenia zawodowego – jako kierownika, przedstawiciela organizacji partyjnej, przedstawiciela pionu szkoleniowego oraz polityczno-wychowawczego KW MO.

być dokumentowane w aktach osobowych i były brane pod uwagę przy podejmowaniu decyzji kadrowych. Wystawienie oceny niedostatecznej komisja zobowiązana była wyjaśnić egzaminowanemu, a w przypadku stwierdzenia poważnych braków w wiedzy funkcjonariusza, które wpływały na pełnienie obowiązków przyporządkowanych do zajmowanego stanowiska, stosowne uwagi musiały się znaleźć w protokole. Do egzaminów przystąpiły 2194 osoby spośród 2321 funkcjonariuszy (94,52 proc.), którzy uczestniczyli w szkoleniu. Pozostali nieobecni dostarczyli zwolnienia lekarskie lub przebywali w czasie egzaminów na urlopie. Wszyscy funkcjonariusze pozytywnie zdali egzamin, a średnia uzyskanych ocen wyniosła 4,25¹⁸⁸. Po zakończeniu egzaminów komisja egzaminacyjna zobowiązana była do sporządzenia protokołu¹⁸⁹ i wykazu ocen – na podstawie tych dokumentów dokonywała analizy wyników i wysuwała wnioski odnoszące się do procesu doskonalenia zawodowego w danej jednostce. Kierownicy jednostek byli zobowiązani do omówienia wyników egzaminów podczas narad służbowych oraz przesłania sprawozdań opisowych z przebiegu trzyletniego cyklu doskonalenia zawodowego do wydziału szkolenia (w terminie do 15 czerwca 1983 r.). Na dobór problematyki omawianej podczas cyklu szkolenia zawodowego wpłynęła sytuacja społeczno-polityczna w kraju, warunkowana – zawieszonym już wówczas – stanem wojennym i udziałem MSW w pacyfikacji zagrożeń dla stabilności obozu władzy. Egzaminowani w czerwcu 1983 r. funkcjonariusze SB musieli wykazać się znajomością następujących zagadnień (dwa pierwsze tematy obowiązywały wyłącznie kadre kierowniczą): „Wykrywanie i zwalczanie podziemnej działalności politycznej”, „Przeciwdziałanie demonstracjom”, „System obrony państwa, miejsce, rola i zadania resortu spraw wewnętrznych w tym systemie”, „Efektywność operacyjnej ochrony gospodarki narodowej”, „Działalność służb specjalnych głównych państw kapitalistycznych dotycząca obywateli i placówek PRL za granicą”, „Aktualna sytuacja polityczno-gospodarcza na wsi i w kompleksie gospodarki żywnościowej”, „Postępowanie z materiałami wybuchowymi i niebezpiecznymi przesyłkami”, „Poszukiwanie osób ukrywających się”, „Kontrola użytkowników dróg publicznych”, „Zadania funkcjonariuszy biorących udział w działaniach na rzecz zapewnienia porządku i bezpieczeństwa publicznego oraz warunki stosowania środków przymusu bezpośredniego i broni palnej”, „Ochrona tajemnicy w resorcie spraw wewnętrznych”¹⁹⁰.

Jesienią 1983 r. rozpoczął się kolejny cykl szkolenia zawodowego funkcjonariuszy i pracowników cywilnych MO i SB. Jego organizację określało nowe zarządzenie

¹⁸⁸ AIPN, 032/102, Sprawozdanie z kompleksowej kontroli WUSW w Bydgoszczy dokonanej w dniach 12–28 III 1984 r., 2 V 1984 r., k. 133.

¹⁸⁹ Protokoły zawierały uwagi dotyczące zgodności programów doskonalenia z potrzebami jednostek, stopnia wykonania programów rocznych, stosowanych metod ich realizacji oraz frekwencji na zajęciach, oceny stopnia opanowania wiedzy z tematyki objętej programem doskonalenia zawodowego oraz organizacji egzaminów.

¹⁹⁰ AIPN By, Pf 151/1, Zagadnienia do egzaminu z tematyki ogólnoresortowej dla funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa, oprac. Wydział Szkolenia KW MO w Bydgoszczy, 23 V 1983 r., k. 10–11v.

szefa WUSW w Bydgoszczy, które regulowało zarówno zasady procesu doskonalenia zawodowego, jak i szkolenia politycznego w jednostkach MO w całym woj. bydgoskim¹⁹¹. Doskonalenie zawodowe i polityczne miało obejmować wszystkich funkcjonariuszy i pracowników obu podstawowych służb resortu spraw wewnętrznych¹⁹². Rok szkoleniowy miał rozpoczynać się w październiku¹⁹³, a kończyć w czerwcu. Szkolenie miało odbywać się w grupach szkoleniowych¹⁹⁴. W grupach było realizowane szkolenie polityczne i ogólnoresortowe, doskonalenie specjalistyczne i wynikające z potrzeb służby miało być organizowane przez merytorycznych zastępców szefa WUSW¹⁹⁵. Kie-

¹⁹¹ AIPN By, 077/954, Zarządzenie nr 046/83 szefa WUSW w sprawie doskonalenia zawodowego i politycznego funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej i Służby Bezpieczeństwa woj. bydgoskiego, 2 XI 1983 r., k. 100–103. Normatyw ten zastąpił obowiązujące w latach 1977–1983 zarządzenie nr 042/77 komendanta wojewódzkiego MO w Bydgoszczy z 30 IX 1977 r. w sprawie doskonalenia zawodowego funkcjonariuszy MO i SB.

¹⁹² Jak napisano w wytycznych w sprawie doskonalenia zawodowego, „szkolenie polityczne i doskonalenie zawodowe powinno pogłębiać przygotowanie funkcjonariuszy i pracowników do jeszcze lepszego wykonywania obowiązków służbowych poprzez: kształtowanie w nich światopoglądu materialistycznego, umacnianie ich patriotyzmu i internacjonalizmu, żarliwości ideowej i odporności na ujemne wpływy polityczne oraz bezkompromisowości w walce ze wszystkim, co godzi w interesy i dobre imię narodu i socjalizmu; rozwijanie krytycznego twórczego myślenia, inicjatywy i pomysłowości w działaniu, aktywności społecznej i rzetelności pracowniczej; pogłębianie zamiłowania do zawodu oraz potrzeby stałego doskonalenia kwalifikacji; podwyższanie poziomu wiedzy i umiejętności zawodowych, a zwłaszcza kwalifikacji specjalistycznych, poprzez zaznajamianie z najnowszym dorobkiem nauki w zakresie ujawniania, zwalczania i zapobiegania działalności wrogiej, aspołecznej i przestępczej” (AIPN By, 077/954, Wytyczne w sprawie doskonalenia zawodowego funkcjonariuszy MO i SB woj. bydgoskiego, 2 XI 1983 r., k. 104–105).

¹⁹³ W 1983 r. rozpoczęcie roku doskonalenia zawodowego nastąpiło dopiero 22 XI (grupa szkoleniowa szefa WUSW i jego zastępcy ds. SB) i 23 XI (grupa szkoleniowa zastępcy szefa UWSW ds. MO) 1983 r. (AIPN By, 077/954, Plan szkolenia grupy szefa WUSW, zastępcy szefa WUSW ds. Służby Bezpieczeństwa oraz zastępcy szefa WUSW ds. Służby Milicji na czwarty kwartał 1983 i pierwszy kwartał 1984 r., 2 XI 1983 r., k. 113).

¹⁹⁴ W WUSW zorganizowano dwie grupy aktywu: grupę szefa WUSW i grupę jego zastępców. W skład grupy szefa WUSW wchodził: naczelniczy wydziałów WUSW, dyrektor Zarządu Zdrowia, dowódca ZOMO, dowódca Batalionu Operacyjnego, kierownik WIOP, kierownik Inspektoratu I, kierownik Samodzielnej Sekcji „A”, kierownik Samodzielnej Sekcji Socjalnej, kierownik Ośrodka Wczasów MSW, kierownik Sekcji Komputerowej PESEL. Grupę zastępców szefa WUSW tworzyli: zastępcy naczelników wydziałów WUSW, zastępcy szefów RUSW, zastępcy dyrektora Zarządu Zdrowia, zastępcy dowódcy ZOMO, zastępcy dowódcy Batalionu Operacyjnego, st. inspektorzy Wydziału Inspekcji, st. inspektorzy Wydziału Specjalnego, st. inspektorzy Inspektoratu I, st. inspektorzy Wydziału Szkolenia, st. inspektorzy Wydziału Polityczno-Wychowawczego, radca prawny, st. inspektor Grupy „S”, st. inspektor analityczno-informacyjny przy Kierownictwie SB, st. inspektor ds. organizacyjnych. W poszczególnych wydziałach WUSW szkolenie organizowali naczelniczy wydziałów dla swych podwładnych oraz dla funkcjonariuszy RUSW zajmujących się problematyką tych wydziałów w ramach szkolenia specjalistycznego. Szkolenie dla funkcjonariuszy RUSW organizowali szef RUSW i jego zastępcy.

¹⁹⁵ Na realizację szkolenia politycznego i doskonalenia zawodowego przeznaczono: 48 godzin lekcyjnych na tematykę polityczną, a na doskonalenia zawodowe: dla kierownictwa służbowego jednostek MO i SB – 50 godzin lekcyjnych, dla funkcjonariuszy operacyjnych i operacyjno-technicznych – 70 godzin lekcyjnych, dla pododdziałów taktycznych ZOMO – 200 godzin,

rownikami grup szkoleniowych byli przełożeni funkcjonariuszy wchodzących w skład grupy szkoleniowej. Postulowano, aby podczas zajęć dydaktycznych uwzględniać tematykę ustaloną przez Departament Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego MSW i Służbę Polityczno-Wychowawczą MSW, tematykę określoną przez kierownictwo departamentów, biur i zarządów MSW oraz tematykę własną wojewódzkich jednostek MSW¹⁹⁶. W programie znajdowała się zawsze rezerwa czasowa wynosząca 10 proc. czasu szkolenia, którą przeznaczano na omawianie bieżących zmian w sytuacji polityczno-operacyjnej i związanych z tym kierunków działania, nowych przepisów itp. Podkreślano konieczność koordynacji działań kierownictwa służbowego wydziałów WUSW i jednostek terenowych MO i SB oraz organizacji partyjnych i młodzieżowych. Realizacja tematyki społeczno-politycznej w ramach doskonalenia zawodowego miała być ściśle powiązana z programem szkolenia partyjnego. Zachęcano również do samokształcenia się funkcjonariuszy, co powinno być na bieżąco sprawdzane na seminariach¹⁹⁷.

Naczelnik Wydziału Szkolenia WUSW sprawował nadzór nad przebiegiem doskonalenia zawodowego w wydziałach WUSW i jednostkach terenowych oraz organizował zajęcia dla grup aktywu kierowniczego wydziałów WUSW i jednostek terenowych. W zakresie szkolenia politycznego nadzór sprawował zastępca naczelnika Wydziału Polityczno-Wychowawczego WUSW. Naczelnik Wydziału Szkolenia ustalał tematykę doskonalenia zawodowego z poszczególnymi wydziałami dla RUSW, wnioskował w razie potrzeby o zmianę organizacji doskonalenia zawodowego w WUSW i jednostkach terenowych oraz mógł organizować krótkoterminowe kursy stacjonarne w ramach godzin przeznaczonych na szkolenie polityczne i doskonalenie zawodowe. Po zakończeniu każdego roku szkoleniowego przedstawiał szefowi

dla pozostałych funkcjonariuszy – 50 godzin, dla pracowników cywilnych – 50 godzin. Całość czasu przeznaczanego na doskonalenie zawodowe podzielono według określonych proporcji: 40 proc. (28 godzin) na tematykę ogólnoresortową, 20 proc. na tematykę specjalistyczną (14 godzin), 40 proc. na tematykę własną jednostki według potrzeb określonych przez szefa WUSW. Według planów z czasu służbowego na zajęcia z wychowania fizycznego miano przeznaczyć: 80 godzin dla pododdziałów taktycznych ZOMO, 50 godzin dla grup funkcjonariuszy operacyjnych i techniczno-operacyjnych, 40 godzin dla pozostałych funkcjonariuszy. Przewidywano również możliwość zwiększenia limitu godzin zajęć wychowania fizycznego dla funkcjonariuszy służących w patrolach czy na posterunkach dzielnicowych, a także wywiadowców. Zalecano przeprowadzanie zajęć z wychowania fizycznego w dni wolne od pracy, w ramach zespołu zainteresowań i sekcji KKF (AIPN By, 077/954, Wytyczne w sprawie doskonalenia zawodowego funkcjonariuszy MO i SB woj. bydgoskiego, 2 XI 1983 r., k. 106–107).

¹⁹⁶ Podkreślano, że zajęcia z tematyki własnej „powinny być forum, na którym dokonuje się wymiany doświadczeń i wypracowuje nowe, bardziej skuteczne formy i metody działań oraz uzyskuje wiadomości do dobrego wykonywania zadań służbowych”. Podczas omawiania tematyki szkoleniowej należało przywoływać pozytywne i negatywne doświadczenia z pracy własnych jednostek organizacyjnych (*ibidem*, Plan szkolenia grupy szefa WUSW, zastępcy szefa WUSW ds. Służby Bezpieczeństwa oraz zastępcy szefa WUSW ds. Służby Milicji na czwarty kwartał 1983 i pierwszy kwartał 1984 r., 2 XI 1983 r., k. 117).

¹⁹⁷ *Ibidem*, Wytyczne w sprawie doskonalenia zawodowego funkcjonariuszy MO i SB woj. bydgoskiego, 2 XI 1983 r., k. 105–106.

WUSW ocenę i wnioski z przebiegu doskonalenia zawodowego. Kierownicy jednostek byli odpowiedzialni za właściwy poziom i przebieg doskonalenia zawodowego i politycznego (w tym za opracowanie programów i planów okresowych doskonalenia zawodowego), dobór wykładowców oraz terminowość i dyscyplinę zajęć. Naczelnicy wydziałów WUSW i szefowie RUSW byli zobowiązani do przesyłania rocznych programów szkolenia i planów kwartalnych do wydziału Szkolenia i Wydziału Polityczno-Wychowawczego. Zatwierdzał je zastępca szefa WUSW ds. polityczno-wychowawczych. Osiągane przez funkcjonariuszy wyniki w szkoleniu były brane pod uwagę przy ocenie dokonywanej podczas corocznego przeglądu kadrowego¹⁹⁸.

Dobór tematyczny szkolenia zawodowego uwzględniał bieżące problemy związane z pełnieniem służby¹⁹⁹. W latach 1986–1987 na zajęciach poświęconych tematyce ogólnoresortowej i specjalistycznej omówiono m.in. następujące tematy: „Kierunki, formy i metody destrukcyjnego oddziaływania ośrodków antysocjalistycznych na środowiska naukowe i studenckie”, „Postępowanie funkcjonariuszy wobec żołnierzy WP i Armii Radzieckiej”²⁰⁰ oraz zagadnienie współpracy Polski z państwami członkowskimi Rady Wzajemnej Pomocy Gospodarczej jako „gwarantem unowocześniania gospodarki narodowej” i zwalczanie przestępczości gospodarczej w pozarolniczej gospodarce nieuspołecznionej²⁰¹.

W 1987 r. zostało ogłoszone nowe zarządzenie szefa WUSW w Bydgoszczy regulujące zagadnienia szkolenia zawodowego i politycznego funkcjonariuszy MO i SB w woj. bydgoskim²⁰². Dotychczasowe zasadnicze założenia systemu szkolenia pozostały niezmienione. Nadal uczestnictwo w szkoleniu politycznym i zawodowym było uznawane za obowiązek służbowy wszystkich funkcjonariuszy i pracowników cywilnych. Dobór tematów szkolenia zawodowego pozostał bez zmian w porównaniu z zarządzeniem z 1983 r. Na realizację programu szkolenia (prócz zajęć WF) przeznaczano w każdym roku szkolnym od 50 do 200 godzin z czasu pracy w zależności od składu poszczególnych grup szkoleniowych²⁰³, a na zajęcia z wychowania fizycznego

¹⁹⁸ *Ibidem*, Zarządzenie nr 046/83 Szefa WUSW w sprawie doskonalenia zawodowego i politycznego funkcjonariuszy Milicji Obywatelskiej i Służby Bezpieczeństwa woj. bydgoskiego, 2 XI 1983 r., k. 100–103.

¹⁹⁹ *Ibidem*, Program szkolenia zawodowego grup szkoleniowych szefa WUSW, zastępcy szefa [WUSW] ds. Służby Bezpieczeństwa oraz zastępcy szefa UWSW ds. Służby Milicji na rok szkoleniowy 1983/1984, 2 XI 1983 r., k. 109–112.

²⁰⁰ AIPN By, Pf 151/3, t. 1, Program szkolenia zawodowego grup szkoleniowych szefa WUSW oraz zastępców szefa na rok szkoleniowy 1986/1987, 16 X 1986 r., k. 80–81.

²⁰¹ *Ibidem*, Plan szkolenia wydziałów operacyjnych i operacyjno-technicznych SB na czwarty kwartał 1986 i pierwszy kwartał 1987 r., 11 XI 1986 r., k. 98.

²⁰² AIPN By, 077/954, Zarządzenie nr 034/87 szefa WUSW w Bydgoszczy w sprawie realizacji programu szkolenia politycznego, informacji politycznej, doskonalenia zawodowego oraz działalności propagandowo-agitacyjnej w jednostkach i ogniwach organizacyjnych Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej woj. bydgoskiego, 30 X 1987 r., k. 242–243.

²⁰³ 50 godzin lekcyjnych przeznaczano dla grupy szkoleniowej złożonej z naczelników wydziałów, szefów RUSW, dowódcy ZOMO, komendantów komisariatów i wszystkich zastępców; 70 godzin lekcyjnych – dla grup złożonych z funkcjonariuszy operacyjnych i operacyjno-

od 40 do 80 godzin (z czasu służbowego)²⁰⁴. Szefowie RUSW i naczelnicy wydziałów pozostali odpowiedzialni za organizację szkoleń. Pracownicy wydziałów polityczno-wychowawczego i szkolenia byli zobowiązani do systematycznego kontrolowania uczestnictwa funkcjonariuszy w zajęciach szkoleniowych. Na zastępcy szefa WUSW ds. polityczno-wychowawczych ciążył zaś obowiązek oceny przebiegu szkolenia politycznego, doskonalenia zawodowego i działalności propagandowo-agitacyjnej we wszystkich jednostkach i ogniwach MO i SB w woj. bydgoskim²⁰⁵.

Organizacja szkolenia nadal opierała się na grupach szkoleniowych. Tylko w ramach WUSW istniało trzydzieści grup: grupa szkoleniowa szefa WUSW²⁰⁶, grupa szkoleniowa zastępców szefa WUSW²⁰⁷ i 28 wydziałowych grup szkoleniowych²⁰⁸, kierowanych przez naczelników wydziałów, realizujących samodzielnie program szkolenia politycznego i doskonalenia zawodowego. Grupy szkoleniowe funkcjonowały również w rejonowych USW, gdzie w każdym urzędzie powoływano trzy grupy szkoleniowe: dla funkcjonariuszy SB, dla funkcjonariuszy operacyjnych MO i dla

technicznych SB i MO; 200 godzin lekcyjnych – dla pododdziałów taktycznych ZO WUSW; 50 godzin lekcyjnych – dla pozostałych funkcjonariuszy oraz 50 godzin lekcyjnych – dla pracowników cywilnych zatrudnionych w jednostkach organizacyjnych resortu spraw wewnętrznych (AIPN By, 077/954, Wytyczne w sprawie szkolenia politycznego, doskonalenia zawodowego i działalności propagandowo-agitacyjnej. Załącznik nr 2 do zarządzenia nr 34/87 szefa WUSW z dnia 30 X 1987 r., k. 249).

²⁰⁴ 80 godzin dla pododdziałów taktycznych ZO WUSW; 50 godzin dla grup złożonych z funkcjonariuszy operacyjnych i operacyjno-technicznych MO i SB; 40 godzin dla grup pozostałych funkcjonariuszy (AIPN By, 077/954, Wytyczne w sprawie szkolenia politycznego, doskonalenia zawodowego i działalności propagandowo-agitacyjnej. Załącznik nr 2 do zarządzenia nr 34/87 szefa WUSW z 30 X 1987 r., k. 249).

²⁰⁵ AIPN By, 077/954, Zarządzenie nr 034/87 szefa WUSW w Bydgoszczy w sprawie realizacji programu szkolenia politycznego, informacji politycznej, doskonalenia zawodowego oraz działalności propagandowo-agitacyjnej w jednostkach i ogniwach organizacyjnych Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej woj. bydgoskiego, 30 X 1987 r., k. 242–243.

²⁰⁶ Grupa szkoleniowa szefa WUSW składała się z naczelników wydziałów WUSW, szefów RUSW, dyrektora Zarządu Zdrowia, dowódcy ZOMO, dowódcy Batalionu Operacyjnego ZOMO, kierownika Samodzielnej Sekcji „A”, kierownika IOP, kierownika IOF, kierownika Inspektoratu I, kierownika Ośrodka Wczasów MSW, kierownika Sekcji Komputerowej PESEL.

²⁰⁷ W skład grupy zastępców szefa WUSW wchodził: zastępcy naczelników wydziałów WUSW, zastępcy szefów RUSW, zastępcy dyrektora Zarządu Zdrowia, zastępcy dowódcy ZOMO i BO ZOMO, inspektorzy Wydziału Inspekcji, Wydziału Specjalnego, Wydziału Szkolenia, Wydziału Polityczno-Wychowawczego, Inspektoratu I, IOF, IOP, radca prawny WUSW, wiceprezes urzędujący i sekretarz GKS „Polonia”, st. insp. analityczno-informacyjny przy kierownictwie SB, st. insp. ds. organizacyjnych.

²⁰⁸ Z wydziałowych grup szkoleniowych utworzono cztery zespoły międzywydziałowe biorące udział w zajęciach szkoleniowo-konsultacyjnych: Zespół „A”, składający się z funkcjonariuszy nieoperacyjnych wydziałów MO – Ogólnego, Kadry, Prewencji, Ruchu Drogowego, Finansowego, Łączności (podlegającego nadzorowi SB), GMT, Inwestycji i Remontów, Transportu, GKS „Polonia”; Zespół „B”, złożony z funkcjonariuszy operacyjnych wydziałów MO – WSK, Dochodzeniowo-Sledczego, Kryminalistyki, PG, Kryminalnego; Zespół „C”, obejmujący nieoperacyjne wydziały SB – „B”, „C”, „T”, „W”, Paszportów, Samodzielną Sekcję „A”; Zespół „D”, czyli operacyjne wydziały SB – II, III, IV, V, VI, Sledczy.

funkcjonariuszy nieoperacyjnych MO. W bydgoskim RUSW działały osobne grupy szkoleniowe w poszczególnych komisariatach. Grupy szkoleniowe działały również w ZOMO. Ponadto istniało sześć grup szkoleniowych dla pracowników cywilnych (w RUSW w Bydgoszczy, Wydziale Transportu WUSW, Wydziale Gospodarki Materiałowo-Technicznej WUSW, Zarządzie Zdrowia WUSW, Zakładzie Remontowo-Budowlanym WUSW, GKS „Polonia”)²⁰⁹.

Dobór tematów doskonalenia zawodowego determinowany był propozycjami centralnymi przesyłanymi z MSW²¹⁰, jak i problematyką własną WUSW czy jednostek terenowych w woj. bydgoskim. W roku 1988/1989 omówiono np. prócz stałych tematów szkolenia zawodowego także zagadnienia ekologiczne²¹¹.

W trakcie kolejnych cykli szkolenia zawodowego, które odbywało się zgodnie z zatwierdzonymi planami, organizowano liczne krótkotrwałe przeszkolenia dotyczące najczęściej konkretnego zagadnienia. Wydział Szkolenia był inicjatorem doraźnych form szkolenia, takich jak: kurs przygotowawczy do egzaminu eksternistycznego na pierwszy stopień podoficera MO dla 19 funkcjonariuszy, kurs przygotowawczy na studia resortowe i cywilne dla 21 osób, kurs przygotowawczy do egzaminu eksternistycznego na stopień chorążego dla 48 funkcjonariuszy, kurs dla 58 funkcjonariuszy po odbyciu służby w Batalionie Centralnego Podporządkowania, kurs samochodowy dla podwyższenia kwalifikacji dla 30 funkcjonariuszy oraz zajęcia w filii Wieczorowego Uniwersytetu Marksizmu-Leninizmu w WUSW dla 50 funkcjonariuszy. Tylko w 1983 r. na cele doskonalenia zawodowego wydatkowano ogółem 1 686 200 zł. Z tej sumy 952 000 zł wydano na opłacenie najmu obiektów sportowych, zakup wieńców i kwiatów, wyświetlanie filmów dla skoszarowanych funkcjonariuszy Rezerwowych Oddziałów MO i Nieetatowych Oddziałów MO; 635 000 zł przeznaczono na zakup literatury, prasy fachowej, czasopism oraz drobnego sprzętu sportowego, a 99 200 zł wydatkowano z funduszu bezosobowego na zorganizowanie kursu samochodowego, opłaty za konsultacje na kursach przygotowawczych oraz opłaty za wykłady i pre-

²⁰⁹ AIPN By, 077/954, Wykaz grup szkolenia politycznego i doskonalenia zawodowego. Załącznik nr 1 do zarządzenia nr 34/87 szefa WUSW z 30 X 1987 r., k. 244–245.

²¹⁰ AIPN By, 077/648, *Tematy ogólnoresortowe doskonalenia zawodowego funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej w roku szkolnym 1988–1989 oraz wskazówki do ich realizacji*, oprac. J. Rynkowski, Warszawa 1988, k. 47–78.

²¹¹ Tematyka zajęć szkoleniowych: „Przestrzeganie praworządności podstawową zasadą działania funkcjonariuszy resortu spraw wewnętrznych”, „Zasady prowadzenia kontroli w jednostkach podstawowych MO w zakresie prawidłowości reakcji na zgłoszone przestępstwa i wykroczenia oraz przestrzegania zasad rejestracji statystycznej przestępczości”, „Obrona przeciwdywersyjna obszaru PRL”, „Ochrona tajemnicy prac obronnych w resorcie spraw wewnętrznych”, „Problematyka ochrony środowiska naturalnego w Polsce w aspekcie wykorzystania zagrożeń przez opozycję polityczną w kraju i ośrodki dywersji zagranicznej do działań destrukcyjnych oraz zadania resortu spraw wewnętrznych w tym zakresie”, „Wybrane problemy ze stosunków państwo – Kościół” (AIPN By, 077/826, Tezy do tematyki doskonalenia zawodowego w roku szkolnym 1988/1989 dla grupy szefa i zastępców szefa WUSW, b.d., k. 4–11).

lekcje²¹². W grudniu 1983 r. Wydział Szkolenia WUSW zorganizował np. szkolenie z zakresu prawa o ruchu drogowym. W pierwszym etapie przeszkolono zastępców naczelników wydziałów WUSW, zastępców szefów ds. MO w rejonowych USW, inspektorów szkolenia i inspektorów ds. ORMÓ oraz zastępców komendantów komisariatów RUSW w Bydgoszczy. Na wymienionych ciążył następnie obowiązek przeszkolenia wszystkich funkcjonariuszy z podległych jednostek do 19 grudnia 1983 r.²¹³ W pierwszej połowie czerwca 1985 r. odbyło się natomiast przeszkolenie funkcjonariuszy MO i SB z zagadnień ustawy o szczególnej odpowiedzialności karnej oraz o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach. Szkoleniem objęto kadrę kierowniczą wydziałów WUSW i jednostek rejonowych oraz wszystkich funkcjonariuszy z wydziałów: kryminalnego, kryminalistyki, dochodzeniowo-śledczego, do walki z przestępstwami gospodarczymi (PG), prewencji, ruchu drogowego, inspekcji, dyżurnych oraz funkcjonariuszy operacyjnych SB z wydziałów II–VI i śledczego²¹⁴. Spośród 1895 funkcjonariuszy zdających egzamin ocenę bardzo dobrą uzyskało 530 (28 proc.), dobrą – 1023 (54 proc.) i dostateczną – 342 (18 proc.)²¹⁵. W tym samym czasie przeszkolenie z podstaw techniki kryminalistycznej dla 118 posterunkowych i dzielnicowych oraz 350 funkcjonariuszy SB i MO przeprowadził Wydział Kryminalistyki WUSW²¹⁶. W razie potrzeby organizowano także stacjonarne kursy szkoły podoficerskiej w ramach Zmotoryzowanego Odvodu WUSW w Bydgoszczy. Taki kurs o profilu prewencji został zorganizowany dla posterunkowych i milicjantów w sierpniu 1984 r. Program kursu był regulowany przez Ramowy program kształcenia podoficerów Milicji Obywatelskiej, a nadzór nad jego realizacją sprawowały wydziały szkolenia i polityczno-wychowawczy. Przewidziano również, iż słuchacze tego kursu zostaną zapoznani z problematyką pracy SB. Kierownikiem kursu został dowódca Kompanii Szkolnej ZO WUSW kpt. Eugeniusz Banaszewski²¹⁷.

Istotnym segmentem szkolenia zawodowego funkcjonariuszy MO i SB były ćwiczenia mobilizacyjno-obronne (wojskowe). Przewodnią rolę w ich organizacji i przeprowadzaniu pełnił Inspektorat ds. Specjalnych/Wydział Specjalny, z udziałem

²¹² AIPN, 032/102, Sprawozdanie z kompleksowej kontroli WUSW w Bydgoszczy dokonanej w dniach 12–28 III 1984 r., 2 V 1984 r., k. 134–135.

²¹³ AIPN By, 077/571, t. 2, Telefonogram nr 5516/83 naczelnika Wydziału Szkolenia WUSW w Bydgoszczy do naczelników wydziałów WUSW i szefów RUSW woj. bydgoskiego, [listopad 1983 r.], k. 74.

²¹⁴ AIPN By, 077/954, Decyzja nr 16/85 z 31 V 1985 r. szefa WUSW w Bydgoszczy w sprawie przeszkolenia funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej, 31 V 1985 r., k. 191; *ibidem*, Program przeszkolenia funkcjonariuszy Służby Bezpieczeństwa i Milicji Obywatelskiej z zakresu ustawy o szczególnej odpowiedzialności karnej oraz o zmianie niektórych przepisów prawa karnego i prawa o wykroczeniach, 1 VI 1985 r., k. 192–198.

²¹⁵ AIPN, 032/205, Sprawozdanie z kontroli sprawdzającej WUSW w Bydgoszczy, 4 VI 1986 r., k. 51.

²¹⁶ *Ibidem*, k. 37.

²¹⁷ AIPN By, 077/954, Zarządzenie nr P-33/84 szefa WUSW w Bydgoszczy w sprawie zorganizowania Szkoły Podoficerskiej MO w ZO WUSW w Bydgoszczy, 10 VII 1984 r., k. 182.

Inspektoratu Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego/Wydziału Szkolenia²¹⁸. Do zadań tej jednostki należało m.in. planowanie mobilizacyjno-obronne działań KW MO/WUSW na wypadek „poważnego zagrożenia” lub stanu wojny oraz prowadzenie praktycznych ćwiczeń w tym zakresie z udziałem funkcjonariuszy i pracowników MO i SB²¹⁹. W połowie lat siedemdziesiątych szkolenie obronne składało się z zajęć teoretycznych oraz ćwiczeń i treningów praktycznych. Te pierwsze na szczeblu KW MO odbywały się w grupach szkoleniowych z udziałem kadry kierowniczej Wojewódzkiego Komitetu Obrony. Na szczeblu jednostek terenowych MO udział w szkoleniach brali kierownicy jednostek. Praktyczna część szkolenia przybierała różne formy: szkolenie rezerwy w ośrodkach centralnych MSW, dwutygodniowe przeszkolenie rezerwy w KW MO w Bydgoszczy, trzydniowe i jednodniowe ćwiczenia rezerwy, treningi mobilizacyjne rezerwy, powoływanie środków transportu z gospodarki narodowej na jednodniowe ćwiczenia, pięciodniowe przeszkolenia szefów służb porządkowo-ochronnych Terenowych Oddziałów Samoobrony i Zakładowych Oddziałów Samoobrony²²⁰. W 1970 r. odbywały się ćwiczenia pokazowe dla kadry kierowniczej KW MO i jednostek terenowych MO i SB z zakresu taktyki działań przywracających naruszony porządek publiczny, prezentacji uzbrojenia, sprzętu łączności, transportu MO, sprzętu raketowego i artylerii. Ćwiczenia dotyczyły głównie oddziałów zwartych MO i współpracy z pozostałymi segmentami KW MO, np. grupami interwencyjnymi KW MO. W ćwiczeniach udział wzięło około 1000 osób (w tym m.in. w grupie szkolennej – 106 osób, w pododdziałach zwartych – 599 osób, 73 funkcjonariuszy z Grupy Interwencyjnej KW MO). Pokazy obserwowali przedstawiciele PZPR, rad narodowych, WP, Wojewódzkiego Komitetu Obrony, Zarządu I MSW oraz Biura Prewencji i Ruchu Drogowego KG MO²²¹. W 1971 r. odbyło się szkolenie obronne w Wyższej Szkole Oficerskiej Broni Rakietowej i Artylerii w Toruniu, w którym uczestniczyli naczelnicy wydziałów KW MO, komendanci KP MO i ich zastępcy ds. SB z woj. bydgoskiego. W programie szkolenia przewidziano następujące zagadnienia: „Aktualna koncepcja strategiczno-obronna PRL w świetle zagrożenia zewnętrznego”, „Omówienie zadań i zasad współdziałania MON i MSW wynikających z wzajemnych pro-

²¹⁸ Współdziałanie pionu specjalnego (mobilizacyjno-obronnego) z komórkami szkoleniowymi dotyczyło także m.in. szkolenia rezerwistów MO. Za merytoryczną część szkolenia odpowiadali funkcjonariusze pionu specjalnego, a za dobór wykładowców i organizację pracy kulturalno-oświatowej – funkcjonariusze Wydziału Szkolenia (AIPN By, 644/92, Plan przeszkolenia rezerwy MO w ośrodkach MSW i w jednostkach ZOMO Bydgoszcz w drugim półroczu 1975 r., wrzesień 1975 r., k. 146–147).

²¹⁹ W „ramowym zakresie działania” Wydziału Specjalnego WUSW w Bydgoszczy z 1986 r. do jego zadań zaliczono m.in.: organizowanie ćwiczeń i szkoleń obronnych własnych oraz wspólnych z OC i WP, a także planowanie szkolenia rezerw osobowych (AIPN By, 828/12, t. 2, Ramowy zakres działania Wydziału Specjalnego WUSW w Bydgoszczy, 20 V 1986 r., b.p.).

²²⁰ AIPN By, 644/92, Plan szkolenia obronnego KW MO w Bydgoszczy na 1976 r., 10 III 1976 r., k. 144–145.

²²¹ AIPN By, 077/117, Sprawozdanie kierownika Inspektoratu ds. Specjalnych KW MO w Bydgoszczy z organizacji i przebiegu ćwiczeń KW MO w Bydgoszczy 26 V 1970 r., 18 VI 1970 r., b.p.

zumień”, „Wybrane problemy dot. zasad opracowania planów obronnych »PM-70« w jednostkach MO”. Częścią szkolenia był pokaz na poligonie ugrupowania artylerii raketowej i lufowej wraz ze strzelaniem²²². W dniach 15–19 kwietnia 1973 r. w ramach ćwiczeń o kryptonimie „Kraj-73” odbyło się szkolenie mobilizacyjno-obronne dla wybranych funkcjonariuszy bydgoskiej KW MO²²³.

Sytuacja społeczno-polityczna w kraju na początku lat osiemdziesiątych spowodowała wyraźne zwiększenie częstotliwości zajęć szkolenia obronnego dla funkcjonariuszy MO i SB. W okresie działalności NSZZ „Solidarność”, który cieszył się ogromnym poparciem społecznym, resort spraw wewnętrznych starannie przygotowywał się do nieuchronnego starcia. Szkolono rezerwistów MO, którzy w przypadku zaistnienia stanu „poważnego zagrożenia” mieli zasilić Pułk Manewrowy KW MO w Bydgoszczy stanowiący podstawową jednostkę prewencyjną bydgoskiej milicji²²⁴. W marcu 1981 r. – podczas tzw. kryzysu bydgoskiego – powołano na podstawie decyzji kierownika Sztabu MSW dwie kompanie ROMO (w tym 150 rezerwistów)²²⁵. Za szkolenie zawodowe rezerwistów był odpowiedzialny dowódca ZOMO, który określał zakres tematyczny i zapewniał kadre instruktorsko-wykładowczą. Wydział Szkolenia określał natomiast tematykę społeczno-polityczną i zapewniał niezbędną literaturę²²⁶. Doraźne przeszkolenie rezerw MO, które trwało od 30 marca do 11 kwietnia 1981 r., objęło następującą problematykę: prewencja oraz prawo o wykroczeniach i przepisy o bezpieczeństwie w ruchu drogowym (24 godziny)²²⁷, prawo karne (6 godzin)²²⁸,

²²² *Ibidem*, Pismo kierownika Inspektoratu ds. Specjalnych KW MO w Bydgoszczy do naczelników wydziałów KW MO, komendantów powiatowych MO w woj. bydgoskim, 22 III 1971 r., b.p.

²²³ AIPN By, 077/458, t. 1, Zarządzenie nr 021/73 komendanta wojewódzkiego MO z 28 III 1973 r. w sprawie udziału funkcjonariuszy KW MO w ćwiczeniach „Kraj-73”, 30 III 1973 r., k. 368–369.

²²⁴ O znaczeniu rezerwistów MO w utrzymywaniu porządku publicznego tak w 1988 r. pisał szef WUSW w Bydgoszczy: „stan bezpieczeństwa i porządku publicznego wymaga systematycznego wsparcia działań Milicji Obywatelskiej udziałem szerokiego frontu sił społecznych. Do sił takich należy zaliczyć również znaczącą liczbę żołnierzy rezerwy posiadających przydziały organizacyjno-mobilizacyjne do resortu spraw wewnętrznych. W tym zakresie uzyskuje się konieczne integrowanie bieżących działań na rzecz porządku i bezpieczeństwa z przygotowaniem obronnymi na okres poważnego zagrożenia bezpieczeństwa wewnętrznego i zewnętrznego” (AIPN By, 644/92, Zarządzenie nr Pf-5/88 szefa WUSW w Bydgoszczy, 17 VI 1988 r., k. 45–46).

²²⁵ AIPN By, 828/45, t. 2, Decyzja nr 014/81 komendanta wojewódzkiego MO w Bydgoszczy, 26 III 1981 r., k. 27.

²²⁶ *Ibidem*, Program doraźnego przeszkolenia rezerw MO wcielonych do Pułku Manewrowego, 3 II 1981 r., k. 49–51.

²²⁷ Dział obejmował następujące tematy: „Organizacja i zadania Milicji Obywatelskiej, prawa i obowiązki funkcjonariusza MO”, „Legitymowanie, zatrzymanie i przeszukiwanie osób, rzeczy i pomieszczeń”, „Środki przymusu bezpośredniego stosowane przez MO”, „Wykonywanie służby w wyznaczonych posterunkach i w patrolach”, „Konwojowanie”, „Wybrane zagadnienia z przepisów o ruchu na drogach publicznych”, „Terenowe organy władzy i administracji państwowej oraz ich uprawnienia w zakresie utrzymania porządku publicznego i ochrony bezpieczeństwa”, „Zasady i postępowanie w sprawach o wykroczeniach”.

²²⁸ Dział obejmował następujące tematy: „Charakterystyka przestępstw przeciwko podstawowym interesom politycznym i gospodarczym PRL”, „Przestępstwa przeciwko porządkowi publicznemu”, „Przestępstwa przeciwko działalności instytucji państwowych i społecznych”.

zagadnienia społeczno-polityczne (6 godzin)²²⁹, wyszkolenie wojskowo-obronne i taktyczno-specjalne (20 godzin)²³⁰ oraz wychowanie fizyczne wraz z rekreacją (10 godzin)²³¹. Kierownictwo KW MO w Bydgoszczy niepokoił fakt, że około 70 proc. powołanych na ćwiczenia żołnierzy rezerwy było członkami „Solidarności”. W związku z tym – jak raportował komendant wojewódzki MO w Bydgoszczy – „tematyka szkoleń społeczno-politycznych prowadzona była przede wszystkim pod kątem naświetlenia rzeczywistego stanu polityczno-gospodarczego kraju i wyjaśnianiu kolportowanych fałszywych danych o wydarzeniach w Bydgoszczy. Z prowadzonych obserwacji i codziennych rozmów wynika, że zakładanych cel szkolenia politycznego w tej grupie został osiągnięty”²³². Była to jednak nadmiernie optymistyczna ocena skuteczności wysiłków indoktrynacyjnych, ponieważ – jak stwierdzono w tym samym dokumencie – „według oceny kadry oficerskiej biorący udział w ćwiczeniu rezerwiści stanowią przydatność [*sic!*] dla organów MO w zakresie zwalczania przestępczości kryminalnej i w przypadku ewentualnego zagrożenia zewnętrznego. Niewskazaniem byłoby jednak wykorzystanie ich jako sił porządkowych w zakresie rozpraszania tłumu w aktualnej sytuacji społeczno-politycznej kraju”²³³.

Wprowadzenie stanu wojennego postawiło przed siłami resortu spraw wewnętrznych nowe zadania, które zwłaszcza w pierwszych dniach wymagały dyscypliny i sprawności organizacyjnej w akcjach o charakterze pacyfikacyjnym i prewencyjnym. Przeprowadzane szczególnie w 1981 r. szkolenia obronne miały na celu: opracowanie i utrzymanie w stałej aktualności planów zabezpieczenia porządku publicznego oraz operacji specjalnych w warunkach zagrożenia wojennego i „poważnego zagrożenia”, działania organizatorsko-mobilizacyjne w odniesieniu do sił bydgoskiego garnizonu MO i pomocniczych, ich zabezpieczenie i przygotowanie do wykonania zadań, integrowanie działalności posiadanych sił z innymi dziedzinami systemu obronnego woj. bydgoskiego w zakresie ochrony bezpieczeństwa wewnętrznego i porządku publicznego. Realizacja powyższych

²²⁹ Dział obejmował następujące tematy: „Aktualna sytuacja społeczno-polityczna w kraju”, „Trzyletni program stabilizacji gospodarczej w Polsce”, „Aktualne kierunki działalności dywersyjnej ośrodków zachodnich przeciwko Polsce”.

²³⁰ Dział obejmował następujące tematy: „Zasady zależności oraz zasady zachowania się funkcjonariuszy”, „Musztra pojedynczego funkcjonariusza i pododdziałów zwartych”, „Szyki Milicji Obywatelskiej”, „Opis i użytkowanie broni strzeleckiej będącej na wyposażeniu jednostek MO”, „Strzelanie z broni służbowej”, „Granaty ręczne. Budowa, uzbrojenie i rozbrajanie granatów, rzut granatem. Budowa zapalnika. Ręczne granaty łzawiące”, „Udzielanie pierwszej pomocy w różnych sytuacjach”.

²³¹ Dział obejmował następujące tematy: „Ćwiczenia ogólnorozwojowe”, „Chwyty samoobrony”, „Zespołowe gry sportowe”, „Gry świetlicowe”.

²³² AIPN By, 828/45, t. 2, Szyfrogram nr BW-046/81 komendanta wojewódzkiego MO w Bydgoszczy do dyrektora Zarządu I MSW, 11 IV 1981 r., k. 19.

²³³ *Ibidem*. Tuż przed wprowadzeniem stanu wojennego ocena postaw politycznych szkolonych rezerwistów MO pozostała niezmienna: „na podstawie spostrzeżeń z organizowanych ćwiczeń ROMO ustalono, że większość rezerwistów należy do »Solidarności«, w związku z czym należy się liczyć z wypadkami odmowy wykonania zadań związanych z przywróceniem naruszonego porządku publicznego” (*ibidem*, Szyfrogram nr BW-00167/81 kierownika Sztabu KW MO w Bydgoszczy do kierownika Sztabu MSW, 30 XI 1981 r., k. 14).

zamierzeń obronnych wraz z doświadczeniami zdobytymi podczas szkoleń i ćwiczeń zagwarantowała „w poważnym stopniu sprawne i skuteczne przejście do wykonania zadań wynikających z decyzji o wprowadzeniu stanu wojennego”²³⁴.

W celu doskonalenia obronnego w 1982 r. zamierzano „w szkoleniu obronnym i organizowanych ćwiczeniach główną uwagę kierować na osiągnięcie pełnej gotowości obronnej sił terenowych MO i jednostki manewrowej, mobilizację i organizację sił pomocniczych, ochronę obiektów, kierowanie i wykonanie zadań w operacjach przeciwdywersyjnych”²³⁵. Wszelkie zamierzenia w tym zakresie zostały sprecyzowane w Planie zamierzeń obronnych KW MO Bydgoszcz na 1982 r., który przewidywał przeprowadzanie ćwiczeń dowódczo-sztabowych z elementami praktycznego działania prowadzonego z pułkami obrony terytorialnej, ćwiczeń taktycznych z zakresu osiągnięcia pełnej gotowości obronnej przez jednostkę manewrową MO i prowadzenie bojowych działań przeciwdywersyjnych, ćwiczeń dowódczo-sztabowych dotyczących organizacji i kierowania działaniami KW MO w czasie zagrożenia bezpieczeństwa państwa i wojny (ze szczególnym uwzględnieniem ochrony obiektów gospodarki narodowej i mobilizacyjnego rozwijania jednostek oraz zwalczania grup dywersyjno-rozpoznawczych) oraz mobilizacyjnego rozwinięcia jednostek wojskowych (w tym zabezpieczenia przegrupowania wojsk, organizacji ochrony i obrony obiektów oraz prowadzenia akcji ratunkowo-ewakuacyjnych). Ponadto planowano zorganizować jednodniowe ćwiczenia dla 95 rezerwistów, przeszkolenie w centralnych ośrodkach szkolenia rezerw MSW dla 1010 rezerwistów oraz ćwiczenia doskonalące dla członków zakładowych i terenowych oddziałów obrony cywilnej²³⁶.

W kolejnych latach szkolenie mobilizacyjno-obronne pozostawało istotną częścią szkolenia zawodowego w wojewódzkich jednostkach resortu spraw wewnętrznych. W dniach 20–22 października 1987 r. odbyło się np. ćwiczenie dowódczo-sztabowe o kryptonimie „Brda-87” poświęcone kierowaniu siłami i środkami WUSW w okresie zagrożenia i wojny, ze szczególnym uwzględnieniem zabezpieczenia materiałowo-technicznego i medycznego²³⁷. Kierownikiem ćwiczenia był zastępca szefa WUSW ds. Służby Milicji w Bydgoszczy płk Wiesław Żurawski. Wśród ogólnych celów szkolenia wymieniano: „doskonalenie form organizacji wyższych stanów gotowości obronnej, wdrażanie opracowanych zestawów zadań obronnych w założonych sytuacjach zagrożenia”, „doskonalenie kierowania siłami WUSW i RUSW w zakresie systemu rozpoznania, obrony przeciwdywersyjnej i przeciwbandyckiej, organizacji współdziałania z or-

²³⁴ AIPN By, 077/117, Decyzja nr 07/82 komendanta wojewódzkiego MO w Bydgoszczy z 22 II 1982 r. w sprawie zamierzeń obronnych na 1982 r., 22 II 1982 r., b.p.

²³⁵ *Ibidem*.

²³⁶ *Ibidem*.

²³⁷ AIPN By, Pf 151/3, t. 2, Zarządzenie nr 03/87 szefa WUSW w Bydgoszczy w sprawie organizacji i przeprowadzenia ćwiczenia obronnego WUSW w Bydgoszczy, 9 IX 1987 r., k. 65; AIPN By, 828/16, Pismo szefa WUSW w Bydgoszczy do dyrektora Zarządu I MSW, 9 IX 1987 r., k. 82–83.

ganami OC i wojska, działań na rzecz Sił Zbrojnych i OC”²³⁸. W 1988 r. funkcjonariusze MO i SB w woj. bydgoskim brali udział w rozmaitych formach szkolenia obronnego, takich jak: ćwiczenie dowódczo-sztabowe zorganizowane przez dowództwo Pomorskiego Okręgu Wojskowego o kryptonimie „Jantar-88”, szkolenie zagadnień Obrony Cywilnej, ogólnokrajowym treningu doskonalącym Systemu Powszechnego Ostrzegania i Alarmowania Ludności²³⁹. Na 1989 r. również planowano wiele szkoleń obronnych dla funkcjonariuszy bydgoskiego WUSW i jednostek terenowych. W marcu 1989 r. miało się odbyć ćwiczenie grupowe „planowanie i organizacja zabiegów specjalnych w obronie cywilnej”, 27 kwietnia – trening sztabowy grupy operacyjnej WUSW w ramach współdziałania z resortem obrony narodowej, 4–6 maja – ćwiczenie dowódczo-sztabowe zorganizowane przez POW o kryptonimie „Topaz”, także w maju – szkolenie w ramach wojewódzkiego zespołu dotyczące m.in. przygotowania i przeprowadzenia rozśrodkowania i ewakuacji z miasta Bydgoszczy, w lutym i marcu oraz od czerwca do sierpnia – organizacja i prowadzenie treningów systemu wykrywania skażeń, na 19–24 czerwca zaplanowano zaś udział w wielosztabowym ćwiczeniu o kryptonimie „Wybrzeże-89”, a w listopadzie 1989 r. – trening sztabowy grupy operacyjnej WUSW „organizacja i prowadzenie akcji ratunkowej na terenie miasta i gminy”. Ponadto wyznaczeni funkcjonariusze mieli brać udział w miesięcznych i kwartalnych treningach SPOiAL (w tym w praktycznych działaniach w zakresie doskonalenia systemu powszechnego ostrzegania i alarmowania ludności o zagrożeniu uderzeniami z powietrza, skażeniami i zakażeniami oraz systemu łączności), w szkoleniu obronnym kierownictwa WUSW w MSW, kursach szkoleniowych kadry planowania obronnego oraz w doskonaleniu systemu alarmowego przez kontrolne alarmy ćwiczebne²⁴⁰. Jak więc widać, zasadniczym celem szkoleń było przygotowanie funkcjonariuszy WUSW (zwłaszcza służb prewencyjnych) do sprawnego współdziałania z żołnierzami w warunkach wojennych, zwalczania działań dywersyjnych oraz sprawniej likwidacji skutków klęsk żywiołowych.

5. Szkolenie partyjne i polityczne

Przełom polityczny w październiku 1956 r. sprawił, że przez dwa lata wstrzymano kształcenie partyjne i polityczne w bydgoskiej KW MO. Dopiero w 1958 r., zgodnie z zaleceniami Komitetu Miejskiego PZPR w Bydgoszczy, zostały zorganizowane z pracowników MO i SB dwie grupy studiowania zagadnień marksizmu-leninizmu liczące

²³⁸ AIPN By, 828/16, Myśl przewodnia ćwiczenia „Brda-87” WUSW w Bydgoszczy, b.d., k. 8.

²³⁹ AIPN By, 077/947, Decyzja nr 02/88 szefa WUSW w Bydgoszczy w sprawie zadań obronnych na 1988 r., 5 II 1988 r., k. 58–59v.

²⁴⁰ AIPN By, 077/946, Decyzja nr 01/89 szefa WUSW w Bydgoszczy w sprawie zadań obronnych na 1989 r., 23 I 1989 r., k. 16v–17v.

67 osób. Funkcjonariuszy SB było wśród nich 15, MO – 12, a resztę (40) stanowili pracownicy wydziałów obsługujących obie służby. Szkolenie grup miało rozpocząć się 10 listopada 1958 r., lecz ze względu na niską frekwencję żadne zajęcia nie odbyły się przynajmniej do końca 1958 r.²⁴¹ Nie lepiej przedstawiała się sprawa szkolenia partyjnego organizowanego w ramach poszczególnych oddziałowych organizacji partyjnych. Według posiadanych danych odnoszących się tylko do 14 (spośród 21) oddziałowych organizacji partyjnych przy KW MO do końca grudnia 1958 r. zdołano przeprowadzić zaledwie jedno szkolenie dla sześciu pracowników Wydziału Ogólnego na temat „Partia i religia”. Tak mizerny rezultat tłumaczono brakiem odpowiedniej organizacji szkolenia i kontroli nad jego przebiegiem ze strony Komitetu Zakładowego PZPR, brakiem zainteresowania członków poszczególnych egzektyw oddziałowych organizacji partyjnych, niewłaściwym doбором wykładowców oraz niskim stopniem zdyscyplinowania słuchaczy zobowiązanych uprzednio do uczęszczania na szkolenia partyjne. Aby zaradzić tej sytuacji, członkowie Egzekutywy KZ PZPR przy KW MO w Bydgoszczy postanowili zalecić egzekutywom OOP odbycie specjalnych posiedzeń w celu ustalenia możliwie precyzyjnej liczby osób, które powinny zostać objęte szkoleniem partyjnym. Sporządzone wykazy z nazwiskami funkcjonariuszy wytypowanymi do szkolenia miały zostać dostarczone do KZ do 10 stycznia 1959 r. Następnym krokiem miały być indywidualne rozmowy członków egzektyw OOP z osobami uprzednio wytypowanymi dla zakwalifikowania ich do odpowiednich grup szkolenia. Przewidywano utworzenie trzech grup tematycznych: 1. „Podstawowe zagadnienia marksizmu-leninizmu”; 2. „Ekonomika przemysłu”; 3. „Aktualne problemy polityki partii i rządu”. Za właściwy dobór wykładowców odpowiedzialność wzięli na siebie członkowie Egzekutywy KZ PZPR. W celu ukrócenia praktyki unikania zajęć przez funkcjonariuszy postulowano, aby po każdym odbytym szkoleniu wykładowca był obowiązany do bezzwłocznego dostarczenia kierownictwom poszczególnych OOP wykazu osób nieobecnych na szkoleniu²⁴².

W 1959 r. kształcenie partyjne odbywało się dwa razy w miesiącu. Wyróżniano dwie jego formy – zamkniętą i samokształceniową. W omawianym czasie działało osiem grup szkolenia zamkniętego (pięć grup omawiało zagadnienia marksizmu-leninizmu i problemy budownictwa socjalistycznego w Polsce, a trzy grupy – zagadnienia ekonomiki i polityki gospodarczej PRL) oraz trzy grupy samokształceniowe, których uczestnicy studiowali ekonomię polityczną, zagadnienia światopoglądowe (m.in. założenia naukowego ateizmu) i filozofię marksistowską²⁴³.

W związku z wprowadzeniem w 1959 r. nowego resortowego zarządzenia umożliwiającego edukowanie polityczne w godzinach służbowych spodziewano się wyraż-

²⁴¹ APB, KZ PZPR, 52/IX/71, Informacja dotycząca przebiegu szkolenia partyjnego w bieżącym roku do chwili obecnej w organizacjach OOP przy KW MO w Bydgoszczy, oprac. F. Barlik, Z. Daroszewski, B. Strzelec, 23 XII 1958 r., b.p.

²⁴² *Ibidem*.

²⁴³ APB, KZ PZPR, 52/IX/73, Protokół posiedzenia Egzekutywy KZ PZPR, 14 X 1959 r., k. 110.

nej poprawy sytuacji. Przygotowania do inauguracji kształcenia politycznego w POP przy bydgoskiej Komendzie Wojewódzkiej MO rozpoczęły się we wrześniu 1959 r. Na naradzie sekretarzy OOP przeprowadzonej 23 września 1959 r. przedstawiono im program szkolenia oraz wytyczne KC PZPR. Zbyt późny termin rozpoczęcia przygotowań spowodował, iż w praktyce nauka rozpoczęła się dopiero w drugiej połowie października 1959 r. Egzekutywy OOP zgłosiły 286 kandydatów, którzy zostali podzieleni na 11 grup. Miały się one kształcić w następujących zagadnieniach: ekonomia polityczna (41 słuchaczy), zagadnienia światopoglądowe (56), filozofia marksistowska (16), ekonomia i polityka gospodarcza PRL (46), marksizm-leninizm (127). Formą szkolenia politycznego miały być wykłady oraz samokształcenie. Trzy grupy samokształceniowe studiowały filozofię marksistowską, zagadnienia światopoglądowe i naukowego ateizmu oraz ekonomię polityczną. Wykładów miało natomiast słuchać pięć grup skoncentrowanych na studiowaniu zagadnień marksizmu-leninizmu i budownictwa socjalizmu w Polsce oraz trzy grupy zgłębiające zagadnienia ekonomii i polityki gospodarczej PRL. Taka organizacja szkolenia już wkrótce uległa poważnym zmianom, co było spowodowane spadającą frekwencją wskutek przeciążenia obowiązkami służbowymi, jak również – jak wyjaśniano w jednym z dokumentów – zbyt wysokim poziomem szkolenia. W rezultacie grupy filozofii marksistowskiej oraz zagadnień marksizmu-leninizmu i budownictwa socjalizmu zostały rozwiązane, a niektórzy słuchacze przeszli do pozostałych grup.

Spośród 286 osób zgłoszonych na szkolenie w roku 1959/1960 ukończyło je 222, z tego 149 z wynikiem zadowalającym (osoby aktywne na zajęciach i obecne na przynajmniej połowie zajęć). Powodem nieukończenia kursu przez 73 funkcjonariuszy była absencja będąca wynikiem nikłego zainteresowania szkoleniem politycznym. Taki stan rzeczy nie mógł być zaakceptowany przez kierownictwo KW MO, ponieważ kursy były prowadzone w godzinach służbowych. Dlatego przed organizacjami partyjnymi postawiono zadanie dokonywania właściwego doboru wykładowców, konsultantów oraz słuchaczy. Chodziło bowiem o dostosowanie poziomu wiedzy i poziomu ogólnego uczestników do zagadnień podejmowanych w trakcie zajęć. Ponadto na KZ PZPR i kierownictwie służbowym spoczywało wytypowanie osób sprawujących nadzór i kontrolę nad prawidłowym przebiegiem i poziomem szkolenia oraz doбором omawianych treści²⁴⁴.

Zgodnie z zarządzeniem KG MO z 12 września 1960 r. program szkolenia politycznego dla jednostek Służby Milicji został wprowadzony jako obowiązujący dla wszystkich funkcjonariuszy w godzinach pracy. W ten sposób w praktyce zrównywano znaczenie indoktrynacji politycznej z edukacją zawodową. Program na rok 1960/1961 obejmował tematykę dla dwóch grup. W skład pierwszej grupy weszło kierownictwo wydziałów oraz kierownicy sekcji, którzy mieli obowiązek szkolenia się systemem

²⁴⁴ APB, KZ PZPR, 52/IX/76, Informacja o przebiegu szkolenia politycznego w POP przy KW MO w Bydgoszczy, oprac. Z. Daroszewski, J. Nowak, K. Zemanek, 13 V 1960 r., k. 109–111.

samoksztalcenia. Uczestnicy tej grupy koncentrowali się na zagadnieniach z ekonomii politycznej (m.in. dotyczących okresu przejściowego od kapitalizmu do socjalizmu, modeli gospodarki socjalistycznej, głównych proporcji rozwoju gospodarki narodowej, niektórych problemów teorii cen w socjalizmie, bodźców materialnego zainteresowania, inwestycji i rachunku, handlu zagranicznego i jego efektywności, ekonomicznego współzawodnictwa dwóch „systematów” i jego perspektyw). Druga grupa uczestników złożona z szeregowych pracowników KW MO skupiła się na omawianiu problematyki polityki zagranicznej, zagadnień światopoglądowych i ekonomicznych („Polityka zagraniczna PRL – polityką pokoju”, „Socjalizm a kapitalizm”, „Stosunki klasowe we współczesnym społeczeństwie”, „Dochód narodowy, czynniki jego wzrostu i podział”, „System kierowania i zarządzania gospodarką narodową”, „Główne kierunki i perspektywy rozwoju gospodarczego PRL”, „Istota, źródła i funkcje społeczne religii”, „Pochodzenie i istota chrześcijaństwa”, „Społeczno-polityczna doktryna Kościoła katolickiego i metody jej propagowania w Polsce w chwili obecnej”, „O stosunku partii i państwa do religii i Kościoła”). Zajęcia w tej grupie prowadzono systemem wykładów i seminariów w poszczególnych wydziałach. Kierownictwo partyjno-służbowe zalecało, aby ze względu na trudności w zaopatrzeniu wykładowców w literaturę niezbędną dla przygotowania zajęć wykłady były przeprowadzone w obu grupach (w grupie samoksztalceniowej wykład ograniczał się w zasadzie do swoistego wprowadzenia). Starano się także na bieżąco uaktualniać zagadnienia omawiane na zajęciach. Dlatego zgodnie z poleceniem KG MO z 5 stycznia 1961 r. w miejsce trzech ostatnich tematów polecono wprowadzić następującą tematykę polityczną wynikającą z moskiewskiej narady partii komunistycznych i robotniczych (10 listopada – 1 grudnia 1960 r.): „Charakter współczesnej epoki a zagadnienie wojny i pokoju”, „Światowy system socjalistyczny i jego rola międzynarodowa”, „Rozkład systemu kolonialnego – drugie co do swej historycznej wagi zjawisko po utworzeniu światowego systemu socjalistycznego”. Zajęcia z tych tematów zostały zrealizowane w pierwszym kwartale 1961 r.

Wykładowcy z KW MO byli przygotowywani przez lektorów Wojewódzkiego Ośrodka Szkolenia Partyjnego KW PZPR na specjalnie organizowanych seminariach. W sprawozdaniach z pracy skarżono się na niezadowolającą frekwencję słuchaczy, którzy nie sporządzali podczas zajęć żadnych notatek i przejawiali niską aktywność będącą wynikiem braku chęci do samodzielnego czytania zalecanych pozycji książkowych. Za najlepiej przeprowadzone seminaria uznano zajęcia odbyte w wydziałach: Kadr, Służby Zewnętrznej, Dochodzeniowym, IV (do walki z przestępstwami gospodarczymi), Kryminalnym. Nie przeprowadzono natomiast seminarium w Wydziale Ogólnym, Łączności i Kwatermistrzostwie²⁴⁵.

²⁴⁵ APB, KZ PZPR, 52/IX/79, Informacja o przebiegu szkolenia politycznego funkcjonariuszy KW MO, oprac. B. Gutowski, 17 IV 1961 r., k. 61–65.

Program szkolenia politycznego dla funkcjonariuszy SB w roku szkolnym 1960/1961 objął następujące tematy: „XV sesja ONZ”, „NRF – zarzewiem nowej wojny światowej”, „ONZ – jej geneza i struktura”, „Przegląd geografii politycznej świata”, „Kolonializm i ruch antykolonialny”, „Agresywne paktwojskowe”, „Państwa neutralne i polityka neutralności”, „Ważniejsze międzynarodowe organizacje społeczne”. Szkolenie objęło wszystkich pracowników operacyjnych z wyjątkiem personelu administracyjnego (sekretarek i maszynistek). Tematyka dotycząca ONZ i przeglądu geografii politycznej świata została zalecona także dla aktywu kierowniczego stanowiącego grupę samokształceniową, która realizowała wyznaczone tematy we własnym zakresie na podstawie wskazanej literatury. Dla pięciu pozostałych grup szkoleniowych obejmujących SB KW MO i terenowe referaty ds. bezpieczeństwa przeprowadzono wykłady z tematów: „XV sesja ONZ” (listopad 1960, wykładowca – naczelnik Wydziału III KW MO mjr Jan Detmer), „Geneza i struktura ONZ” (grudzień 1960, wykładowca – zastępca naczelnika Wydziału III KW MO mjr Albin Piasecki), „O NRF” (luty 1961, wykładowca – redaktor „Gazety Pomorskiej” Czesław Sobecki), „Przegląd geografii politycznej świata” (luty 1961, wykładowca – st. asystent UMK Morawski²⁴⁶). Zajęcia polityczne prowadzone były w pięciu grupach: grupa wojewódzka oraz grupa terenowa (obejmująca powiaty przyległe do Bydgoszczy) miały zajęcia w Bydgoszczy, dwie kolejne grupy pracowały w Toruniu, a jedna grupa w Chojnicach. Podczas tygodniowych szkoleń wykłady trwały po 4 godziny, a seminaria po 2 godziny²⁴⁷.

Szkolenia polityczne dla funkcjonariuszy Służby Milicji w roku 1961/1962 były realizowane metodą pogadarek i ćwiczeń. Zgodnie z wytycznymi KG MO na tematykę polityczną należało przeznaczyć w ciągu roku 36 godzin, tj. po 4 godziny na każdy temat. O liczbie godzin szkolenia pracowników wydziałów administracyjnych decydowali naczelnicy tych jednostek. Tematyka polityczna dla wszystkich grup szkolenia określona była ogólnie przez KG MO. Zawierała zagadnienia światopoglądowe dotyczące problematyki XXII Zjazdu Komunistycznej Partii Związku Radzieckiego, dwudziestej rocznicy powstania PPR oraz aktualnej sytuacji w państwach niemieckich. Inspektorat Szkolenia KW MO organizował szkolenia polityczne i zawodowe dla naczelników wydziałów i ich zastępców, którzy szkolili się wspólnie z komendantami i ich zastępcami z jednostek powiatowych MO. Kierownictwo KZ PZPR w porozumieniu z naczelnikami wydziałów wyznaczyło wykładowców do prowadzenia szkolenia politycznego w poszczególnych jednostkach organizacyjnych KW MO w Bydgoszczy. Przed prowadzeniem wykładów osoby te przeszły szkolenie zorganizowane przez Inspektorat Szkolenia, Ośrodek Szkolenia Partyjnego przy KW MO, Stowarzyszenie Ateistów i Wolnomyślicieli oraz Towarzystwo Wiedzy Powszechnej. Na Inspektoracie

²⁴⁶ Nie udało się ustalić imienia tej osoby.

²⁴⁷ *Ibidem*, [Informacja] Przebieg szkolenia politycznego w pionie Służby Bezpieczeństwa KW MO w Bydgoszczy, oprac. S. Ratajczyk, [kwiecień 1961 r.], k. 58–60.

Szkolenia KW MO w znacznej mierze spoczywał obowiązek przygotowania zarówno osób prowadzących zajęcia, jak i słuchaczy. Tych drugich zaopatrywano w bibliografie i rozdzielano książki. Zajęcia w wydziałach były prowadzone przez pracowników wydziału, w którym prowadzono dane szkolenie, jak również przez osoby pracujące w innych jednostkach. Korzystano także z usług zewnętrznych wykładowców. Wielokrotnie wykładowcy współpracowali z sobą – opracowywali zagadnienia, które następnie prezentowali we własnym wydziale i w innych jednostkach²⁴⁸. W zajęciach dokształcania politycznego w terenowych jednostkach MO zobowiązani byli uczestniczyć wszyscy funkcjonariusze bez względu na przynależność partyjną i pełnioną funkcję. Za zapewnienie pełnej frekwencji byli odpowiedzialni osobiście bezpośredni przełożeni (dowódcy plutonów, kompanii, inspektorzy, kierownicy w sekcji, kierownicy referatów). W KM MO we Włocławku szkolenie polityczne było np. organizowane w dwóch grupach. W skład grupy I wchodziły następujące komórki: kompania służbowa, oficerowie dyżurni, inspektorat ruchu drogowego, posterunek wodny, grupę II tworzyły: sekcja operacyjno-dochodzeniowa, dzielnicowi, komisariat kolejowy, referat ewidencji ludności i dowodów osobistych, referat gospodarczo-finansowy, sekretariat. Prowadzący zajęcia byli zobowiązani do przygotowania pisemnych konpektów i przedstawienia ich do zatwierdzenia komendantowi lub jego zastępcom. W przypadku niskiej frekwencji (poniżej 50 proc.) zajęcia były odwoływane i przenoszone na inny termin. Jednocześnie o zaistniałej sytuacji informowano komendanta. Miejsce i godziny zajęć dokształcania politycznego dla połączonych grup szkoleniowych były wskazywane przez starszego referenta kulturalno-oświatowego, natomiast miejsce i godziny zajęć dokształcania zawodowego dobierali kierownicy grup²⁴⁹.

W roku szkolnym 1961/1962 szkolenie polityczne w SB KW MO objęło wszystkich pracowników operacyjnych i dotyczyło zagadnień zawodowych, politycznych oraz problematyki wojskowej. Odmiennie niż w Służbie Milicji wśród pracowników Służby Bezpieczeństwa nie funkcjonował podział słuchaczy według stopnia, posiadanej wiedzy i stanowiska. Szkolenie zorganizowano w ten sposób, że pracownicy każdego z wydziałów stanowili odrębną grupę szkoleniową, lecz tematyka szkolenia politycznego była jednakowa. Ponadto pracownicy SB raz lub dwa razy w miesiącu uczestniczyli w tzw. informacjach politycznych organizowanych dla całej KW MO. Do najpopularniejszych form szkolenia należały wykłady i seminaria. Niewielkie znaczenie miało natomiast samokształcenie – stosowane w przypadku braku wystarczającej liczby pomocy naukowych lub gdy literatura była łatwo dostępna. W przypadku tej formy szkolenia podawano wytyczne i wykaz literatury²⁵⁰. Praktyka wykazała jednak,

²⁴⁸ APB, KZ PZPR, 52/IX/81, Informacja o przebiegu i wynikach szkolenia politycznego i zawodowego w wydziałach KW MO, oprac. W. Korona, 18 X 1962 r., k. 191–197.

²⁴⁹ AIPN By, 450/20, Wytyczne ogólne do programu dokształcania funkcjonariuszy KM MO we Włocławku na rok 1961/1962, [wrzesień 1961 r.], b.p.

²⁵⁰ Materiały służące do samokształcenia funkcjonariuszy SB zamieszczane były w „Biuletynie Operacyjno-Szkoleniowym Służby Bezpieczeństwa”, który był rozsyłany do niektórych

że forma samokształceniowa nie zdała egzaminu, ponieważ często zajęcia seminaryjne poświęcone sprawdzeniu wiedzy słuchaczy przekształcały się w wykład. Działo się tak dlatego, gdyż duża część pracowników nie przyswoiła zalecanego materiału lub nie zwracała uwagi na zagadnienia dyskusyjne. W celu zapobieżenia powtórzeniu takich przypadków były organizowane dla wszystkich pracowników wykłady wprowadzające, które stanowiły podsumowanie najważniejszych zagadnień wraz z podaniem literatury. Ten sposób sprawdził się, ponieważ na odbywanych w późniejszym czasie seminariach zdecydowanie większe było zaangażowanie słuchaczy, którzy nawet gdy nie przeczytali materiałów, bazowali na informacjach zaczerpniętych z wykładów wprowadzających.

Na szkolenie polityczne funkcjonariuszy SB przeznaczano 4 godziny miesięcznie. Tematyka szkoleń politycznych (jak i zawodowych) zalecona była centralnie dla wszystkich komend wojewódzkich MO w kraju. Nie oznaczało to jednak, że nie było miejsca na omawianie tematyki ustalonej na miejscu, ponieważ około 30 proc. czasu przeznaczanego na szkolenie polityczne przeznaczano właśnie na zajęcia autorskie wykładowców, którzy opracowywali także konspekty i tezy wykładów. Zajęcia polityczne prowadzili członkowie aktywu, a także osoby z zewnątrz, np. oficerowie polityczni z Zarządu Politycznego Pomorskiego Okręgu Wojskowego. Przed przeprowadzeniem szkoleń wykładowcy konsultowali się z kierownictwem służbowym wydziałów, inspektorami przy kierownictwie i kierownictwem KW MO. Odnosnie do frekwencji słuchaczy na zajęciach szkoleniowych warto zaznaczyć, iż w przypadku pilnych obowiązków służbowych (np. spotkanie z agenturą) funkcjonariusze byli zwalniani przez przełożonych. Ta zrozumiiała praktyka była jednak często nadużywana przez niektórych pracowników w celu uniknięcia konieczności uczestnictwa w zajęciach nie zawsze cieszących się zainteresowaniem. Niejednokrotnie bowiem funkcjonariusze celowo planowali wykonywanie ważnych zajęć zawodowych w czasie przeznaczonym na szkolenia. Poważne zaniepokojenie ścisłego kierownictwa partyjno-służbowego wzbudzała przede wszystkim jednak nie zawsze zadowolająca frekwencja członków aktywu kierowniczego bydgoskiej KW MO na zajęciach politycznych. W związku z tym od roku 1962/1963 wprowadzono odrębną grupę szkoleniową dla kierownictwa.

W czerwcu 1962 r. całość szkolenia politycznego (również i zawodowego) kończył jeden wspólny egzamin. W skład komisji egzaminacyjnej zasiadali wówczas: przewodniczący (starszy inspektor przy kierownictwie SB KW MO), członkowie – naczelnik Wydziału II, naczelnik Wydziału III i kierownik Samodzielnej Sekcji Ogólno-Organizacyjnej. Do komisji wchodził też każdorazowo naczelnik wydziału, którego podwładnych egzaminowano. Podczas niektórych egzaminów był obecny zastępca

jednostek SB przez inspektora szkolenia operacyjnego SB (AIPN By, 077/185, Pismo Kazimierza Piórkowskiego do naczelnika Wydziału „C” KW MO w Bydgoszczy, [1962 r.]).

komendanta wojewódzkiego MO ds. bezpieczeństwa. Egzamin kończył się wystawieniem dwóch ocen ze znajomości zagadnień zawodowych i politycznych. Uzyskane wyniki egzaminacyjne wskazywały wyraźnie na lepsze przygotowanie zawodowe funkcjonariuszy (średnia 4,26) niż polityczne (średnia 3,85). Wśród zagadnień egzaminowanych można wymienić: „Ogólne cechy i sprzeczności kapitalizmu po II wojnie światowej”, „Cykliczny rozwój kapitalizmu po II wojnie światowej”, „Cechy charakterystyczne ogólnego kryzysu kapitalizmu”, „Zagadnienie jedności w międzynarodowym ruchu robotniczym”²⁵¹.

Wypracowany na początku lat sześćdziesiątych zarys modelu szkolenia politycznego funkcjonariuszy i pracowników obu podstawowych służb KW MO w Bydgoszcy był z pewnymi modyfikacjami kontynuowany w kolejnych dekadach. Model ten zakładał prowadzenie zajęć politycznych w różnych formach w zależności od służb i poziomu grup szkoleniowych. Stosowano metodę lekcyjną (podoficerowie), seminarijną (oficerowie) i samokształceniową (aktyw kierowniczy). Samokształcenie grupy kierowniczej odbywało się z wykorzystaniem wskazanej literatury o tematyce społeczno-politycznej i ekonomicznej. Formą pomocniczą była możliwość uczestnictwa w seminariach i konsultacjach przeprowadzanych ze specjalnie przeszkolonymi wykładowcami wyznaczonymi zarówno spośród funkcjonariuszy KW MO, jak i pochodzącymi z wyższych instancji partyjnych, organów administracji terenowej (Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej), wojska (Zarząd Polityczny POW), uczelni (UMK), redakcji prasy partyjnej („Gazeta Pomorska”, „Trybuna Ludu”). Szeregowi pracownicy zgłębiali zagadnienia polityczne, uczestnicząc w zajęciach o charakterze wykładowym i – w odróżnieniu od kierownictwa służbowego – zobligowani byli do zdawania egzaminu końcowego sprawdzającego stopień przyswojenia wiadomości. Ważnym elementem wypracowanego modelu było zwiększenie możliwości doboru tematyki szkolenia politycznego przez miejscowe kierownictwo partyjno-służbowe i inspektorów ds. szkolenia. Zajęcia odbywały się według kwartalnych programów. Zmiany w harmonogramie i wykazie tematycznym szkolenia politycznego były rzadkie i wynikały z konieczności przybliżenia funkcjonariuszom określonego spojrzenia na bieżące wydarzenia społeczno-polityczne. Często jednak w takich przypadkach w ramach tzw. informacji politycznej organizowane były comiesięczne odczyty dziennikarzy prasy regionalnej lub centralnej, aktywistów społecznych (np. z TWP), pracowników akademickich lub członków wojewódzkiej czy miejskiej organizacji partyjnej, którzy przybliżali zgromadzonym funkcjonariuszom najważniejsze bieżące wydarzenia z kraju i ze świata. W roku 1965/1966 zorganizowano np. dziesięć odczytów dla funkcjonariuszy Służby Milicji na temat konfliktu indyjsko-pakistańskiego, orędzia biskupów polskich do niemieckich, współpracy ekonomicznej krajów RWPG,

²⁵¹ APB, KZ PZPR, 52/IX/81, Informacja o przebiegu szkolenia w SB w roku 1961/1962 oraz założenia na rok 1962/1963, oprac. K. Piórkowski, 18 X 1962 r., k. 201–205.

„problemów kształtowania uczuć moralno-społecznych”, aktualnej sytuacji w relacjach pomiędzy państwem a Kościołem oraz wojny w Wietnamie. Ponadto w związku z odbywającym się 26 maja 1966 r. IX Zjazdem Pisarzy Ziemi Zachodnich i Północnych w Bydgoszczy odbyło się spotkanie z Władysławem Machejkiem²⁵². W miarę możliwości starano się też organizować w ramach poszczególnych wydziałów cotygodniowe poranne prasówki, które pozwalały funkcjonariuszom zapoznać się z doniesieniami prasowymi²⁵³.

Warto zwrócić uwagę, iż w latach sześćdziesiątych wśród omawianych zagadnień dużą wagę przykładano do problematyki społeczno-gospodarczej (m.in. polityki gospodarczej PZPR) oraz tematyki światopoglądowej i relacji pomiędzy państwem socjalistycznym, PZPR a Kościołem rzymskokatolickim. W ostatnim kwartale 1962 i pierwszym kwartale 1963 r. dla grup samokształceniowych przewidziano np. do omówienia następujące tematy: „Istota i metody laicyzacji życia społecznego”, „O stosunku partii i państwa do religii i Kościoła”, „Sprzeczności i tendencje rozwojowe współczesnego kapitalizmu”, „Problemy E[uropejskiej] W[spólnoty] G[ospodarczej]”, „Problemy współpracy gospodarczej krajów socjalistycznych”, „Dochód narodowy, czynniki jego wzrostu i podziału w PRL”, „Polityka cen w PRL”, „Podstawowe problemy socjalistycznej industrializacji”, „Przemiany religijności w Polsce”. Dla grup uczących się metodą lekcyjną (wykładową) zaplanowano takie zagadnienia, jak: „Etyka religijna a etyka świecka”, „O stosunku partii i państwa do religii i Kościoła”, „Znaczenie uprzemysłowienia kraju dla rozwoju gospodarki narodowej”, „Rola rolnictwa w gospodarce narodowej i kierunki jego rozwoju”, „Rozwój gospodarczy Polski na tle gospodarki światowej”, „Dwa oblicza współczesnego kapitalizmu”, „Współzawodnictwo ekonomiczne między socjalizmem a kapitalizmem”, „Przemiany religijności w Polsce”²⁵⁴.

W celu ożywienia aktywności prelegentkiej wśród funkcjonariuszy i pracowników KW MO w Bydgoszczy na zebraniu podstawowej organizacji partyjnej w maju 1967 r. została powołana do życia Komisja Kulturalno-Oświatowa KZ PZPR, której przewodniczącym został funkcjonariusz Wydziału III KW MO w Bydgoszczy kpt. dr Teodor Mańkowski. Komisja ta składała się z trzech podkomisji: ideowo-wychowawczej, turystyczno-krajoznawczej i rozrywkowej. Pierwsza z tych podkomisji miała zajmować się organizowaniem (wspólnie z Inspektorem Szkolenia KW MO) odczytów światopoglądowych dla funkcjonariuszy MO i SB oraz ich rodzin. W tym celu zostały powołane cztery złożone z funkcjonariuszy tematyczne zespoły prelegentów: ds. za-

²⁵² APB, KZ PZPR, 52/IX/92, Informacja o organizacji i przebiegu szkolenia zawodowego i społeczno-politycznego w wydziałach KW MO i ZOMO za rok szkolny 1965/66, oprac. B. Gutowski, 14 X 1966 r., k. 210–215.

²⁵³ APB, KZ PZPR, 52/IX/84, Informacja o przebiegu szkolenia w wydziałach KW MO za czwarty kwartał 1962 r. oraz pierwszą połowę pierwszego kwartału 1963 r., 13 II 1963 r., k. 98.

²⁵⁴ *Ibidem*, k. 90–91.

gadnień światopoglądowych, ds. zagadnień ekonomicznych, ds. zagadnień ideologiczno-politycznych i ds. zagadnień wychowawczych²⁵⁵.

Pod koniec lat sześćdziesiątych wprowadzono kilka zmian dotyczących szkolenia politycznego. Zgodnie z zaleceniem Departamentu Szkolenia i Wydawnictw MSW Służba Milicji z dniem 1 stycznia 1968 r. przeszła na dwuletni kalendarzowy okres szkolenia z dwumiesięczną przerwą letnią. Ponadto centrala zleciła komendom wojewódzkim MO samodzielne opracowanie programów szkolenia z uwagi na lepszy dobór tematów, które bardziej odpowiadały miejscowej specyfice. Aby podołać nowemu zadaniu, w bydgoskiej Komendzie Wojewódzkiej MO powołano Radę Szkoleniową, której powierzono opracowanie programu szkolenia i dobór tematyki. Oczywiście nie oznaczało to zupełnego zdjęcia z centrali odpowiedzialności za zagadnienie szkolenia funkcjonariuszy wojewódzkich organów spraw wewnętrznych. Nadal bowiem Inspektorat Szkolenia KW MO, opracowując program szkolenia na 1968 r., kierował się „Głównymi kierunkami działania Służby Milicji w latach 1968–1969” i potrzebami poszczególnych wydziałów, a w zakresie szkolenia politycznego – uwagami i wnioskami Komisji Wymiaru Sprawiedliwości, Bezpieczeństwa i Porządku Publicznego przy KC PZPR (i jej wojewódzkiego odpowiednika) oraz Wojewódzkiego Ośrodka Szkolenia Partyjnego przy KW PZPR i KZ PZPR przy KW MO²⁵⁶. Oczywiście bieżąca sytuacja społeczno-polityczna w kraju nie pozostawała bez wpływu na tematykę zajęć szkolenia politycznego zarówno funkcjonariuszy SB, jak i Służby Milicji. W 1968 r. uległa zwiększeniu liczba zajęć ideowo-politycznych dla MO. W ramach szkolenia zorganizowano piętnaście dodatkowych szkoleń, w tym dwanaście prelekcji dotyczących bieżącej sytuacji w kraju oraz omówiono dwa tematy – „Walka z rewizjonizmem i syjonizmem” oraz „Patriotyzm i internacjonalizm”²⁵⁷.

Najwyższą formą szkolenia politycznego członków aktywu kierowniczego były zajęcia prowadzone na Wieczorowym Uniwersytecie Marksizmu-Leninizmu, który w Bydgoszczy istniał od 1955 r. W latach 1958–1968 bydgoski WUML ukończyło co najmniej 18 funkcjonariuszy MO i SB²⁵⁸. Ze względu na dużą liczbę członków partii oraz wyjątkową rolę i znaczenie organizacji partyjnej w organach spraw wewnętrznych zdecydowano się na utworzenie filii WUML przy bydgoskiej Komen-

²⁵⁵ APB, KZ PZPR, 52/IX/99, Informacja o działalności Komisji Kulturalno-Oświatowej KZ PZPR przy KW MO w Bydgoszczy, oprac. Z. Daroszewski, H. Haufa, T. Mańkowski, H. Skibiński, 15 III 1968 r., k. 89–94.

²⁵⁶ APB, KZ PZPR, 52/IX/103, Informacja dotycząca szkolenia politycznego i zawodowego w wydziałach KW MO w 1968 r. oraz program w tym zakresie w 1969 r., oprac. B. Gutowski, J. Michałowski, 9 I 1969 r., k. 23–34.

²⁵⁷ *Ibidem*.

²⁵⁸ Liczbę funkcjonariuszy ustalono na podstawie imiennych wykazów absolwentów WUML przy KW PZPR w Bydgoszczy z lat 1958–1968 (APB, KW PZPR, 1935/2472, k. 1, 19–20, 32–33, 48–49, 66, 84–86; APB, KW PZPR, 1935/2473, k. 1–3, 34–37, 55–57, 79–82, 94–99). Brak miejsc zatrudnienia na wykazie z 1964 r. uniemożliwił określenie liczby absolwentów WUML zatrudnionych w jednostkach MO.

dzie Wojewódzkiej MO. 5 października 1968 r. nastąpiła inauguracja działalności filii WUML przy KW MO w Bydgoszczy o kierunku filozoficzno-historycznym. Nauka w filii trwała dwa lata, a zajęcia odbywały się w soboty od godz. 8 do 14 w sali konferencyjnej KW MO. Na pierwszym roku obowiązywały dwa przedmioty: filozofia marksistowska – w wymiarze 67 godzin (wykładowca mjr dr Zenon Daroszewski, zastępca naczelnika Wydziału IV KW MO w Bydgoszczy), oraz historia polskiego ruchu robotniczego – w wymiarze 83 godzin (wykładowca Norbert Drabiński z WUML przy KW PZPR). Opiekunem i organizatorem filii WUML z ramienia KZ PZPR był ówczesny sekretarz propagandy KZ PZPR ppor. Henryk Haufa, kierownikiem administracyjnym filii WUML został natomiast inspektor ISZ KW MO Marian Duszyński. Kierownictwo partyjno-służbowe KW MO wybrało spośród pracowników komendy 35 pracowników, którzy rozpoczęli naukę na pierwszym roku. Ostatecznie pierwszy rok ukończyło 30 osób, które w maju 1969 r. złożyły stosowne egzaminy²⁵⁹. W 1972 r. kolejny (trzeci) dwuletni kurs studium WUML o profilu socjologiczno-filozoficznym rozpoczęło 37 słuchaczy²⁶⁰.

Pod koniec lat sześćdziesiątych szeroko rozumiane szkolenie polityczne w bydgoskiej KW MO odbywało się w następujących formach: szkolenie polityczne prowadzone w ramach szkolenia przyzakładowego przez Inspektorat Szkolenia Zawodowego KW MO, szkolenie partyjne realizowane w ramach oddziałowych organizacji partyjnych, kurs dla funkcjonariuszy i pracowników KW MO kandydujących do PZPR oraz szkolenie w filii WUML przy KW MO. Przyzakładowe szkolenie polityczne opierało się na planach szkolenia zatwierdzanych przez kierownictwo partyjno-służbowe KW MO. W SB zajęcia miały charakter obligatoryjny i zazwyczaj realizowane były wspólnie dla wszystkich funkcjonariuszy. Jedynie wywiadowcy z Wydziału „B” ze względu na specyfikę swej pracy odbywali zajęcia odrębnie. Przeciętna frekwencja funkcjonariuszy SB na tych zajęciach wynosiła 84 proc. Zajęcia były prowadzone w formie wykładu-seminarium. W 1969 r. omawiano następujące tematy: „Selektywny rozwój gospodarki narodowej oraz rola nauki i techniki w efektywności produkcji i naukowej organizacji pracy”, „Znaczenie narady moskiewskiej²⁶¹ dla jedności międzynarodowe-

²⁵⁹ APB, KZ PZPR, 52/IX/103, Informacja z przebiegu nauki na pierwszym roku filii WUML przy KW MO Bydgoszcz, oprac. K. Andryszak, M. Duszyński, H. Haufa, 10 VII 1969 r., k. 137.

²⁶⁰ APB, KZ PZPR, 52/IX/116, Informacja dotycząca przebiegu szkolenia partyjnego w KW MO w roku 1973/1974, oprac. T. Mańkowski, 4 VI 1974 r., k. 119–123.

²⁶¹ Międzynarodowa Narada Partii Komunistycznych i Robotniczych w Moskwie (5–17 VI 1969 r.) z udziałem 75 delegacji partii komunistycznych (m.in. bez przedstawicieli partii chińskiej i jugosłowiańskiej). Oficjalnym tematem narady było omówienie zadań stojących przed blokiem państw socjalistycznych i metod prowadzenia walki ze światowym kapitalistycznym imperiaлизmem. W rzeczywistości chodziło o narzucenie przez stronę radziecką uczestnikom narady zasad wpływających z doktryny Breżniewa, czyli nadrzędności międzynarodowych interesów wspólnoty socjalistycznej (definiowanych przez ZSRR) nad interesami narodowymi poszczególnych państw bloku. Przeciw takiemu stanowisku zaprotestował przywódca Rumuńskiej Partii Komunistycznej Nicolae Ceaușescu.

go ruchu komunistycznego z uwzględnieniem zagadnienia patriotyzmu, internacjonalizmu w aspekcie interesów państw obozu socjalistycznego i ruchu komunistycznego”. W Służbie Milicji zajęcia miały formę seminaryjną bądź lekcyjną. Przyporządkowując funkcjonariuszy do poszczególnych form szkolenia, uwzględniano ich poziom ogólny i stopień znajomości problematyki politycznej. Szkolenie w wydziałach prowadzone było najczęściej przez kierownictwo służbowe i innych wykładowców zaakceptowanych przez kierownictwo służbowe i partyjne. Frekwencja na zajęciach szkoleniowych wśród funkcjonariuszy MO wynosiła 85 proc.

Podczas zajęć szkolenia politycznego organizowanych przez oddziałowe organizacje partyjne w 1969 r. zostały omówione następujące tematy: „Statut PZPR – deklaracja ideowa i zmiany statutowe”, „Rola PZPR w międzynarodowym ruchu komunistycznym i robotniczym”, „Rola społeczno-polityczna PZPR w aspekcie V Zjazdu [KC PZPR]”, „Wychowanie obywatelskie dzieci przez współczesną rodzinę”, „Istota wychowania socjalistycznego”, „Etyka zawodowa funkcjonariuszy MO”, „Sejm i rady narodowe”, „Sytuacja międzynarodowa i polityka zagraniczna PRL”, „Spełnienie kierowniczej roli partii w swoim środowisku”. Zajęcia w OOP odbywały się raz w miesiącu po godzinach pracy i obejmowały wyłącznie zagadnienia ideologiczne. Zajęcia te były organizowane na podstawie materiałów przygotowywanych przez Zespół Ideologiczny Społecznego Ośrodka Propagandy Partyjnej²⁶². Ośrodek ten został utworzony w marcu 1971 r., a do jego zadań należało: „stałe podnoszenie wśród funkcjonariuszy MO i SB stopnia znajomości wiedzy marksistowsko-leninowskiej, umacnianie zasad światopoglądu materialistycznego”, kształtowanie zaangażowanych postaw w pracy społeczno-politycznej i zawodowej oraz wysokich walorów moralnych i patriotycznych, aktywizowanie działalności ideowo-politycznej w KW MO z uwzględnieniem obowiązujących i inicjowanych przez partię kierunków pracy partyjnej²⁶³. SOPP zajmował się koordynacją wszelkiego rodzaju form kształcenia partyjnego i politycznego funkcjonariuszy KW MO w Bydgoszczy. Na swych posiedzeniach członkowie SOPP decydowali o akceptacji referatów wygłaszanych na zebraniach poszczególnych OOP oraz delegowali wizytatorów na zebrania oddziałowych organizacji partyjnych²⁶⁴.

Zajęcia dla kandydatów na członków PZPR w bydgoskiej KW MO przybierały postać wykładów, które dotyczyły podstawowych zagadnień politycznych związanych z członkostwem w partii. Wiedza uzyskana podczas takich zajęć była następnie

²⁶² APB, KZ PZPR, 52/IX/105, Informacja dotycząca szkolenia politycznego, zawodowego, ogólnego, pracy inspektorów KO oraz rezerw kadrowych, [1970 r.], k. 230–245.

²⁶³ APB, KZ PZPR, 52/IX/109, Sprawozdanie na zakładową konferencję sprawozdawczo-wyborczą [KZ PZPR przy KW MO w Bydgoszczy], [przed 4 XII 1972 r.], k. 63.

²⁶⁴ Społeczne Ośrodki Propagandy Partyjnej, stanowiące pomocnicze organy komitetów zakładowych partii, zazwyczaj składały się z kilku zespołów, m.in. ds. szkolenia ideologicznego, propagandy wizualnej, odczytów, koordynacji działań placówek kulturalno-oświatowych (APB, KW PZPR, 1935/2326, [Informacja] o WOPP, 16 IV 1968 r., k. 8–9).

weryfikowana egzaminem końcowym²⁶⁵. W roku szkolnym 1973/1974 do uczestnictwa w szkoleniu kandydackim zobowiązanych było 30 osób. Szkolenie prowadzili wykładowcy wytypowani przez Radę SOPP. Frekwencja na szkoleniach wynosiła 85 proc. Zajęcia odbywały się w co drugi tydzień po 2 godziny lekcyjne²⁶⁶. W drugiej połowie lat siedemdziesiątych dokonano reorientacji formy kształcenia kandydatów partyjnych i preferowano kierowane samokształcenie. W praktyce oznaczało to, iż dwa razy w miesiącu odbywały się seminaria, na których prowadzono dyskusje dla zweryfikowania posiadanej przez uczestników wiedzy. Szkolenie na seminariach prowadziły osoby wytypowane uprzednio przez członków sekretariatu zakładowej instancji partyjnej. Szkolenie każdorazowo kończył sprawdzian zdobytych umiejętności²⁶⁷.

W połowie lat siedemdziesiątych szkolenie polityczne członków oddziałowych organizacji partyjnych odbywało się w 25 zespołach. Poszczególne zespoły szkoleniowe realizowały następujące zagadnienia: „Wybrane problemy międzynarodowego ruchu robotniczego”, „Wiedza o partii”, „Wybrane problemy socjologii marksistowskiej”, „Wybrane problemy marksistowskiego religioznawstwa”. Szkoleniem tym objęto 1003 osoby. W znacznie mniejszej skali kontynuowano szkolenie kandydatów PZPR, ponieważ do ukończenia kursu zobowiązano 24 funkcjonariuszy. Frekwencja na zajęciach wahała się w granicach 80–85 proc. Do egzaminu końcowego przystąpiło 21 osób. Pomimo niewielkiej liczby uczestników kursu poważnym mankamentem utrudniającym sprawne przeprowadzenie szkolenia był brak podręczników i plansz poglądowych.

Szkolenie aktywu kierowniczego oraz członków tzw. rezerwy kadrowej odbywało się w WUML, który w październiku 1974 r. rozpoczął kolejne dwuletnie studium o kierunku ogólnofilozoficznym. Naukę podjęło 48 słuchaczy, w tym 34 funkcjonariuszy bydgoskiej KW MO, 11 z bydgoskiej KM MO i 3 z KP MO w Bydgoszczy. Kandydaci zostali wytypowani przez oddziałowe organizacje partyjne i przyzakładowe koło ZMS. Jednak już w ciągu pierwszego roku liczba słuchaczy zmniejszyła się aż o 6 osób. Program pierwszego roku studium o kierunku ogólnofilozoficznym przewidywał następujące przedmioty: „Materializm dialektyczny i historyczny” (wykładowca – Leszek Krzyżanowski z Katedry Filozofii UMK w Toruniu), „Główne problemy marksistowskiej ekonomii politycznej” (wykładowca – Marian Mikołajczak z Ośrodka Socjalno-Politycznego ATR w Bydgoszczy), „Podstawowe wiadomości z teorii i praktyki propagandy” (wykładowca – kpt. Alojzy Andruszkiewicz, oficer polityczny POW), „Wybrane problemy socjalizmu naukowego” (wykładowca – Franciszek Ziemacki, ofi-

²⁶⁵ APB, KZ PZPR, 52/IX/105, Informacja dotycząca przebiegu szkolenia politycznego w KW MO w 1969 r., 11 III 1970 r., k. 42–49.

²⁶⁶ APB, KZ PZPR, 52/IX/116, Informacja dotycząca przebiegu szkolenia partyjnego w KW MO w roku 1973/1974, oprac. T. Mańkowski, 4 VI 1974 r., k. 119–123.

²⁶⁷ APB, KZ PZPR, 81/III/3, Informacja o szkoleniu partyjnym w KW MO w Bydgoszczy w roku 1977/1978, oprac. H. Haufa, J. Łuczak, W. Pieszak, E. Wójcik, 24 VI 1978 r., k. 112–113.

cer polityczny POW)²⁶⁸. Program drugiego roku WUML przewidywał takie zagadnienia, jak: „Socjalizm naukowy” (kontynuacja z roku pierwszego w wymiarze 26 godzin), „Leninowskie zasady budownictwa partyjnego” (40 godzin), „Wybrane problemy etyki marksistowskiej” (36 godzin), „Elementy marksistowskiej estetyki i problemy polityki kulturalnej partii” (34 godziny). Wykładowcami filii WUML przy KW MO w Bydgoszczy byli pracownicy naukowcy toruńskiego UMK, WSP w Bydgoszczy, Międzywojewódzkiej Szkoły Partyjnej przy KW PZPR w Bydgoszczy i oficerowie polityczni POW. Działalność edukacyjna filii WUML znajdowała się pod stałą opieką zakładowej instancji partyjnej przy KW MO w Bydgoszczy. Pracami studium WUML przy KW MO kierował Jan Łuczak, który był przewodniczącym zespołu KZ PZPR ds. WUML. Nadzór nad przebiegiem nauczania i opiekę nad filią WUML z ramienia Egzekutywy KZ PZPR sprawował zaś sekretarz ds. propagandy. W celu zapewnienia przyzwoitej frekwencji podczas zajęć studium WUML przyjęto wspólną deklarację KZ PZPR i kierownictwa KW MO o zwalnianiu od zajęć służbowych słuchaczy na czas zajęć²⁶⁹. Jesienią 1976 r. rozpoczął się kolejny dwuletni cykl o kierunku ogólnofilozoficznym filii WUML przy KW MO w Bydgoszczy. Kandydatów na WUML wytypowanych przez OOP zatwierdziła Egzekutywa KZ PZPR przy KW MO i Egzekutywa KZ PZPR przy KM MO w Bydgoszczy. Słuchacze uczęszczali na zajęcia z następujących przedmiotów: główne problemy marksistowskiej ekonomii politycznej (35 godzin, wykładowca – Marian Mikołajczak, zastępca dyrektora Ośrodka Nauk Społeczno-Politycznych ATR w Bydgoszczy), materializm dialektyczny i historyczny (48 godzin, Włodzimierz Tyburski, UMK), socjalizm naukowy (46 godzin, Włodzimierz Tyburski). Ponadto na bieżące informacje polityczno-gospodarcze przeznaczono 8 godzin. Frekwencja na zajęciach wynosiła w czasie pierwszego semestru 95 proc.²⁷⁰ Pierwszy semestr zakończył się egzaminem z ekonomii politycznej. Frekwencja na zajęciach wynosiła około 95 proc. Dużym zainteresowaniem słuchaczy, wyrażającym się ożywioną dyskusją, cieszyły się następujące zagadnienia: problemy pokojowej i zbrojnej rewolucji socjalistycznej, aktualne zagadnienia zachodnioeuropejskich partii komunistycznych, kwestia stosunków państwo – Kościół, zagadnienia wychowania młodego pokolenia i socjalistyczny patriotyzm, problematyka współczesnej socjaldemokracji. W marcu 1977 r. członkowie Egzekutywy KZ PZPR przy KW MO w Bydgoszczy podjęli decyzję w sprawie zmiany profilu drugiego roku studium WUML w roku 1977/1978, który otrzymał kierunek

²⁶⁸ APB, KZ PZPR, 52/IX/119, Informacja dotycząca szkolenia partyjnego i politycznego funkcjonariuszy MO i SB KW MO w Bydgoszczy w latach 1974–1975, oprac. E. Rutkiewicz, J. Łuczak, H. Haufa, 4 VII 1975 r., k. 100–106.

²⁶⁹ *Ibidem*, Informacja z przebiegu szkolenia partyjnego i stopnia zaopatrzenia w literaturę uczestników tego szkolenia w POP PZPR KW MO w Bydgoszczy, oprac. E. Okoń, E. Rutkiewicz, 6 XII 1975 r., k. 202–207.

²⁷⁰ APB, KZ PZPR, 81/III/2, Informacja w sprawie wyników nauczania za pierwsze półrocze 1976/1977 uzyskanych przez funkcjonariuszy studiujących na uczelniach, w średnich szkołach zawodowych i WUML, oprac. K. Piórkowski, S. Bogacewicz, J. Łuczak, 28 II 1977 r., k. 57.

„teoria i praktyka propagandy socjalistycznej”²⁷¹. Na drugim roku studium przerobiono następujące przedmioty: leninowskie zasady budownictwa partyjnego (22 godziny, wykładowca – dr Włodzimierz Jastrzębski, WSP w Bydgoszczy), teoria i praktyka propagandy socjalistycznej (106 godzin, dr Roman Ossowski, WSP w Bydgoszczy, oraz mjr dr Henryk Skibiński, st. inspektor Zespołu ds. SB Wydziału Inspekcji KW MO). Zajęcia na WUML odbywały się w soboty w godz. 8.15 do 14.00²⁷². W październiku 1978 r. rozpoczął się następny dwuletni kurs WUML, na który początkowo uczęszczały 43 osoby (28 z KW MO, 15 z KM MO w Bydgoszczy)²⁷³.

W drugiej połowie lat siedemdziesiątych główną rolę w prowadzeniu szkolenia partyjnego odgrywał Zakładowy Ośrodek Propagandy Partyjnej, któremu pomagali członkowie Zespołu ds. Szkolenia KZ PZPR. Szkoleniem partyjnym obejmowano członków i kandydatów PZPR oraz członków ZSMP, a politycznym – funkcjonariuszy bezpartyjnych. Szkolenie kandydatów na członków partii odbywało się w ramach wspomnianego już tzw. kierowanego samokształcenia. Polegało ono na samodzielnym kształceniu się kandydatów na podstawie zalecanej literatury, a zdobytą wiedzę następnie porządkowano i systematyzowano podczas organizowanych dwa razy w miesiącu spotkaniach. Program obejmował jedenaście tematów zgrupowanych w trzech podstawowych działach: „Rewolucyjne przemiany XX wieku”, „Strategia budownictwa socjalistycznego w Polsce”, „PZPR kierowniczą siłą narodu w budownictwie socjalizmu”. Szkolenie prowadzili członkowie aktywu partyjno-służbowego wytypowani przez KZ PZPR przy KW MO. Frekwencja na zajęciach wynosiła 80–90 proc. W maju 1978 r. szkolenie ukończyło 42 kandydatów, a w maju 1979 r. – 56 kandydatów.

Postępujący proces przenikania się obu rodzajów szkoleń – politycznego (formalnie nadal uznawanego za część szkolenia zawodowego) i partyjnego – spowodował, że w latach siedemdziesiątych głównym elementem szkolenia partyjnego było tzw. szkolenie masowe, które obejmowało również funkcjonariuszy bezpartyjnych. W latach 1977–1979 OOP powołały 37 zespołów, które realizowały dwuletni cykl szkoleniowy z następujących grup tematycznych: wybrane problemy międzynarodowe, rola i zasady działalności PZPR, prawa człowieka i ich realizacja w ustroju socjalistycznym i kapitalistycznym, wybrane problemy socjalistycznej rodziny, marksistowska teoria pochodzenia i rozwoju moralności, problemy edukacji obywatelskiej, patriotycznej i internacjonalistycznej. Zajęcia odbywały się w formie seminarium lub dyskusji kierowanej, podczas której rola wykładowcy ograniczała się do wprowadzenia do tematu i pełnienia roli moderatora²⁷⁴.

²⁷¹ *Ibidem*, Informacja o przebiegu szkolenia partyjnego w POP PZPR w KW MO w Bydgoszczy, oprac. H. Haufa, J. Łuczak, E. Rutkiewicz, 6 VI 1977 r., k. 111–114.

²⁷² APB, KZ PZPR, 81/III/3, Informacja o szkoleniu partyjnym w KW MO w Bydgoszczy w roku 1977/1978, oprac. H. Haufa, J. Łuczak, W. Pieszak, E. Wójcik, 24 VI 1978 r., k. 117–118.

²⁷³ APB, KZ PZPR, 81/III/4, Informacja o szkoleniu partyjnym w KW MO w Bydgoszczy w roku 1978/1979, oprac. E. Wójcik, J. Łuczak, B. Pawłowska, 9 VI 1979 r., k. 73.

²⁷⁴ APB, KZ PZPR, 81/I/2, Sprawozdanie na konferencję sprawozdawczo-wyborczą KZ PZPR przy KW MO w Bydgoszczy, [przed 9 XI 1979 r.], k. 84.

Uzupełnienie szkolenia politycznego stanowiły przedstawiane funkcjonariuszom informacje polityczne oraz wygłaszane dla wszystkich pracowników prelekcje na tematy społeczno-polityczne i światopoglądowe. Do maja 1967 r. prelekcje i odczyty organizowało kilka komisji partyjnych oraz Inspektorat Szkolenia. Od maja 1967 r. na podstawie decyzji Egzekutywy KZ PZPR stworzono jedną komisję społeczną złożoną z trzech podkomisji: ideowo-wychowawczej, turystyczno-krajoznawczej i kulturalno-rozrywkowej. W ramach KZ PZPR działało 23 prelegentów prowadzących prelekcje dla funkcjonariuszy na następujące tematy: dywersja ideologiczna, wychowanie dzieci i młodzieży, niektóre problemy gospodarki narodowej²⁷⁵. Ta forma szkolenia była kontynuowana również w latach siedemdziesiątych m.in. w postaci comiesięcznych informacji politycznych przygotowanych przez funkcjonariuszy pionu szkoleniowego KW MO w ramach doskonalenia zawodowego. Starano się, aby przedstawiane informacje uwzględniały aktualne problemy i wydarzenia polityczne w kraju. W drugiej połowie lat siedemdziesiątych prezentowane informacje dotyczyły m.in. uchwał VII Zjazdu PZPR, II Krajowej Konferencji Partyjnej oraz kolejnych posiedzeń plenarnych KC PZPR. Wielokrotnie informacje takie przedstawiali pracownicy Instytutu Spraw Międzynarodowych, PAN, MSZ oraz dziennikarze.

Wydarzenia społeczno-polityczne w Polsce w latach 1980–1981 – o czym już kilkakrotnie wspomniano w niniejszym tekście – mocno zaważyły na systemie szkolenia funkcjonariuszy resortu spraw wewnętrznych. Atrofia systemu szkolenia partyjnego w okresie solidarnościowego karnawału nie ograniczała się do szeregów milicji, lecz dotyczyła również innych środowisk społeczno-zawodowych²⁷⁶. Warto jednak zauważyć, iż dezintegracja systemu szkolenia partyjnego funkcjonariuszy KW MO, na tle innych grup społeczno-zawodowych, i tak należała do najmniejszych. W roku 1980/1981 szkolenia w ramach WUML w woj. bydgoskim ukończyło np. 68 proc. osób rozpoczynających naukę, a frekwencja na zajęciach wynosiła zaledwie 66 proc. Jako kontrpunkt można przedstawić sytuację w filii WUML przy KW MO w Bydgoszczy, gdzie spośród rozpoczynających kurs osób aż 85 proc. zdołało go ukończyć²⁷⁷.

Wykładowcy szkolenia politycznego starali się na bieżąco reagować na wartki ciąg zdarzeń w latach 1980–1981. Stąd też dobór tematyki szkoleniowej odzwier-

²⁷⁵ APB, KZ PZPR, 52/IX/96, Referat sprawozdawczy pierwszego sekretarza KZ PZPR przy KW MO w Bydgoszczy, [przed 24 V 1968 r.], k. 54–55.

²⁷⁶ Jak stwierdzono w jednym z dokumentów „po sierpniu 1980 praca szkoleniowa niemal całkowicie zamarła”, a „dotychczasowy system szkolenia poddany został powszechnej krytyce (podporządkowanie treści szkolenia celom doraźnym, wiele programów oderwanych od realiów życia” (APB, KW PZPR, 1935/2322, Ocena szkolenia partyjnego 1981/1982 i założenia na 1982/1983, b.d., b.p. W innym dokumencie stwierdzono, iż „działalność lektoratu KW PZPR w Bydgoszczy w latach 1980–1981 praktycznie przestała istnieć” (*ibidem*, Informacja kierownika Wojewódzkiego Ośrodka Informacji i Kształcenia Ideologicznego dotycząca systemu doboru, zatwierdzenia i form pracy z lektorami KW PZPR w Bydgoszczy, 1983 r., b.p.).

²⁷⁷ *Ibidem*, Informacja o kształceniu aktywu WUML w roku szkolnym 1980/1981 oraz zamierzeniach dotyczących roku 1981/1982, październik 1981 r., b.p.

cieślał zasadnicze zagadnienia wywołujące gorące dyskusje społeczne, które były przedstawiane w sposób zgodny z partyjnymi wytycznymi. Jak wyraźnie stwierdzono w jednym z dokumentów, „jednym z celów pracy szkoleniowej i informacyjno-propagandowej było uodpornienie funkcjonariuszy na działalność ośrodków dywersji ideologicznej krajowej i zagranicznej, przeciwdziałanie próbom indoktrynacji kleru katolickiego na funkcjonariuszy i ich rodziny”²⁷⁸. Ponadto w sposób tendencyjny i niechętny przedstawiano działaczy „Solidarności”, wskazując na płynące z jej strony zagrożenie dla politycznej stabilności władzy. W pierwszej połowie 1981 r. pracownicy Samodzielnej Sekcji „A” KW MO w Bydgoszczy byli uczestnikami seminarium (26 lutego 1981 r.) zatytułowanego „Charakterystyka osobowa przywódców grup antysocjalistycznych i ich rodowód, sposoby oraz cel przenikania do ruchu związkowego”, które przeprowadził kierownik sekcji. 23 kwietnia 1981 r. wysłuchali dwugodzinnej informacji na temat wydarzeń w WRN 19 marca 1981 r., którą zaprezentował przedstawiciel prokuratury. W ramach spotkania wyświetlono również film na ten temat. 30 czerwca 1981 r. odbyło się trzygodzinne kolokwium podsumowujące rok szkoleniowy. Szkolenie polityczne dla pracowników sekcji zostało wznowione dopiero w drugiej połowie stycznia 1982 r.²⁷⁹

Warto zwrócić uwagę, że szkolenie polityczne w okresie stanu wojennego odbywało się bardzo nieregularnie, co prawdopodobnie było spowodowane dużą ilością zajęć zawodowych zakłócających właściwy tok szkolenia. Pracownicy Samodzielnej Sekcji „A” 18 stycznia 1982 r. wysłuchali wykładu lektora KW PZPR „Procesy rozwojowe systemu politycznego PRL. Walka partii i sił patriotycznych z przeciwnikami socjalizmu o umocnienie socjalistycznego rozwoju kraju” oraz informacji „Rzeczywiste oblicze sił antysocjalistycznych – »Solidarności« na podstawie dostępnych materiałów” przedstawianej przez oficera z Wydziału Propagandy POW. W kolejnym miesiącu (15 lutego 1982 r.) przeprowadzono jeszcze wykład „Siły antysocjalistyczne przeciwko narodowi i państwu polskiemu”, po którym nastąpiła dziewięciomiesięczna przerwa w szkoleniu politycznym pracowników sekcji. Dopiero 15 listopada 1982 r. lektor KW PZPR przedstawił informację „Imperialistyczna polityka dyktatu restrykcji gospodarczych i szantażu politycznego wobec Polski – próba demontażu systemu socjalistycznego, zmiany układu sił w Europie i na świecie – zagrożeniem dla pokoju i bezpieczeństwa narodów”, a zastępca komendanta wojewódzkiego MO ds. SB zrelacjonował zagadnienie podziemnej działalności politycznej. 17 grudnia 1982 r. przedstawiono informację na podstawie artykułu gen. Józefa Baryły *Czas ocalenia, czas odrodzenia*. 28 grudnia 1982 r. kierownik sekcji poprowadził seminarium pt. „Stopień

²⁷⁸ AIPN By, Pf 151/2, t. 1, Plan kompleksowych przedsięwzięć profilaktyczno-wychowawczych zmierzających do ograniczenia ujemnych zjawisk, naruszających stan moralno-polityczny i dyscyplinę wśród funkcjonariuszy MO i SB woj. bydgoskiego, 28 I 1984 r., k. 20v.

²⁷⁹ *Ibidem*, Dziennik szkolenia Samodzielnej Sekcji „A” KW MO/WUSW w Bydgoszczy z tematyki społeczno-politycznej, ogólnozawodowej, specjalistycznej i ogólnej na lata 1981–1984, k. 3.

narażenia bezpieczeństwa wewnętrznego państwa terroryzmem politycznym oraz rozpoznanie, zapobieganie i zwalczanie tego zjawiska”. 27 stycznia 1983 r. odbyło się seminarium „Formy i metody oddziaływań ideologicznych Kościoła w warunkach państwa socjalistycznego i ich wpływ na sytuację społeczno-polityczną w kraju”²⁸⁰.

W czerwcu 1983 r. skończył się cykl szkolenia funkcjonariuszy i pracowników cywilnych garnizonu MO w woj. bydgoskim. Podczas przeprowadzanych wówczas egzaminów z zagadnień społeczno-politycznych obowiązywała następująca problematyka: „38 lat MO i SB w patriotycznej służbie dla socjalistycznej Polski”, „60. rocznica powstania ZSRR”, „Doświadczenia okresu stanu wojennego. Zadania organów MO i SB w aktualnej sytuacji wewnętrznej w kraju”, „Węzłowe problemy sytuacji polityczno-militarnej w świecie”, „Problemy funkcjonowania reformy gospodarczej”, „Stopień zagrożenia bezpieczeństwa wewnętrznego państwa terroryzmem politycznym oraz rozpoznawanie, zapobieganie i zwalczanie tego zjawiska”, „Formy i metody oddziaływań ideologicznych Kościoła w warunkach państwa socjalistycznego i ich wpływ na sytuację społeczno-polityczną w kraju” oraz „Patriotyczny Ruch Odrodzenia Narodowego – podstawą integracji społeczeństwa w walce o przezwycięzenie kryzysu i dalszego rozwoju kraju”²⁸¹.

W kolejnych latach podczas zajęć szkolenia politycznego wielokrotnie i z wyrażną predylecją poruszano tematy dotyczące zagrożenia płynącego ze strony USA i państw zachodnich dla PRL oraz „miłujących pokój” państw demokracji ludowej. Realizowano w ten sposób plan, który zakładał m.in. „okresowe akcje lektorskie na tematy aktualnych stosunków międzynarodowych, eksponując imperialistyczną, groźną dla pokoju politykę państw kapitalistycznych”²⁸². W ostatnim kwartale 1984 r. i pierwszej połowie 1985 r. planowano np. przeprowadzić zajęcia na następujące tematy: „Polityka »obrony praw człowieka« instrumentem amerykańskiej ingerencji w wewnętrzne sprawy Polski i innych państw”, „Polska emigracja polityczna na Zachodzie po roku 1980 w służbie antykomunistycznych ośrodków dywersji ideologiczno-politycznej. Formy i metody jej oddziaływania na kraj”²⁸³, „Agresywna polityka imperializmu zagrożeniem pokoju i bezpieczeństwa narodów. Rola USA i RFN w imperialistycznym systemie politycznym i militarnym” i „Przyjaźń, współpraca i sojusz ze Związkiem Radzieckim gwarancją umacniania socjalistycznej koalicji obronnej (40 lat współpracy powojennej i 30 lat sojuszu obronnego)”²⁸⁴.

²⁸⁰ *Ibidem*.

²⁸¹ AIPN By, Pf 151/1, Zagadnienia do egzaminu z tematyki społeczno-politycznej, oprac. Wydział Szkolenia KW MO w Bydgoszczy, 23 V 1983 r., k. 12–12v.

²⁸² AIPN By, 828/10, Program długofalowej pracy ideowo-wychowawczej i propagandowo-informacyjnej wśród funkcjonariuszy MO i SB, żołnierzy rezerwy i pracowników cywilnych WUSW w Bydgoszczy, 24 IV 1985 r., k. 37.

²⁸³ AIPN By, Pf 151/2, t. 1, Plan szkolenia grupy szefa WUSW, zastępcy szefa WUSW ds. Służby Bezpieczeństwa oraz zastępcy szefa WUSW ds. Służby Milicji za czwarty kwartał 1984 i pierwszy kwartał 1985 r., 29 X 1984 r., k. 56–57.

²⁸⁴ *Ibidem*, t. 2, Plan szkolenia grupy szefa WUSW oraz zastępców szefa WUSW na drugi kwartał 1985 r., 20 III 1985 r., k. 4.

Oczywiście zagadnienia dotyczące polityki zagranicznej nie przesłaniały tematyki krajowej, która obfitowała w poruszające opinie publiczną zdarzenia. Jesienią 1984 r. doszło do zamordowania ks. Jerzego Popiełuszki przez funkcjonariuszy SB, którzy zostali zatrzymani i skazani na kary więzienia. Zbrodnia ta niezwykle negatywnie wpłynęła na wizerunek MSW. Kierownictwo resortu podjęło wiele działań mających z jednej strony poprawić nadszarpniętą opinię, a z drugiej – ochronić funkcjonariuszy przed spontanicznymi próbami wymierzenia sprawiedliwości. Szef bydgoskiego WUSW płk Józef Kozdra w szyfrogramie skierowanym do kadry kierowniczej wydziałów WUSW i jednostek terenowych w woj. bydgoskim określił zabójstwo ks. Popiełuszki jako „akt potwornej prowokacji politycznej i bandytyzmu”. Przestrzegał przed działaniami przeciwników władzy (m.in. „środowisk skleryzowanych”) polegającymi m.in. na wbijaniu klina pomiędzy SB i MO oraz podważaniu zwartości politycznej i służbowej MSW. Kozdra wskazywał na pilną potrzebę „umocnienia odporności psychicznej kadr resortu oraz skutecznego przeciwdziałania emocjom i objawom zniechęcenia”. Podkreślał również konieczność prowadzenia wzmożonej pracy polityczno-wychowawczej i szkoleniowej z wykorzystaniem materiałów XVII Plenum KC PZPR i polecał „wyjaśniać wszelkie rodzące się wątpliwości, skutecznie przeciwstawiać się wszelkim plotkom, insynuacjom i domysłom”²⁸⁵.

W drugiej połowie lat osiemdziesiątych kładziono nacisk na zagadnienia rzekomo postępującej „normalizacji” w zakresie stosunków społecznych i ekonomicznych w kraju (jako rezultat wprowadzanych reform gospodarczych), inicjatyw pokojowych ZSRR oraz ekspansywnej i nieprzyjaznej wobec PRL polityki amerykańskiej. W roku 1986/1987 z tematyki politycznej obowiązywały m.in. następujące tematy: „Zadania resortu w świetle uchwał X Zjazdu PZPR”, „Świadomość socjalistycznych przemian w Polsce historyczną koniecznością i szansą rozwoju PRL”, „Rola i miejsce marksizmu w czasie polskiej odnowy”, „Założenia Narodowego Planu Społeczno-Gospodarczego na lata 1986–1990 programem stworzenia podstaw do unowocześnienia gospodarki narodowej i wejścia Polski w XXI wiek, jednym z etapów realizacji uchwał X Zjazdu PZPR”, „Przeciwdziałanie kleryzacji społeczeństwa polskiego”, „Polityka USA wobec Polski w latach 1979–1986 i jej wpływ na sytuację społeczną i gospodarczą” oraz „Inicjatywy rozbrojeniowe ZSRR wobec zagrożenia pokoju”²⁸⁶.

W 1987 r. – o czym już wspomiano – wprowadzone zostało nowe zarządzenie szefa WUSW w Bydgoszczy dotyczące całokształtu pracy szkoleniowej, w tym nauczania politycznego i działalności propagandowo-agitacyjnej. Na jego podstawie ustalono, że szkolenie polityczne prowadzone będzie przez cały rok, tj. w czasie roku szkoleniowego (październik–czerwiec) i w okresie letnim w wymiarze 12 godzin. Na

²⁸⁵ *Ibidem*, t. 1, Szyfrogram szefa WUSW w Bydgoszczy do naczelników wydziałów WUSW i szefów RUSW w woj. bydgoskim, [październik 1984 r.], k. 53.

²⁸⁶ AIPN By, Pf 151/3, t. 1, Program szkolenia zawodowego grup szkoleniowych szefa WUSW oraz zastępców szefa na rok szkoleniowy 1986/1987, 16 X 1986 r., k. 80–81.

zagadnienia polityczne przeznaczano 36 godzin w okresie od października do czerwca (po 4 godziny miesięcznie) i 12 godzin od lipca do września oraz w zależności od potrzeb godziny dodatkowe. Pododdziały operacyjne ZOMO realizowały szkolenie polityczne na podstawie odrębnych wytycznych Zarządu Polityczno-Wychowawczego MSW. Funkcjonariusze nieobecni na zajęciach szkoleniowych mieli opanować dany temat w formie samokształceniowej i w ciągu dwóch tygodni byli zobowiązani do zaliczenia kolokwium przed kierownikiem grupy szkoleniowej. Tematyka szkolenia politycznego miała nie dublować się z zagadnieniami szkoleń przeprowadzanych przez organizacje partyjne. Prowadzący zajęcia ze szkolenia politycznego byli zobowiązani do przedstawiania konspektów w celem ich zatwierdzenia przez kierowników grup szkoleniowych. Informacje polityczne miały być prowadzone przez cały rok kalendarzowy w wymiarze określonym w trzech formach: pół godziny tygodniowo lub godzina dwa razy w miesiącu albo 2 godziny raz w miesiącu. Szkolenie polityczne i informacje polityczne dla członków ORMO i pracowników cywilnych miały być prowadzone w formie odczytu bądź pogadanki podczas odpraw, szkoleń zawodowych i innych spotkań. Zajęcia ze szkolenia politycznego i informacji politycznej miały być dokumentowane w dziennikach szkolenia i indywidualnych zeszytach funkcjonariuszy²⁸⁷.

Organizacja działalności propagandowo-agitacyjnej w wydziałach WUSW i RUSW była oparta na takich formach działalności, jak: przeprowadzanie rozmów indywidualnych i grupowych z funkcjonariuszami przygotowanymi do wykonywania szczególnie ważnych zadań służbowych; organizacja wieczornic, akademii, zebrań, odpraw związanych z wydarzeniami politycznymi, historycznymi; przygotowywanie i prezentacja gazetek ściennych, haseł, plakatów, wywieszek propagandowych; zakładanie izb i kącików tradycji. Działalność ta miała być prowadzona w porozumieniu z zakładowymi organizacjami partyjnymi i organizacjami młodzieżowymi²⁸⁸.

Na podstawie decyzji szefa Służby Polityczno-Wychowawczej MSW od roku 1988/1989 wprowadzono jednolity program szkolenia partyjno-politycznego w resorcie spraw wewnętrznych. Program uwzględniał tematy postulowane przez Wydział Ideologiczny KC PZPR do masowego szkolenia partyjnego. Część tematów (przewidzianych na wrzesień 1988, grudzień 1988 i styczeń 1989 r.) miała być omawiana podczas otwartych szkoleniowych zebrań partyjnych. Odpowiedzialnymi za ich przeprowadzenie byli pierwsi sekretarze resortowych organizacji partyjnych. Pozostałe tematy miały być omówione podczas zajęć grup szkolenia politycznego. Postulowano, aby w roku szkoleniowym zostało przeprowadzonych co najmniej dziesięć trzygodzinnych zajęć szkoleniowych uwzględniających tematy proponowane przez

²⁸⁷ AIPN By, 077/954, Wytyczne w sprawie szkolenia politycznego, doskonalenia zawodowego i działalności propagandowo-agitacyjnej. Załącznik nr 2 do zarządzenia nr 34/87 szefa WUSW z 30 X 1987 r., k. 246–247.

²⁸⁸ *Ibidem*, k. 248.

pion polityczno-wychowawczy MSW²⁸⁹. Zaproponowana kolejność tematów nie była sztywna i ulegała zmianie na skutek decyzji Zarządu Polityczno-Wychowawczego MSW w zależności od bieżących potrzeb²⁹⁰. Ponadto wśród propozycji tematów realizowanych w ramach godzin rezerwowych (w formie akademii, spotkań, otwartych zebrań partyjnych, wieczornic, apeli itp.) proponowano następujące zagadnienia: „Na straży porządku i bezpieczeństwa Polski. Jubileusze 44-lecia powstania SB i MO oraz 45-lecia WP” (październik 1988 r.), „70. rocznica odzyskania niepodległości państwa polskiego” (listopad 1988 r.), „40. rocznica zjednoczenia ruchu robotniczego” (grudzień 1988 r.) i „Geneza i etapy rozwoju Polski Ludowej” (lipiec 1989 r.)²⁹¹.

Na przełomie lat 1988 i 1989 funkcjonariusze byli na bieżąco informowani o głównych tendencjach na krajowej scenie politycznej i w ZSRR. Funkcjonariusze Wydziału „C” WUSW w Bydgoszczy w tym czasie mieli np. wysłuchać informacji i wykładów m.in. na następujące tematy: „Sytuacja społeczno-polityczna w kraju. Źródła konfliktów i niepokoїв społecznych. Prognozy do końca 1988 r.” (wrzesień 1988 r.), „Partia w procesie reform gospodarki i państwa” (październik 1988 r.), „Procesy przebudowy i przyspieszenia, konkretyzacja politycznych, społecznych i gospodarczych celów i zadań budownictwa socjalistycznego w ZSRR i innych krajach socjalistycznych” (listopad 1988 r.), „Socjalistyczny pluralizm (istota, klasowa treść, granice) a rozwój porozumienia narodowego” (grudzień 1988 r.), „Jak skutecznie prowadzić walkę ideologiczną i polityczną z przeciwnikami socjalizmu” (styczeń 1989 r.), „Militarno-polityczny układ sił w świecie – potencjały zbrojeniowe obydwu bloków, współczesne rodzaje broni” (luty 1989 r.), „Drugi etap reformy gospodarczej – stan realizacji, bariery i zagrożenia” (marzec 1989 r.), „Uchwały Krajowej Konferencji Delegatów PZPR – strategia socjalistycznego rozwoju społeczno-gospodarczego kraju” (kwiecień 1989 r.),

²⁸⁹ Proponowane tematy: „Partia w procesie reform gospodarki i państwa” (wrzesień 1988 r.), „Sytuacja społeczno-polityczna w kraju. Źródła konfliktów i niepokoїв społecznych. Prognozy do końca 1988 roku” (październik 1988 r.), „Procesy przebudowy i przyspieszenia – konkretyzacja politycznych, społecznych i gospodarczych celów i zadań budownictwa socjalistycznego w ZSRR i innych krajach socjalistycznych” (listopad 1988 r.), „Socjalistyczny pluralizm (istota, klasowa treść, granice), a rozwój porozumienia narodowego” (grudzień 1988 r.), „Jak skutecznie prowadzić walkę ideologiczną i polityczną z przeciwnikami socjalizmu” (styczeń 1989 r.), „Militarno-polityczny układ sił w świecie – potencjały zbrojeniowe obydwu bloków – współczesne rodzaje broni” (luty 1989 r.), „II etap reformy gospodarczej – stan realizacji, bariery i zagrożenia” (marzec 1989 r.), „Uchwały Krajowej Konferencji Delegatów PZPR strategią socjalistycznego rozwoju społeczno-gospodarczego kraju” (kwiecień 1989 r.), „Kwestia niemiecka w Europie. Stosunki polsko-niemieckie wczoraj i dziś” (maj 1989 r.), „Nowe tendencje i kierunki działania w stosunkach między Watykanem i państwami socjalistycznymi” (czerwiec 1989 r.).

²⁹⁰ Pierwszą zmianą była zamiana kolejności pomiędzy tematem wrześniowym i październikowym (AIPN By, 077/648, Pismo naczelnika Wydziału Polityczno-Wychowawczego WUSW w Bydgoszczy, 8 IX 1988 r., k. 85). Temat styczniowy został zastąpiony analizą dokumentów i wystąpieniem podczas X Plenum KC PZPR (*ibidem*, Pismo naczelnika Wydziału Polityczno-Wychowawczego WUSW w Bydgoszczy, 4 I 1989 r., k. 34).

²⁹¹ AIPN By, 077/648, Plan szkolenia partyjno-politycznego Wydziału Propagandy i Szkolenia Zarządu Polityczno-Wychowawczego MSW w roku 1988/1989, k. 21.

„Wybrane problemy stosunków państwo – Kościół” (maj 1989 r.), „Nowe tendencje, kierunki działania w stosunkach między Watykanem i państwami socjalistycznymi” (czerwiec 1989 r.), „Geneza rozwoju Polski Ludowej” (lipiec 1989 r.)²⁹². Jednocześnie warto zauważyć, że pomimo prowadzonej od kilku lat w ZSRR Gorbaczowowskiej polityce jawności dopiero w marcu 1989 r. w ramach szkolenia politycznego funkcjonariusze SB mogli obejrzyć na wideo film o Stalinie²⁹³.

Oczywiście dynamiczna sytuacja polityczna w Polsce w pierwszych miesiącach 1989 r. spowodowała, że pion polityczno-wychowawczy był zobowiązany do zorganizowania akcji informacyjnych i lektorskich mających na celu wyjaśnianie bieżącej polityki partii i rządu oraz rozpowszechnianie materiałów dotyczących X Plenum KC PZPR, III Konferencji Teoretyczno-Ideologicznej PZPR i III Krajowej Konferencji Delegatów PZPR. Istotnym elementem kampanii informacyjnej miało być również przedstawienie funkcjonariuszom zadań resortu w świetle aktualnych dokumentów partyjnych. Odpowiedzialnymi za pozytywne przeprowadzenie akcji były pion polityczno-wychowawczy i zakładowe organizacje partyjne²⁹⁴. Ponadto Wydział Polityczno-Wychowawczy WUSW w Bydgoszczy postulował umieszczenie w planach szkoleniowych i omówienie następujących zagadnień: „Przemiany modelu politycznego Polski Ludowej – zmiana konstytucji, ordynacja wyborcza do Sejmu, druga izba parlamentu, urząd prezydenta” (3 godziny), „Uchwały Krajowej Konferencji Delegatów PZPR strategią socjalistycznego rozwoju społeczno-gospodarczego kraju” (3 godziny), „Sytuacja społeczno-polityczna w kraju przed wyborami do Sejmu, zadania resortu spraw wewnętrznych” (2 godziny)²⁹⁵.

Podczas egzaminu podsumowującego szkolenie polityczne w roku 1988/1989 funkcjonariuszy obowiązywały następujące zagadnienia: „Polityka wewnętrzna i zewnętrzna ZSRR w świetle bieżących procesów związanych z przebudową i jawnością”, „Socjalistyczny pluralizm a rozwój porozumienia narodowego”, „Militarno-polityczny układ w świecie”, „Uchwały X Plenum KC PZPR oraz Krajowej Konferencji Delegatów PZPR strategią socjalistycznego rozwoju społeczno-gospodarczego kraju”,

²⁹² AIPN By, 077/1003, Plan szkolenia pracowników Wydziału „C” WUSW w Bydgoszczy na rok szkoleniowy 1988/1989, [1988 r.], k. 3–7.

²⁹³ Film został przedstawiony 28 III 1989 r. m.in. funkcjonariuszom Wydziału V i Śledczego (AIPN By, 077/719, Dziennik szkolenia Wydziału V WUSW w Bydgoszczy na rok szkoleniowy 1988/1989, k. 13; AIPN By, 077/647, Dziennik szkolenia z doskonalenia zawodowego i społeczno-politycznego Wydziału Śledczego WUSW w Bydgoszczy na rok szkoleniowy 1988/1989, b.p.).

²⁹⁴ AIPN By, 077/648, Plan pracy Służby Polityczno-Wychowawczej jednostek organizacyjnych WUSW w Bydgoszczy w 1989 r., 9 II 1989 r., k. 22.

²⁹⁵ AIPN By, 077/826, Pismo naczelnika Wydziału Polityczno-Wychowawczego WUSW w Bydgoszczy do naczelników wydziałów WUSW, 24 IV 1989 r., k. 12; *ibidem*, Harmonogram realizacji zadań polityczno-wychowawczych w WUSW i jednostkach rejonowych związanych z Uchwałami Krajowej Konferencji Delegatów PZPR oraz kampanią wyborczą do Sejmu i Senatu, b.d., k. 15–16v.

„Przemiany modelu politycznego Polski Ludowej” i „Aktualna sytuacja społeczno-polityczna w kraju”²⁹⁶.

Porażka obozu władzy w wyborach czerwcowych oznaczała rozpoczęcie nieuchronnego procesu demontażu systemu politycznego opartego na hegemonii PZPR, która w znacznej mierze opierała się na resorcie spraw wewnętrznych. W okresie letnim 1989 r. nadal prowadzono szkolenie polityczne. W lipcu 1989 r. zaplanowano zajęcia na temat „Geneza i etapy rozwoju Polski Ludowej” (2 godziny lekcyjne) oraz „Sytuacja społeczno-polityczna w Polsce po wyborach do Zgromadzenia Narodowego” (godzina). W sierpniu 1989 r. zamierzano omówić temat „Stan stosunków państwo – Kościoły i związki wyznaniowe w PRL – aktualne problemy. Polityka Watykanu wobec państw socjalistycznych” (3 godziny), a w kolejnym miesiącu temat okolicznościowy „Pięćdziesiąta rocznica wybuchu II wojny światowej – stosunki PRL – RFN” (3 godziny)²⁹⁷. W połowie listopada 1989 r. jedno z ostatnich poleceń wydał zastępca szefa WUSW ds. polityczno-wychowawczych, który zarządził, aby do końca 1989 r. zostały przeprowadzone szkolenia na następujące dwa tematy: „System władzy prezydenckiej w Polsce i innych krajach” (3 godziny) i „Istota demokracji parlamentarnej i jej uwarunkowania” (3 godziny)²⁹⁸.

Na koniec warto zastanowić się na temat efektywności prowadzonych pod koniec lat osiemdziesiątych szkoleń politycznych. Krytycznie w tej kwestii wypowiedział się zastępca naczelnika Wydziału Śledczego, który skarżył się, że zgłoszone wcześniej uwagi dotyczące modelu szkolenia zawodowego i politycznego w resorcie spraw wewnętrznych nie zostały przyjęte i w rezultacie „szkolenia są nadal – w znacznej mierze – sztamkowe, typowo szkolarskie, nieprzystające do aktualnych potrzeb w tym zakresie”²⁹⁹.

6. Uwagi końcowe

Omówienie podstawowych form szkolenia funkcjonariuszy i pracowników bydgoskiej Komendy Wojewódzkiej MO w latach 1956–1989 stanowi istotny fragment dziejów bydgoskiego garnizonu MO i SB. W niniejszym artykule omówiono najważniejsze struktury organizacyjne, przywołano pierwszoplanowe postacie oficerów pionu szkoleniowego i polityczno-wychowawczego oraz opisano formy szkolenia kadr byd-

²⁹⁶ AIPN By, 077/826, Tezy do egzaminu ze szkolenia partyjno-politycznego za rok 1988/1989, 17 V 1989 r., k. 13v–14.

²⁹⁷ AIPN By, 077/826, Tematyka szkolenia partyjno-politycznego na lipiec, sierpień i wrzesień 1989 r., 17 V 1989 r., k. 14v.

²⁹⁸ AIPN By, Pf 151/4, Pismo zastępcy szefa WUSW ds. polityczno-wychowawczych w Bydgoszczy, 16 XI 1989 r., k. 121.

²⁹⁹ AIPN By, 077/648, Pismo zastępcy naczelnika Wydziału Śledczego WUSW w Bydgoszczy w sprawie przeprowadzonych egzaminów z wiedzy społeczno-politycznej, 1 VII 1989 r., k. 2.

goskiego aparatu bezpieczeństwa i porządku publicznego. Uwagę skupiono zwłaszcza na omówieniu szkolenia ideologicznego (partyjnego i politycznego), ponieważ funkcjonariusze oraz pracownicy MO i SB mieli spełniać rolę lojalnych wykonawców dyrektyw partyjnych i obrońców władzy mieniającej się „ludową”. Kierownictwo partyjno-służbowe przykładalo dlatego dużą wagę do stałego i intensywnego kształtowania „właściwych” przekonań i postaw politycznych podwładnych oraz wzrostu liczebności szeregów partyjnych. Uważano, że wiedza polityczna jest niezbędna do sprawnego wykonywania obowiązków funkcjonariusza resortu spraw wewnętrznych i dlatego szkolenie polityczne było traktowane jako istotny segment w systemie szkolenia zawodowego obowiązującego wszystkich (również bezpartyjnych) funkcjonariuszy obu służb³⁰⁰. Zajęcia szkoleniowe odbywały się według wcześniej opracowanych planów, zawierających tematykę (zarówno narzuconą centralnie, jak i wynikającą z lokalnych potrzeb), ilościowy wymiar poszczególnych szkoleń oraz niezbędną literaturę. Ważnym uzupełnieniem szkolenia ideologicznego były systematycznie organizowane prelekcje dotyczące bieżących wydarzeń krajowych i zagranicznych (z udziałem m.in. dziennikarzy i wykładowców akademickich), problematyki społeczno-ekonomicznej (przeznaczonej w dużej mierze również dla rodzin funkcjonariuszy) oraz działalności kulturalno-oświatowa mająca na celu integrowanie środowisk resortowych (członków rodzin funkcjonariuszy i pracowników MO i SB, a w latach siedemdziesiątych i osiemdziesiątych także emerytów i rencistów MSW).

Nieuzasadnione byłoby jednak niedostrzeżenie wysiłków aktywnego kierowniczego bydgoskiej KW MO zmierzających do podniesienia poziomu wykształcenia ogólnego i specjalistycznej wiedzy zawodowej funkcjonariuszy i pracowników. Pomimo licznych problemów związanych z przełamywaniem oporów części kadry niechętnie ustosunkowanej do konieczności uczęszczania do szkół i na kursy oraz trudności natury materialnej (np. brak wystarczającej liczby książek) udało się z biegiem lat osiągnąć wyraźny wzrost poziomu ogólnego przygotowania funkcjonariuszy, co bezpośrednio wpływało m.in. na realizację obowiązków służbowych i – w rezultacie – na sposób postrzegania pracowników terenowego aparatu MSW przez opinię publiczną. Trzeba bowiem pamiętać, iż bardzo wielu funkcjonariuszy wstępowało w szeregi milicji w bardzo młodym wieku i nie mieli oni możliwości uzupełnienia swego niskiego wykształcenia. Jednak już od lat sześćdziesiątych zaczęto przyjmować do służby w aparacie spraw wewnętrznych coraz więcej osób młodych z wykształceniem średnim i wyższym, które w kolejnej dekadzie stopniowo osiągały stanowiska decyzyjne w strukturze KW MO w Bydgoszczy. Różnili się oni w sposób diametralny od swych

³⁰⁰ Podobna sytuacja dotyczyła szkoleń należących do PZPR pracowników Straży Pożarnej, Ligi Obrony Kraju oraz Aeroklubu w Bydgoszczy, np. w 1963 r. aż 1259 członków partii komunistycznej zapoznawało się z zagadnieniami politycznymi w ramach szkoleń zawodowych. Zdecydowaną większość (1188 osób) stanowili funkcjonariusze resortu spraw wewnętrznych (APB, KW PZPR, 1935/2325, Informacja o rozpoczęciu szkolenia partyjnego w Bydgoszczy w roku 1963/1964, listopad 1963 r., k. 7).

poprzedników rozpoczynających służbę w aparacie wraz z jego powstaniem, których charakteryzował podstawowy poziom wykształcenia i wyraźnie wyższy poziom ideowej żarliwości. Nie był to jednak proces typowy wyłącznie dla omawianej grupy społeczno-zawodowej, systematycznie wzrastający wskaźnik scholaryzacji dotyczył bowiem ogółu społeczeństwa polskiego.

Otwarte pozostaje nadal pytanie o praktyczny (polityczny) wymiar wzrostu poziomu wykształcenia funkcjonariuszy MSW. Jak wpływał na stan dyspozycyjności i zwartości kadr? Czy przekładał się na partycypację resortu w kierowaniu państwem? Na ile determinował stopień represyjności zarówno MSW, jak i całego systemu politycznego? Aby podjąć satysfakcjonującą próbę odpowiedzi na te i inne pytania, potrzebne są dalsze pogłębione badania interdyscyplinarne poświęcone obsadzie kadrowej komunistycznego resortu bezpieczeństwa i porządku publicznego w całym okresie jego istnienia.

Aneks 1

Tabela 4. Obsada personalna stanowisk/jednostek szkoleniowych, kulturalno-oświatowych i polityczno-wychowawczych w KW MO/WUSW w Bydgoszczy i terenowych jednostkach MO w woj. bydgoskim w latach 1956–1990*

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
KW MO w Bydgoszczy (28 XI 1956 – 31 VII 1983)/WUSW w Bydgoszczy (1 VIII 1983 – 31 VII 1990)				
Wydział Kadr i Szkolenia (1 VI 1956 – 1 I 1957)/Wydział Kadr (1 I 1957 – 31 XII 1961³⁰¹)				
Kierownictwo				
Stasiak Henryk	Jan	ppor.	naczelnik ³⁰²	15 IV 1954 – 1 II 1957
Wyszynski Bolesław	Piotr	mjr	naczelnik	11 II 1957 – 1 X 1959
Matuszewski Stanisław	Józef	por./płk	naczelnik	1 II 1960 – 31 V 1981
Bandoszek Władysław	Wincenty	por.	zastępca naczelnika	1 II 1955 – 15 I 1957
Tyburski Leon	Jan	b. stpn./por.	zastępca naczelnika	15 I 1957 – 1 XI 1957
Maciejewski Władysław	Stanisław	kpt.	zastępca naczelnika	1 XI 1957 – 1 II 1960
Sekcja Szkolenia Zawodowego Wydziału Kadr i Szkolenia/Wydziału Kadr				
Kierownictwo				
Polakowski Kazimierz	Władysław	ppor.	kierownik sekcji	1 VI 1956 – 15 XII 1956
Mysiak Feliks	Józef	por.	kierownik sekcji	15 XII 1956 – 1 XI 1957

* W tabeli umieszczono stanowiska (od 28 XI 1956 r.), których obsadę udało się ustalić.

³⁰¹ Z dniem 1 I 1962 r., wraz z powstaniem Inspektoratu Szkolenia, zagadnienia szkolenia zawodowego zostały wyłączone z kompetencji Wydziału Kadr.

³⁰² Naczelnik Wydziału Kadr (15 IV 1954 – 31 X 1956), naczelnik Wydziału Kadr i Szkolenia (1 XI 1956 – 1 II 1957) KW MO w Bydgoszczy.

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
Pracownicy				
Pasicz Franciszek	Stanisław	ppor.	st. referent	1 VI 1956 – 1 XII 1956
Połukard Mieczysław	Dominik	plut.	st. referent	1 IX 1956 – 1 II 1957
Wietchy Leon	Marcin/Marian	ppor.	st. referent	1 XII – 31 XII 1956
Ignaczak Michał	Antoni	por.	st. referent	24 I 1957 – 1 III 1957
Pasięka Zygmunt	Władysław	ppor.	st. referent/inspektor	1 I 1957 – 1 X 1957
Dobski Benedykt	Piotr	szer./chor.	st. instruktor wychowania fizycznego	1 II 1957 – 1 XI 1957
Sekcja Kulturalno-Oświatowa Wydziału Kadr i Szkolenia/Wydziału Kadr				
Kierownictwo				
Mysiak Feliks	Józef	por.	kierownik sekcji	1 VI 1956 – 15 XII 1956
Lampka Henryk	Jakub	b. stpn.	kierownik sekcji	15 XII 1956 – 1 XI 1957
Pracownicy				
Pasięka Zygmunt	Władysław	ppor.	st. referent/st. instruktor (od 1 XI 1956)	1 IX 1956 – 1 II 1957
Czajkowska Krystyna	Aleksander	b. stpn.	instruktor	1 VI 1956 – 31 VIII 1957
Bonin Bolesław	Leon	sierz.	st. instruktor	1 II 1957 – 15 VI 1957
Ogonowski Zbigniew	Jan	b. stpn.	st. instruktor	15 VI 1957 – 1 XI 1957
Cecelski Ireneusz	Władysław	b. stpn.	instruktor	18 IX 1957 – 1 XI 1957
Parfianowicz Jadwiga	Romuald	b. stpn.	bibliotekarz	1 VI 1956 ³⁰³ – 15 III 1957

³⁰³ Cywilna bibliotekarka Wydziału Szkoleniowego (28 II 1955 – 15 V 1955) i Samodzielnej Sekcji Kulturalno-Oświatowej (15 V 1955 – 1 VI 1956) KW MO w Bydgoszczy.

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
Filipek Wanda	Leon	b. stpn.	bibliotekarz	15 III 1957 – 1 XI 1957
Inspektorzy ds. szkolenia Inspektoratu Komendanta Wojewódzkiego MO (1 XI 1957 – 1 I 1962)				
Jarzębowski Zygmunt	Władysław	kpt.	inspektor ds. szkolenia	1 XI 1957 – 1 XII 1957
Tybuński Leon	Jan	por.	inspektor ds. szkolenia	1 XI 1957 – 31 I 1958
Korona Wiktor	Kazimierz	kpt.	inspektor ds. szkolenia	1 XI 1957 – 1 I 1962
Kozłowski Zygmunt	Zygmunt	kpt.	inspektor ds. szkolenia zawodowego	1 II 1958 – 1 VII 1959
Wróbel Władysław	Błażej	mjr	p.o. inspektora ds. szkolenia/inspektor ds. szkole- nia	15 V 1958 – 1 I 1959; 1 I 1959 – 1 II 1959
Gutowski Bronisław	Adam	kpt.	inspektor ds. szkolenia	1 II 1959 – 1 I 1962
Mietz Zdzisław	Józef	szer.	inspektor ds. szkolenia ogólnego	14 III 1959 – 1 IX 1961
Maciejewski Władysław	Stanisław	kpt.	inspektor ds. szkolenia zawodowego	1 II 1960 – 1 IV 1960
Srokowski Tadeusz	Piotr	kpt.	inspektor ds. szkolenia	1 VII 1960 – 1 I 1962
Piskulski Edmund	Paweł	szer./sierż.	inspektor ds. szkolenia ogólnego	1 IX 1961 – 1 I 1962
Stepień Stanisław	Bartłomiej	szer.	inspektor wychowania fizycznego	15 XII 1961 – 1 I 1962
Pracownicy kontraktowi Klubu MO i kina „Gwardia”¹⁾ Kwaternistrzostwa KW MO (1959–1966)				
Kardacz Henryk	Józef	b. stpn.	kierownik Klubu MO	1 III 1964 – 31 I 1965
Goślinowski Janusz	Bolesław	b. stpn.	kierownik/pracownik Klubu MO	1 IX 1964 – 31 I 1965
Durmowicz Ryszard	Józef	b. stpn.	kierownik Klubu MO	1 III 1966 – 30 IX 1966

* Zrezygnowano z umieszczenia w tabeli stanowisk pomocniczych (bileterek, kasjerki, sprzątaczk) w kinie „Gwardia”.

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
Wojciechowska Eleonora	Ignacy	b. stpn.	kierownik Klubu MO	1 XI 1966 – 31 XII 1966
Nowakowski Bogdan	Władysław	b. stpn.	instruktor kulturalno-oświatowy Klubu MO	16 I 1964 – 30 VI 1964
Skórska Hanna	Stefan	b. stpn.	instruktor kulturalno-oświatowy Klubu MO	1 III 1965 – 15 IV 1966
Pszczółkowski Włodzimierz	Stanisław	b. stpn.	instruktor kulturalno-oświatowy Klubu MO	15 VIII 1966 – 30 XI 1966
Pawłowski Zygmunt	Bolesław	b. stpn.	kierownik kina „Gwardia”	5 X 1959 – 24 VIII 1961
Moskal Tadeusz	Antoni	b. stpn.	kierownik kina „Gwardia”	1 XII 1961 – 31 XII 1966
Nowak Jerzy	Józef	b. stpn.	główny kinooperator kina „Gwardia”	1 I 1959 – 31 V 1965
Kobyłarz Jan	Jan	b. stpn.	kinooperator kina „Gwardia”	1 I 1959 – 31 XII 1966
Klawitter Henryk	Michał	b. stpn.	pomocnik kinooperatora kina „Gwardia”	1 I 1959 – 31 X 1961; 10 XI 1961 – 31 III 1964
Nowicki Ryszard	Edmund	b. stpn.	kinooperator kina „Gwardia”; pomocnik kinooperatora kina „Gwardia”	15 II 1960 – 31 X 1961; 21 X 1963 – 31 XII 1966
Kukulski Jerzy	Józef	b. stpn.	pomocnik kinooperatora kina „Gwardia”	1 XII 1961 – 21 X 1963
Libera Henryk	Antoni	b. stpn.	pomocnik kinooperatora kina „Gwardia”	1 V 1964 – 19 X 1965
Polakiewicz Zygfryd	Józef	b. stpn.	II kinooperator kina „Gwardia”	1 XI 1965 – 30 III 1966
Krupski Aleksander	Florian	b. stpn.	II kinooperator kina „Gwardia”	1 V 1966 – 31 XII 1966
Sekcja Kadrowa ds. Bezpieczeństwa Wydziału Kadr				
Wojtasiński Stanisław	Stanisław	ppor.	inspektor ds. szkolenia	1 I 1957 – 1 V 1957
Kierownictwo Jednostek Bezpieczeństwa				
Piórkowski Kazimierz	Antoni	por./kpt.	inspektor szkolenia operacyjnego	1 V 1957 – 1 III 1962

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
Samodzielna Sekcja Kadr i Szkolenia				
Piórkowski Kazimierz	Antoni	kpt./mjr	inspektor szkolenia operacyjnego (zawodowego)	1 III 1962 – 15 I 1967
Inspektorat Kierownictwa ds. Bezpieczeństwa KW MO				
Piórkowski Kazimierz	Antoni	mjr	inspektor szkolenia zawodowego	15 I 1967 – 1 IV 1967
Inspektorat Szkolenia (1 I 1962 – 1 VI 1967)/Inspektorat Szkolenia Zawodowego (1 VI 1967 – 1 VII 1971)/Inspektorat Szkolenia i Doskonalenia Zawodowego (1 VII 1971 – 31 V 1975)/Wydział Szkolenia (1 VI 1975 – 22 XI 1989)				
Kierownictwo				
Gutowski Bronisław	Adam	kpt./ppłk	kierownik ISZ/ISiDZ	1 X 1970 – 31 V 1975
Piórkowski Kazimierz	Antoni	mjr/plk	naczelnik Wydziału Szkolenia	1 VI 1975 – 30 IV 1980
Haufa Henryk	Andrzej	mjr	naczelnik Wydziału Szkolenia	16 V 1980 – 23 VI 1981
Gotowicz Józef	Stanisław	mjr/ppłk	naczelnik Wydziału Szkolenia	1 X 1981 – 4 XI 1986
Ługowski Janusz	Tadeusz	kpt.	naczelnik Wydziału Szkolenia	1 III 1987 – 22 XI 1989
Pracownicy				
Korona Wiktor	Kazimierz	kpt.	st. inspektor	1 I 1962 – 16 XI 1965
Gutowski Bronisław	Adam	kpt./ppłk	inspektor/st. inspektor (od 16 XI 1965)	1 I 1962 – 1 X 1970
Stepień Stanisław	Bartłomiej	szer./por.	inspektor szkolenia bojowego i wychowania fizycznego/st. inspektor szkolenia bojowego i wychowania fizycznego (od 1 VIII 1970)	1 I 1962 – 31 V 1976
Kubiak Jerzy	Bolesław	szer.	inspektor szkolenia bojowego i wychowania fizycznego	1 II 1965 – 1 IV 1967
Piskulski Edmund	Paweł	szer./sierż.	inspektor ds. szkolenia ogólnego	1 I 1962 – 1 III 1967

Szkolenie resortowe i pozaresortowe

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
Srokowski Tadeusz	Piotr	kpt./mjr	inspektor	1 I 1962 – 4 IV 1968
Duszyński Marian	Władysław	mjr	inspektor	16 I 1966 – 15 XII 1969
Piórkowski Kazimierz	Antoni	mjr/plk	inspektor/st. inspektor	1 IV 1967 – 31 V 1975
Piaźdecki/Piaźciecki Józef	Andrzej	kpt.	inspektor	15 V 1969 – b.d.
Łuczak Jan	Jan	kpt./mjr	inspektor/st. inspektor	1 III 1970 – 1 III 1981
Rogalski Tadeusz	Adolf	kpt./mjr	inspektor	1 VII 1970 – 16 V 1974
Rutkiewicz Edward	Władysław	kpt.	inspektor/st. inspektor	1 VI 1974 – 1 VI 1978
Tylman Waclaw	Bronisław	kpt.	st. inspektor	1 VIII 1975 – 22 XI 1989
Różewski Stefan	Antoni	por.	st. inspektor	1 VI 1976 – 15 X 1989
Jabłoński Andrzej	Jerzy	ppor.	inspektor	1 VIII 1978 – 1 IX 1979
Adamczyk Jerzy	Walenty	ppor.	st. inspektor	1 IX 1979 – 1 VI 1986
Dąbrowski Waldemar	Piotr	por.	st. inspektor	15 VI 1981 – 1 XI 1981
Traczykowski Czesław	Kazimierz	kpt.	st. inspektor	16 X 1989 – 22 XI 1989
Mocarski Zenon	Jan	kpt.	st. inspektor	1 X 1986 – 22 XI 1989
Szczublewski Kazimierz	Aleksy	kpt.	inspektor	16 VI 1989 – 22 XI 1989
Skowrońska/Deregowska/Jaskólska Maria	Piotr	b. stpn./st. sierż./mł. chor.	bibliotekarz/referent-bibliotekarz (od 1 VI 1967)/referent (od 1 VI 1972); referent (bibliotekarz)	1 I 1962 – 1 VII 1984; 1 XII 1984 – 1 VI 1989
Schreiber Małgorzata	Zygmunt	szer./plut.	referent (bibliotekarz)	1 VIII 1989 – 22 XI 1989

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
Polewska/Mrozik Halina	Jana	b. stpn./ plut./sierż./ st. sierż.	podoficer ewidencji operacyjnej/sekretarka-maszynistka (od 1 VI 1967)	1 VII 1962 – 16 VII 1982
Maćkowska Mariola	Lech	szer.	sekretarka-maszynistka/referent	16 VIII 1982 – 1 VII 1984/ 1 VII 1984 – 1 XII 1984
Bogusiewicz Danuta	Józef	szer./plut./ sierż.	sekretarka-maszynistka	1 IV 1984 – 22 XI 1989
Wydział Polityczno-Wychowawczy (1 XI 1981 – 22 XI 1989)				
Kierownictwo				
Rutkiewicz Edward	Władysław	ppłk/plk	zastępca komendanta wojewódzkiego MO/szefa WUSW ds. polityczno-wychowawczych ³⁰⁴	1 XI 1981 – 31 VII 1983/ 1 VIII 1983 – 22 XI 1989
Adamczyk Jerzy	Walenty	por./kpt.	naczelnik	1 XI 1981 – [30 V 1986]
Perek Jerzy	Stanisław	por./kpt.	naczelnik	1 VI 1986 – 22 XI 1989
			zastępca naczelnika	15 XII 1981 – 1 II 1985
Pracownicy				
Dąbrowski Waldemar	Piotr	por.	st. inspektor	1 XI 1981 – 1 IX 1986 ³⁰⁵
Górski Wiesław	Jakub	por.	st. inspektor	15 XII 1981 – 1 III 1983

³⁰⁴ Zastępca komendanta wojewódzkiego MO/szefa WUSW ds. polityczno-wychowawczych sprawował nadzór nad działalnością Wydziału Polityczno-Wychowawczego (którym również kierował od listopada 1981 do maja 1986 r.) i Wydziału Szkolenia. Współdziałał też z KZ PZPR przy KW MO/WUSW.

³⁰⁵ Od 1 IX 1986 r. inspektor Wydziału 2 Zarządu Polityczno-Wychowawczego MSW.

Szkolenie resortowe i pozaresortowe

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
Drzewiecki Andrzej	Jan	por./kpt.	st. inspektor	15 XII 1981 – 31 V 1984
Kledzik Andrzej	Bolesław	sierż. sztab.	inspektor	15 XII 1981 – 1 II 1983
Zawadzki Wacław	Edward	kpt.	inspektor/st. inspektor (od 1 VII 1984)	1 IX 1983 – 16 V 1986
Bukalski Stanisław	Stanisław	por.	inspektor/st. inspektor (od 1 VII 1984)	1 IX 1983 – 1 VIII 1987
Jaskólska Maria	Piotr	st. sierż.	inspektor	1 VII 1984 – 1 XII 1984
Osieleniec Krzysztof	Paweł	por./kpt.	inspektor/st. inspektor (od 1 X 1986)	1 I 1986 – 22 XI 1989
Woliński Stefan	Franciszek	por./kpt.	st. inspektor	16 V 1986 – 22 XI 1989
Wojewoda Zbigniew	Roman	ppor./por.	inspektor	16 II 1987 – 22 XI 1989
Kilichowski Krzysztof	Jerzy	ppor.	inspektor/st. inspektor (od 1 XII 1988)	1 VIII 1987 – 22 XI 1989
Smola Jacek	Marian	por.	inspektor	1 XII 1988 – 22 XI 1989
Pokorska Eleonora	Władysław	b. stpn.	inspektor ds. KRM (pracownik kontraktowy, 1/2 etatu)	16 II 1987 – 22 XII 1989
Jabłońska Józefa	Bronisław	kpt.	st. inspektor (rzecznik prasowy szefa WUSW)	1 XII 1985 – 22 XI 1989
Zawadzki Wacław	Edward	kpt.	st. inspektor (kierownik Klubu Emerytów i Rencistów MO)	16 V 1986 – 30 VI 1987
Bukalski Stanisław	Stanisław	kpt.	st. inspektor (kierownik Klubu Emerytów i Rencistów MO)	1 VIII 1987 – 22 XI 1989
Łuczak Jan	Jan	b. stpn.	st. referent Klubu Emerytów i Rencistów MO (pracownik kontraktowy, 1/2 etatu)	1 IX 1988 – 22 XI 1989
Bojar Jerzy	Henryk	por.	kierownik Klubu MO	1 I 1983 – 22 XI 1989
Konieczna Aleksandra	Edward	sierż.	sekretarka-maszynistka	15 III 1982 – 1 V 1983

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
Kopka Danuta	Edmund	plut./st. sierż.	sekretarka-maszynistka	1 V 1983 – 1 XII 1988
Wydział Szkolenia i Wychowania (22 XI 1989 – 31 VII 1990)				
Kierownictwo				
Gotowicz Józef	Stanisław	ppłk	naczelnik	22 XI/7 XII 1989 – 31 VII 1990
Pracownicy				
Mocarski Zenon	Jan	kpt.	st. inspektor	1 I 1990 – 31 VII 1990
Tylman Wacław	Bronisław	kpt.	st. inspektor ³⁰⁶	22 XI 1989 – 31 XII 1989
Traczykowski Czesław	Kazimierz	kpt.	st. inspektor	22 XI 1989 – 1 II 1990
Szczublewski Kazimierz	Aleksy	kpt.	inspektor	22 XI 1989 – b.d.
Pater Zdzisław	Zdzisław	kpt.	inspektor	1 I 1990 – 31 VII 1990
Łukowski Hubert	Jerzy	por.	st. inspektor	1 I 1990 – 1 VI 1990
Adamczyk Jerzy	Walenty	kpt.	st. inspektor	1 I 1990 – 31 VII 1990
Ługowski Janusz	Tadeusz	mjr	st. inspektor	1 I 1990 – 31 III 1990
Bogusiewicz Danuta	Józef	sierż.	sekretarka-maszynistka	1 I 1990 – b.d.
Bojar Jerzy	Henryk	por.	kierownik Klubu MO	1 I 1990 – 31 VII 1990
Bukalski Stanisław	Stanisław	kpt.	st. inspektor (kierownik Klubu Emerytów i Rencistów MO)	1 I 1990 – 31 VII 1990

³⁰⁶

Od 22 XI 1989 r. w dyspozycji szefa WUSW w Bydgoszczy.

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
Kilichowski Krzysztof	Jerzy	por.	inspektor	1 I 1990 – 31 V 1990
Wojewoda Zbigniew	Roman	por.	inspektor	22 XI 1989 – b.d.
Woliński Stefan	Franciszek	kpt.	inspektor	1 I 1990 – 31 VII 1990
Schreiber Małgorzata	Zygmunt	plut.	referent	1 I 1990 – 15 V 1990
Sekcja Kulturalno-Oświatowa Kwatermistrzostwa (1 VI 1956 – 1 XI 1957)/Sekcja Socjalno-Kulturalna Kwatermistrzostwa (1 XI 1957 – 1 IV 1969)/Samodzielną Sekcja Socjalna (1 IV 1969 – 1 XI 1970)/Sekcja Socjalna Zarządu Zdrowia (1 XI 1970 – [III/IV] 1972)/Sekcja Socjalna Zarządu Zdrowia i Spraw Socjalnych ([III/IV] 1972 – 1 III 1983)/Samodzielną Sekcja Socjalna (1 III 1983 – 30 XI 1984)/Sekcja Socjalna Zarządu Zdrowia i Spraw Socjalnych (1 XII 1984 – 31 VII 1990)*				
Kierownictwo				
Silawko Józef	Feliks	kpt.	kierownik	1 XI 1957 – 17 IV 1958
Zieliński Zenon	Adam	por.	kierownik	1 VI 1958 – 1 V 1966
Markiewicz Henryk	Stanisław	st. sierż./ ppor.	kierownik	1 V 1966 – 30 VI 1990
Pracownicy				
Giersz Krzysztof	Zbigniew	b. stpn.	kierownik Klubu MO	1 V 1968 – 1 IV 1969
Sosnowski Józef	Józef	b. stpn./st. sierż.	kierownik Klubu MO	1 IV 1969 – 1 IV 1975
Kilianowski Stanisław	Tadeusz	szer.	kierownik Klubu MO	1 IV 1975 – 31 VIII 1980
Bojar Jerzy	Henryk	por.	kierownik Klubu MO	1 XI 1981 – 1 I 1983

* Zrezygnowano z umieszczenia w tabeli funkcjonariuszy Sekcji Kulturalno-Oświatowej/Sekcji Socjalno-Kulturalnej Kwatermistrzostwa KW MO, którzy w ramach swoich obowiązków służbowych nie zajmowali się zagadnieniami szkolenia funkcjonariuszy.

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
Filipek Wanda	Leon	b. stpn.	bibliotekarz	1 XI 1957 – 1 VIII 1961
Skowrońska Maria	Piotr	b. stpn.	bibliotekarz	1 VIII 1961 – 1 I 1962
Zmotoryzowany Oddział MO/WUSW (1 I 1957 – 8 IX 1989)/Bydgoski Oddział Prewencji (8 IX 1989 – 31 VII 1990)				
Kierownictwo ZOMO ds. polityczno-wychowawczych				
Bednarek Henryk	Bolesław	por.	zastępca dowódcy ZOMO ds. polityczno-wychowawczych	1 III 1972 – 1 VI 1975
Pieszak Władysław	Wawrzyniec	kpt.	zastępca dowódcy ZOMO ds. polityczno-wychowawczych	1 VI 1975 – 1 XI 1981
Lewandowski Kazimierz	Jan	ppor.	zastępca dowódcy ZOMO ds. polityczno-wychowawczych	1 VI 1982 – 8 IX 1989
Galikowski Marek	Teofil	kpt.	zastępca dowódcy BOP ds. wychowawczych/wychowania	8 IX 1989 – 31 VII 1990
Szymkowiak Bronisław	Szczepan	por.	zastępca dowódcy Kompanii II ds. polityczno-wychowawczych	1 IV 1972 – 1 VI 1975
Budnik Albin	Albert	ppor./por.	zastępca dowódcy Kompanii I ds. polityczno-wychowawczych	1 VIII 1972 – 1 VI 1975
Pracownicy działu szkoleniowego/kulturalno-oświatowego				
Dachniewicz Jan	Michał	mjr	pomocnik dowódcy ZOMO ds. szkoleniowo-operacyjnych	17 I 1957 – 1 III 1957
Pieszak Władysław	Wawrzyniec	por.	pomocnik dowódcy ZOMO ds. operacyjno-szkoleniowych Grupy Operacyjno-Technicznej	15 VI 1969 – 1 VI 1970

Szkolenie resortowe i pozaresortowe

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
Barczak/Burczak Zdzisław	Józef	ppor./por.	pomocnik dowódcy ZOMO ds. operacyjno-szkoleniowych Grupy Operacyjno-Technicznej	15 VI 1969 – 1 VI 1975
Zawitowski Henryk	Wincenty	por.	pomocnik dowódcy ZOMO ds. operacyjno-szkoleniowych Grupy Operacyjno-Technicznej	15 VI 1969 – 1 VI 1975
Bednarek Henryk	Bolesław	ppor.	pomocnik dowódcy ZOMO ds. operacyjno-szkoleniowych	16 VI 1970 – 1 XI 1971
Domagalski Stanisław	Maksymilian	por.	pomocnik dowódcy ZOMO ds. operacyjno-szkoleniowych	1 XI 1971 – 1 IV 1972
Buczkowski Tadeusz	Franciszek	ppor./por.	pomocnik dowódcy ZOMO ds. operacyjno-szkoleniowych	1 VIII 1972 – 1 VIII 1978
Wesołowski Antoni	Władysław	ppor.	pomocnik dowódcy ZOMO ds. operacyjno-szkoleniowych	1 VIII 1978 – 1 XI 1981
Janowiak Ryszard	Stefan	ppor.	pomocnik dowódcy ZOMO ds. operacyjno-szkoleniowych	1 XI 1981 – 1 III 1983
Walukiewicz Zbigniew	Jan	sierz. sztab.	pomocnik dowódcy ZOMO ds. operacyjno-szkoleniowych	1 III 1983 – 31 VII 1989
Rakowski Marek	Szczepan	por.	pomocnik dowódcy BOP Referatu Kulturalno-Oświatowego	8 IX 1989 – 31 VII 1990
Krajewski Jerzy	Marian	st. sierż.	instruktor Referatu Kulturalno-Oświatowego BOP	8 IX 1989 – 31 VII 1990
Chylarecki Wojciech	Alojzy	sierz.	st. referent Referatu Kulturalno-Oświatowego BOP	8 IX 1989 – 31 VII 1990
Kierownictwo Plutonu Szkolnego/Kompanii Szkolnej				
Faustman Marian	Edward	por.	dowódca Plutonu Szkolnego	1 I 1957 – 1 VII 1957
Faustman Marian	Edward	por.	dowódca Plutonu Szkolnego (wykładowca)	1 VII 1957 – 15 X 1957
Wolski Jan	Władysław	ppor.	dowódca Plutonu Szkolnego (wykładowca)	1 VIII 1957 – 15 X 1957

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
Zemanek Kazimierz	Józef/Antoni	por./kpt.	dowódca Kompanii Szkolnej	1 VIII 1957 – 30 IV 1972
Pieszak Władysław	Wawrzyniec	kpt.	dowódca Kompanii Szkolnej	1 V 1972 – 1 VI 1975
Wolski Mieczysław	Jan	kpt.	dowódca Kompanii Szkolnej	1 VI 1975 – 1 X 1975
Hołub Franciszek	Władysław	kpt.	dowódca Kompanii Szkolnej	1 X 1975 – 15 VII 1978
Buczowski Tadeusz	Franciszek	por.	dowódca Kompanii Szkolnej	1 VIII 1978 – 15 VI 1981
Banaszewski Eugeniusz	Henryk	kpt.	dowódca Kompanii Szkolnej	1 VII 1981 – 31 V 1989
Wachowski Ireneusz	Stanisław	kpt.	dowódca Kompanii Szkolnej	1 VI 1989 – b.d.
Wykładowcy Kompanii Szkolnej/BOP				
Faustman Marian	Edward	por./kpt.	wykładowca Kompanii Szkolnej	15 X 1957 – 31 V 1970
Pieszak Władysław	Wawrzyniec	por.	wykładowca Kompanii Szkolnej	1 VI 1970 – 1 V 1972
Wolski Jan	Władysław	ppor./kpt.	wykładowca Kompanii Szkolnej	15 X 1957 – 30 IV 1970
Murawski Kazimierz	Roman	por./kpt.	wykładowca Kompanii Szkolnej	1 XII 1957 – 15 VI 1969
Hołub Franciszek	Władysław	ppor./kpt.	wykładowca Kompanii Szkolnej	1 VIII 1958 – 15 VI 1969, 1
Becker Albert	Bronisław	por.	wykładowca Kompanii Szkolnej	1 V 1972 – 31 VIII 1975
Balcerzak Stanisław	Józef	kpt.	wykładowca Kompanii Szkolnej	1 VI 1972 – 30 XI 1977
Banaszewski Eugeniusz	Henryk	por./kpt.	wykładowca Kompanii Szkolnej	16 XII 1973 – 1 VII 1981
Kokoszyński Czesław	Jan	kpt.	wykładowca Kompanii Szkolnej	1 XII 1975 – 15 IX 1985
Chocimski Władysław	Antoni	sierż. sztab.	wykładowca Kompanii Szkolnej	b.d. – 1 VIII 1977
Lewandowski Kazimierz	Jan	sierż. sztab./ppor.	wykładowca Kompanii Szkolnej	1 XII 1977 – 1 VI 1982

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
Kociński Edmund	Jan	kpt.	wykładowca Kompanii Szkolnej	1 XII 1977 – 1 XI 1978
Bielun Henryk	Józef	ppor.	wykładowca Kompanii Szkolnej	1 XII 1978 – 8 IX 1989
Galikowski Marek	Teofil	ppor.	wykładowca Kompanii Szkolnej	1 VII 1981 – 16 IX 1984
Nureczyński Ryszard	Ignacy	ppor.	wykładowca Kompanii Szkolnej	16 IV 1983 – 1 V 1984
Jaworski Jan	Jan	ppor.	wykładowca Kompanii Szkolnej	1 V 1984 – 28 II 1989
Jendykiewicz Romuald	Alfons	por.	wykładowca Kompanii Szkolnej	16 XII 1984 – 1 X 1988
Górski Wiesław	Jakub	kpt.	wykładowca Kompanii Szkolnej/wykładowca BOP	1 XI 1985 – 8 IX 1989/8 IX 1989 – b.d.
Kupczak Stanisław	Władysław	ppor.	wykładowca Kompanii Szkolnej	16 II 1986 – 16 IX 1986
Frątczak Henryk	Edward	ppor.	wykładowca BOP	8 IX 1989 – b.d.
Bielun Henryk	Józef	kpt.	wykładowca BOP	8 IX 1989 – 31 VII 1990
Wawrzyniak Arkadiusz	Stanisław	ppor.	wykładowca wychowania fizycznego Kompanii Szkolnej	1 X 1962 – 1 VIII 1967
Kierownictwo Batalionu Operacyjnego Pododdziału Centralnego Podporządkowania ds. polityczno-wychowawczych/Kompanii Prewencji BOP ds. wychowawczych				
Haufa Henryk	Andrzej	szer./plut./ppor.	st. referent kulturalno-oświatowy/inspektor kulturalno-oświatowy (od 1 IV 1967)	15 VIII 1962 – 15 IV 1969
Kropiwnicki Stanisław	Edward	por.	zastępca dowódcy Batalionu Operacyjnego ds. polityczno-wychowawczych/zastępca dowódcy Batalionu Operacyjnego PCP ds. polityczno-wychowawczych	1 III 1983 – 15 VIII 1984

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
Galikowski Marek	Teofil	por./kpt.	zastępca dowódcy Batalionu Operacyjnego ds. polityczno-wychowawczych/zastępca dowódcy Batalionu Operacyjnego PCP ds. polityczno-wychowawczych	16 IX 1984 – 8 IX 1989
Boniecki Stanisław	Stanisław	sierż. sztab./mł. chor.	zastępca dowódcy Kompanii Operacyjnej ds. polityczno-wychowawczych Batalionu Operacyjnego PCP	1 III 1983 – 16 II 1984
Kaproni Stanisław	Leon	st. sierż.	zastępca dowódcy Kompanii Operacyjnej ds. polityczno-wychowawczych Batalionu Operacyjnego PCP	1 III 1983 – 8 IX 1989
Grabieński Franciszek	Stanisław	st. sierż.	zastępca dowódcy Kompanii Operacyjnej ds. polityczno-wychowawczych Batalionu Operacyjnego PCP	1 III 1983 – 30 XI 1985
Polewczyński Ryszard	Franciszek	mł. chor./chor.	zastępca dowódcy Kompanii Operacyjnej ds. polityczno-wychowawczych Batalionu Operacyjnego PCP	16 II 1984 – 30 XI 1988
Harczenko Ryszard	Jan	st. sierż. sztab./ppor.	zastępca dowódcy Kompanii Operacyjnej ds. polityczno-wychowawczych Batalionu Operacyjnego PCP	1 XII 1985 – 16 XII 1986
Rakowski Marek	Szczepan	ppor./por.	zastępca dowódcy Kompanii Operacyjnej ds. polityczno-wychowawczych Batalionu Operacyjnego PCP	16 II 1987 – 8 IX 1989
Ilgowski Hieronim	Wacław	mł. chor.	zastępca dowódcy Kompanii Operacyjnej ds. polityczno-wychowawczych Batalionu Operacyjnego PCP	16 III 1989 – 31 VII 1990
Mikulski Konrad	Konrad	chor.	zastępca dowódcy Kompanii Prewencji ds. wychowawczych BOP	8 IX 1989 – 31 VII 1990

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
Zakurzewski Krzysztof	Tadeusz	mł. chor.	zastępca dowódcy Kompanii Prewencji ds. wychowawczych BOP	8 IX 1989 – 31 VII 1990
Kaproni Stanisław	Leon	chor.	zastępca dowódcy Kompanii Prewencji ds. wychowawczych BOP	8 IX 1989 – 31 VII 1990
Wykładowcy Dowództwa Batalionu Operacyjnego Pododdziału Centralnego Podporządkowania				
Pater Zdzisław	Józef	kpt.	wykładowca (Kompanii Operacyjnej BO PCP)	1 III 1983 – 8 IX 1989
Górski Wiesław	Jakub	por.	wykładowca	1 III 1983 – 1 XI 1985
Jaworski Jan	Jan	ppor.	wykładowca	1 V 1983 – 1 IV 1984
Skonieczny Stanisław	Kazimierz	kpt.	wykładowca	16 VIII 1987 – 30 IX 1987
Wachowski Ireneusz	Stanisław	por./kpt.	wykładowca	1 XI 1987 – 1 VI 1989
Jednostki terenowe MO				
KM MO w Bydgoszczy (28 XI 1956 – 31 VII 1983)/RUSW w Bydgoszczy (1 VIII 1983 – 31 VII 1990)				
Dział szkoleniowy				
Kociszewski Jan	Michał	ppor.	inspektor szkolenia Wydziału II	1 VII 1956 – 1 I 1957
Górski Zenon	Mieczysław	por.	inspektor ds. szkolenia	1 XII 1957 – 1 IX 1958
Strugieński Jan	Franciszek	por./kpt.	inspektor ds. szkolenia/inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów (od 1 VII 1971)/st. inspektor Grupy Inspektorów (od 1 I 1975)	1 XII 1958 – 31 VII 1975
Różewski Stefan	Antoni	szer./plut./ppor./por.	inspektor wychowania fizycznego/inspektor wychowania fizycznego/inspektor ds. szkolenia Grupy Inspektorów (od 1 VI 1975)/st. inspektor ds. szkolenia Grupy Inspektorów	1 VIII 1962 – 1 VI 1976

Szukanie funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa i porządku publicznego PRL...

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
Miklaszewski Zdzisław	Telesfor	szer./kpr.	st. referent kulturalno-oświatowy	1 IX 1962 – 31 VII 1963
Spychalski Jan	Mieczysław	szer.	st. referent kulturalno-oświatowy	1 IX 1963 – 30 IV 1965
Maszewski Sławomir	Aleksander	ppor.	st. referent kulturalno-oświatowy	1 VII 1965 – 31 V 1967
Głabiński Stanisław	Jan	szer./plut.	inspektor kulturalno-oświatowy Grupy Inspektorów/inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów (od 1 VII 1971)	1 IV 1970 – 1 III 1974
Wawrzyński Zbigniew	Bernard	szer.	inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów	1 III 1974 – 1 VI 1975
Dąbrowski Waldemar	Piotr	ppor.	st. inspektor ds. szkolenia Grupy Inspektorów	1 VI 1976 – 1 IV 1979
Woliński Stefan	Franciszek	ppor.	st. inspektor ds. szkolenia Grupy Inspektorów	1 IV 1979 – 1 VIII 1984
Szymański Zbigniew	Jan	sierz.	st. inspektor ds. szkolenia Grupy Inspektorów	1 I 1983 – 1 I 1986
Waśniowski Mirosław	Czesław	ppor.	st. inspektor ds. szkolenia Grupy Inspektorów	1 VII 1986 – 1 VI 1989
Pion polityczno-wychowawczy				
Majewski Włodzimierz	Zbigniew	por./kpt.	zastępca komendanta miejskiego MO ds. polityczno-wychowawczych/zastępca szefa RUSW ds. polityczno-wychowawczych	16 XII 1981 – 1 IX 1983/ IX 1983 – 1 III 1987
Cholerzyński Tadeusz	Władysław	mjr	zastępca szefa RUSW ds. polityczno-wychowawczych	1 IV 1987 – 15 XI 1989
Wachowski Ireneusz	Stanisław	ppor.	st. inspektor ds. polityczno-wychowawczych Grupy Inspektorów	b.d. – 22 XI 1983
Mikolajczyk Jan	Jan	szer./por.	st. inspektor ds. polityczno-wychowawczych Grupy Inspektorów	16 I 1984 – 22 XI 1989

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
Dział szkoleniowo-wychowawczy i kadr				
Mikolajczyk Jan	Jan	por.	inspektor ds. kadr, szkolenia i wychowania Grupy Inspektorów	1 II 1990 – 31 VII 1990
KD MO Bydgoszcz-Bartodzieje (28 XI 1956 – 1 I 1975)				
Bossard Romuald	Zygmunt	szer./plut.	st. referent kulturalno-oświatowy/inspektor kulturalno-oświatowy (od 1 IV 1967)	16 XII 1962 – 1 III 1968
Partyka Aleksander	Maksymilian	kpr./ppor.	inspektor kulturalno-oświatowy/inspektor doskonalenia zawodowego (od 1 VIII 1971)	1 II 1969 – 1 I 1975
KD MO Bydgoszcz-Śródmieście (28 XI 1956 – 1 I 1975)				
Szymczak Rajmund	Piotr	szer.	st. referent kulturalno-oświatowy	1 I 1962 – 1 VI 1963
Michalski Janusz	Walenty	szer./plut.	st. referent kulturalno-oświatowy/inspektor kulturalno-oświatowy (od 1 IV 1967)	31 I 1964 – 30 IX 1968
Bręczewski Wiesław	Jan	szer./kpr.	inspektor kulturalno-oświatowy/inspektor kulturalno-oświatowy Grupy Inspektorów/inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów (od 1 VII 1971)	1 VI 1970 – 1 VI 1972
Popłoński Tadeusz	Władysław	ppor./por.	inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów	16 VI 1972 – 1 I 1975
KD MO Bydgoszcz-Szwederowo (28 XI 1956 – 1 I 1975)				
Maszewski Sławomir	Aleksander	kpr.	st. referent kulturalno-oświatowy	1 I 1962 – 1 VII 1965
Florek Florian	Stanisław	szer./plut.	st. referent kulturalno-oświatowy/inspektor kulturalno-oświatowy (od 1 IV 1967)/inspektor doskonalenia zawodowego (od 1 VII 1971)	1 VII 1965 – 30 IX 1971

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
Lewandowski Kazimierz	Jan	sierz./st. sierż.	inspektor doskonalenia zawodowego	16 VI 1972 – 1 III 1974
Głabiński Stanisław	Jan	plut.	inspektor doskonalenia zawodowego	1 III 1974 – 1 IV 1974
Pęcak Władysław	Stefan	sierz.	inspektor doskonalenia zawodowego	1 IV 1974 – 1 I 1975
KD MO Bydgoszcz-Okole (28 XI 1956 – 1 I 1975)				
Michalski Janusz	Walenty	szer.	st. referent kulturalno-oświatowy	1 IX 1962 – 31 I 1964
Wolski Zenon	Wiktor	kpr./ppor.	st. referent kulturalno-oświatowy/inspektor kulturalno-oświatowy (od 1 IV 1967)/inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów (od 1 VII 1971)	1 IV 1966 – 16 III 1972
Jaworski Jan	Jan	plut.	inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów	1 IV 1972 – 1 I 1975
KP MO w Aleksandrowie Kujawskim (28 XI 1956 – 31 V 1975)				
Lewandowski Mieczysław	Władysław	szer./kpr.	st. referent kulturalno-oświatowy	15 IX 1959 – 1 IX 1965
Gierszewski Marian	Józef	szer.	st. referent kulturalno-oświatowy/inspektor kulturalno-oświatowy (od 1 IV 1967)/inspektor kulturalno-oświatowy Grupy Inspektorów	1 IX 1965 – 1 VIII 1969
Mąkowski Sławomir	Felicjan	szer./kpr.	inspektor kulturalno-oświatowy Grupy Inspektorów/inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów (od 1 VII 1971)	1 IX 1969 – 1 IX 1972
Wrzeziński Stanisław	Andrzej	ppor.	inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów	1 IX 1972 – 1 VI 1975

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
KP MO w Brodnicy (28 XI 1956 – 31 V 1975)				
Modrakowski Bogusław	Władysław	st. szer./ por.	st. referent kulturalno-oświatowy/inspektor kulturalno-oświatowy (od 1 IV 1967)/inspektor kulturalno-oświatowy Grupy Inspektorów/inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów (od 1 VII 1971)	1 I 1962 – 1 IX 1971
Zarębski Edward	Ludwik	plut.	inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów	1 IX 1971 – 1 VI 1975
KP MO w Bydgoszczy (28 XI 1956 – 31 V 1975)				
Kaczmarek Marian	Wacław	szer.	st. referent kulturalno-oświatowy	15 IX 1959 – 31 X 1960
Studzinski Bogumił	Roman	szer.	st. referent kulturalno-oświatowy/inspektor kulturalno-oświatowy (od 1 IV 1967)	16 XII 1962 – 1 IX 1967
Ogonowski Zbigniew	Jan	kpr./ppor.	inspektor kulturalno-oświatowy Grupy Inspektorów i Referentów/inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów (od 1 VII 1971)	1 II 1968 – 1 XII 1971
Tajl Zenon	Franciszek	plut.	inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów i Referentów	16 XII 1971 – 1 VI 1975
KPMO w Chełmnie (28 XI 1956 – 31 V 1975)				
Madajczyk Tadeusz	Wawrzyniec	szer.	st. referent kulturalno-oświatowy/inspektor kulturalno-oświatowy (od 1 IV 1967)/inspektor kulturalno-oświatowy Grupy Inspektorów	1 I 1963 – 30 VI 1970
Cybulski Edmund	Franciszek	szer./kpr./ ppor.	inspektor kulturalno-oświatowy Grupy Inspektorów/inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów (od 1 VII 1971)	1 VIII 1970 – 1 VIII 1973

Szkolenie funkcjonariuszy aparatu bezpieczeństwa i porządku publicznego PRL...

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
KP MO w Chojnicach (28 XI 1956-31 V 1975)/KM MO w Chojnicach (1 VI 1975 – 1 VIII 1983)/RUSW w Chojnicach (1 VIII 1983 – 31 VII 1990)				
Dział szkoleniowy				
Nowak Jan	Jan	szer./plut./ ppor.	st. referent kulturalno-oświatowy/inspektor kulturalno-oświatowy (od 1 IV 1967)/inspektor kulturalno-oświatowy Grupy Inspektorów/inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów (od 1 VII 1971)/inspektor ds. szkolenia (od 1 VI 1975)	1 XI 1962-31 V 1978
Wróblewski Leon	Jan	plut.	st. referent kulturalno-oświatowy	1 I 1966 – 31 I 1967
Piątek Edward	Edward	st. szer.	inspektor ds. szkolenia Grupy Inspektorów	1 VI 1978 – 31 VII 1983
Kalczuk Edward	Łucjan	mł. chor./ chor.	inspektor ds. szkolenia Grupy Inspektorów	1 IX 1983 – 1 VI 1984
Klauzo Czesław	Stanisław	por.	inspektor ds. szkolenia Grupy Inspektorów	1 VI 1984 – 1 III 1986
Fortuński Kazimierz	Jan	ppor./por.	inspektor ds. szkolenia Grupy Inspektorów	1 VII 1986 – 1 II 1990
Pion polityczno-wychowawczy				
Suwiński Stanisław	Stanisław	por.	zastępca komendanta miejskiego MO ds. polityczno-wychowawczych/zastępca szefa RUSW ds. polityczno-wychowawczych	16 XII 1981 – 1 VIII 1983/1 VIII 1983 – 15 XII 1986
Bogdanowicz Jan	Edward	ppor./por.	zastępca szefa RUSW ds. polityczno-wychowawczych	16 XII 1986 – 22 XI 1989
Dział szkoleniowo-wychowawczy i kadry				
Bogdanowicz Jan	Edward	por.	st. inspektor ds. kadry, szkolenia i wychowania Grupy Inspektorów	1 II 1990 – 31 VII 1990

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
Szmyt Rajmund	Romuald	por.	inspektor ds. kadr, szkolenia i wychowania Grupy Inspektorów	1 II 1990 – 31 VII 1990
KP MO w Goluβiu-Dobrzyniu (28 XI 1956 – 31 V 1975)				
Góźdź Zenon	Klemens	szer.	st. referent kulturalno-oświatowy	1 IX 1962 – 31 VIII 1963
Skowroński Ryszard	Franciszek	szer.	st. referent kulturalno-oświatowy/inspektor kulturalno-oświatowy (od 1 IV 1967)	1 XII 1963 – 16 VIII 1968
Frankowski Kazimierz	Czesław	szer.	inspektor kulturalno-oświatowy	16 VIII 1968 – 1 VI 1971
Lasecki Henryk	Stanisław	kpr.	inspektor kulturalno-oświatowy Grupy Inspektorów/inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów (od 1 VII 1971)	1 VI 1971 – 31 X 1971
Falkowski Edmund	Aleksander	kpr./plut.	inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów	1 XI 1971 – 1 VI 1975
KM MO w Grudziądzu (28 XI 1956 – 28 II 1963)/KMIP MO w Grudziądzu (1 III 1963 – 31 V 1975)				
Romel Stanisław	Jan	szer./sierż./st. sierż.	st. referent kulturalno-oświatowy/inspektor kulturalno-oświatowy (od 1 IV 1967)/inspektor kulturalno-oświatowy Grupy Inspektorów/inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów (od 1 VII 1971)	1 II 1962 – 1 X 1972
Augustyniak Antoni	Józef	sierż.	inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów i Referentów	1 X 1972 – 16 VI 1974
Romel Stanisław	Jan	st. sierż.	inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów i Referentów	16 VI 1974 – 1 VI 1975

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
KM MO w Inowrocławiu (28 XI 1956 – 31 V 1964)/KMiP MO w Inowrocławiu (1 VI 1964 – 31 V 1975)/KM MO w Inowrocławiu (1 VI 1975 – 1 VIII 1983)/RUSW w Inowrocławiu (1 VIII 1983 – 31 VII 1990)				
Dział szkoleniowy				
Kubski Włodzimierz	Szczepan	st. sierż.	st. referent kulturalno-oświatowy/inspektor kulturalno-oświatowy (od 1 IV 1967)	1 I 1962 – 1 XI 1969
Ratajczak Waclaw	Bronisław	ppor./por.	inspektor kulturalno-oświatowy/inspektor kulturalno-oświatowy Grupy Inspektorów/inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów i Referentów (od 1 VIII 1971)/inspektor ds. szkolenia Grupy Inspektorów (od 1 VI 1975)	1 XI 1969 – 30 VI 1985
Micek Ryszard	Józef	ppor.	inspektor ds. szkolenia Grupy Inspektorów	1 VIII 1985 – b.d.
Pion polityczno-wychowawczy				
Kubski Włodzimierz	Szczepan	kpt./mjr	zastępca komendanta miejskiego MO ds. polityczno-wychowawczych/zastępca szefa RUSW ds. polityczno-wychowawczych	1 I 1982 – 1 VIII 1983/ 1 VIII 1983 – 31 VIII 1988
Spliter Zbigniew	Stanisław	kpt.	zastępca szefa RUSW ds. polityczno-wychowawczych	1 IX 1988 – 22 XI 1989
KP MO w Inowrocławiu (28 XI 1956 – 31 V 1964)				
Ratajczak Waclaw	Bronisław	szer.	st. referent kulturalno-oświatowy	1 IX 1962 – 1 VI 1964
RUSW w Koronowie (1 VIII 1983 – 31 VII 1990)				
Pion polityczno-wychowawczy				
Cosban-Woytycha Stefan	Zefryn	kpt.	zastępca szefa RUSW ds. polityczno-wychowawczych	2 XI 1983 – 1 IV 1986

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
Adamowski Jerzy	Dominik	por.	zastępca szefa RUSW ds. polityczno-wychowawczych	16 V 1986 – 1 IV 1989
Wojtasik Bernard	Tadeusz	mjr	zastępca szefa RUSW ds. polityczno-wychowawczych	16 IV 1989 – 22 XI 1989
Dział szkoleniowo-wychowawczy i kadry				
Wojtasik Bernard	Tadeusz	mjr	inspektor ds. kadry, szkolenia i wychowania Grupy Inspektorów	1 I 1990 – 15 V 1990
KP MO w Lipnie (28 XI 1956 – 31 V 1975)				
Zaborowski Henryk	Zygmunt	szer./ppor./por.	st. referent kulturalno-oświatowy/inspektor kulturalno-oświatowy (od 1 IV 1967)/inspektor kulturalno-oświatowy Grupy Inspektorów/inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów (od 1 VII 1971)	1 I 1962 – 1 VI 1975
KP MO w Mogilnie (28 XI 1956 – 31 V 1975)/Komisariat MO w Mogilnie (1 VI 1975 – 31 VII 1983)/RUSW w Mogilnie (1 VIII 1983 – 31 VII 1990)				
Dział szkoleniowy				
Marzec Antoni	Stanisław	szer.	st. referent kulturalno-oświatowy	1 I 1962 – 30 IX 1964
Wojtasik Bernard	Tadeusz	szer./por.	st. referent kulturalno-oświatowy/inspektor kulturalno-oświatowy (od 1 IV 1967)/inspektor kulturalno-oświatowy Grupy Inspektorów/inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów (od 1 VII 1971)	1 X 1964 – 1 VI 1975
Szymandera Stefan	Sylwester	st. kpr.	inspektor ds. szkolenia Grupy Inspektorów	1 VI 1975 – 1 IV 1983
Toczko Jan	Kazimierz	st. sierż.	inspektor ds. szkolenia Grupy Inspektorów	1 IV 1983 – 1 II 1990

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
Pion polityczno-wychowawczy				
Szymandera Stefan	Sylwester	chor.	zastępca kierownika Komisariatu MO ds. polityczno-wychowawczych/zastępca szefa RUSW ds. polityczno-wychowawczych	1 IV 1983 – 1 VIII 1983/ VIII 1983 – 1 II 1990
RUSW w Nakle (1 VIII 1983 – 31 VII 1990)				
Sobieszczyk Henryk	Józef	por.	zastępca kierownika Komisariatu MO ds. polityczno-wychowawczych/zastępca szefa RUSW ds. polityczno-wychowawczych	1 II 1983 – 1 IX 1983/ 1 IX 1983 – 31 VII 1990
KPMO w Radziejowie (28 XI 1956 – 31 V 1975)				
Tomaszewski Bogusław	Feliks	szer./plut./ sierż./ppor.	st. referent kulturalno-oświatowy/inspektor kulturalno-oświatowy (od 1 IV 1967)/inspektor kulturalno-oświatowy Grupy Inspektorów/inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów (od 1 VII 1971)	1 I 1962 – 1 XI 1971
Helminiak Jan	Jan	plut.	inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów	1 XI 1971 – 1 VI 1975
KP MO w Rypinie (28 XI 1956 – 31 V 1975)				
Ostrowski Wiesław	Ignacy	szer./plut./ sierż./ppor.	st. referent kulturalno-oświatowy/inspektor kulturalno-oświatowy (od 1 IV 1967)/inspektor kulturalno-oświatowy Grupy Inspektorów/inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów (od 1 VII 1971)	1 I 1962 – 1 VI 1975
KP MO w Sępólnie Krajeńskim (28 XI 1956 – 31 V 1975)/Komisariat MO w Sępólnie Krajeńskim (1 VI 1975 – 1 VIII 1983)/RUSW w Sępólnie Krajeńskim (1 VIII 1983 – 31 VII 1990)				
Dział szkoleniowy				

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
Zdrenka Franciszek	Franciszek	kpr.	st. referent kulturalno-oświatowy	1 I 1962 – 22 VIII 1964
Wróblewski Leon	Jan	plut.	st. referent kulturalno-oświatowy	b.d. – 31 I 1967
Kujawa Zygmunt	Kazimierz	szer./kpr.	inspektor kulturalno-oświatowy	1 IV 1968 – 11 VI 1970
Siekierski Tadeusz	Franciszek	sierz./st. sierż.	inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów	1 X 1971 – 1 VI 1975
Bronka Zygmunt	Jan	ppor.	inspektor ds. szkolenia Grupy Inspektorów	1 VI 1975 – 1 IV 1983
Bogdanowicz Jan	Edward	ppor.	inspektor ds. szkolenia Grupy Inspektorów	1 VIII 1983 – 16 XII 1986
Milachowski Krzysztof	Antoni	ppor.	inspektor ds. szkolenia Grupy Inspektorów	1 VII 1987 – 22 XI 1989
Pion polityczno-wychowawczy				
Bronka Zygmunt	Jan	por.	zastępca kierownika Komisariatu MO ds. polityczno-wychowawczych/zastępca szefa RUSW ds. polityczno-wychowawczych	1 IV 1983 – 1 VIII 1983/ VIII 1983 – 15 V 1988
Spliter Zbigniew	Stanisław	kpt.	zastępca szefa RUSW ds. polityczno-wychowawczych	16 V 1988 – 1 IX 1988
Barwiński Roman	Tadeusz	por.	zastępca szefa RUSW ds. polityczno-wychowawczych	1 XII 1988 – 22 XI 1989
Dział szkoleniowo-wychowawczy i kadry				
Milachowski Krzysztof	Antoni	ppor.	st. inspektor ds. kadry, szkolenia i wychowania Grupy Inspektorów	22 XI 1989 – 31 VII 1990
KP MO w Szubinie (28 XI 1956 – 31 V 1975)/Komisariat MO w Szubinie (1 VI 1975 – 1 VIII 1983)/RUSW w Szubinie (1 VIII 1983 – 31 VII 1990)				
Dział szkoleniowy				

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
Bartoszek Mirosław	Józef	szer./sierż./ st. sierż.	st. referent kulturalno-oświatowy/inspektor kulturalno-oświatowy (od 1 IV 1967)/inspektor kulturalno-oświatowy Grupy Inspektorów/inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów (1 VII 1971)	1 I 1962 – 1 V 1972
Brzykcy Stanisław	Leon	st. sierż./ sierż. sztab.	inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów/inspektor ds. szkolenia Grupy Inspektorów (od 1 VI 1975)	1 VII 1972 – 16 XI 1976
Sobczak Jerzy	Józef	szer./ppor.	inspektor ds. szkolenia Grupy Inspektorów	1 VIII 1977 – 1 XI 1981
Kłysik Henryk	Bolesław	por./kpt.	inspektor ds. szkolenia Grupy Inspektorów	1 IX 1983 – 15 XI 1986
Cholewa Edward	Bronisław	st. chor.	inspektor ds. szkolenia Grupy Inspektorów	1 XII 1986 – 31 VII 1990
Pion polityczno-wychowawczy				
Jaworski Jan	Jan	st. sierż. sztab.	zastępca kierownika Komisariatu MO ds. polityczno-wychowawczych	1 IV 1982 – 1 V 1983
Trzeński Tadeusz	Franciszek	kpt.	zastępca kierownika Komisariatu MO ds. polityczno-wychowawczych/zastępca szefa RUSW ds. polityczno-wychowawczych	1 V 1983 – 1 VIII 1983/ VIII 1983 – 23 III 1985
Fiałkowski Piotr	Leon	por./kpt.	zastępca szefa RUSW ds. polityczno-wychowawczych	1 I 1986 – 1 II 1990
KP MO w Świeciu (28 XI 1956 – 31 V 1975)/Komisariat MO w Świeciu (1 VI 1975 – 1 VIII 1983)/RUSW w Świeciu (1 VIII 1983 – 31 VII 1990)				
Dział szkoleniowy				
Ziemer Medard	Maksymilian	szer./plut.	st. referent kulturalno-oświatowy	15 VIII 1962 – 30 VI 1963

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
Szmajda Paweł	Michał	szer.	st. referent kulturalno-oświatowy	1 II 1966 – 31 VII 1966
Zawisza Zygmunt	Władysław	szer./kpr./ ppor.	st. referent kulturalno-oświatowy/inspektor kulturalno-oświatowy (od 1 IV 1967)/inspektor kulturalno-oświatowy/inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów (od 1 VII 1971)	1 IX 1966 – 1 VI 1975
Szydzik Leszek	Antoni	por.	inspektor ds. szkolenia Grupy Inspektorów	1 VI 1975 – 1 XI 1975
Rydzkowski Jerzy	Leon	ppor.	inspektor ds. szkolenia Grupy Inspektorów	1 XI 1975 – 16 XII 1981
Wolicki Zenon	Stefan	szer./ppor./ por.	inspektor ds. szkolenia Grupy Inspektorów	16 VIII 1983 – 22 XI 1989
Pion polityczno-wychowawczy				
Rydzkowski Jerzy	Leon	por./kpt.	zastępca kierownika komisariatu MO ds. polityczno-wychowawczych/zastępca szefa RUSW ds. polityczno-wychowawczych	16 XII 1981 – 1 VIII 1983/1 VIII 1983 – 22 XI 1989
Dział szkoleniowo-wychowawczy i kadry				
Rydzkowski Jerzy	Leon	kpt.	st. inspektor ds. kadry, szkolenia i wychowania Grupy Inspektorów	1 II 1990 – 31 VII 1990
Wolicki Zenon	Stefan	por.	inspektor ds. kadry, szkolenia i wychowania Grupy Inspektorów	22 XI 1989 – 31 VII 1990
KM MO w Toruniu (28 XI 1956 – 31 V 1964)/KMIP MO w Toruniu (1 VI 1964 – 31 V 1975)				
Łukomski Jan	Konstanty	szer.	st. referent kulturalno-oświatowy	1 X 1962 – 1 IV 1965
Mankowski Jerzy	Michał	plut./sierż.	st. referent kulturalno-oświatowy/inspektor kulturalno-oświatowy (od 1 IV 1967)	1 IV 1965 – 1 XII 1967
Sobiechowski Dionizy	Maksymilian	st. sierż.	inspektor kulturalno-oświatowy	1 XII 1967 – 1 I 1969

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
Mańkowski Jerzy	Michał	ppor./por.	inspektor kulturalno-oświatowy Grupy Inspektorów/inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów (od 1 VII 1971)	1 II 1969 – 1 X 1973
Czarnecki Paweł	Antoni	ppor.	inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów	1 X 1971 – 1 VII 1972
Jakubowski Andrzej	Jerzy	ppor.	inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów	1 V 1973 – 1 VI 1975
Kuziemkowski Stanisław	Roman	por.	inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów	1 X 1973 – 1 VI 1975
KP MO w Toruniu (28 XI 1956 – 31 V 1964)				
Dąbrowski Zbigniew	Bolesław	st. sierż.	st. referent kulturalno-oświatowy	1 I 1962 – 31 V 1964
KP MO w Tucholi (28 XI 1956 – 31 V 1975)/Komisariat MO w Tucholi (1 VI 1975 – 31 VII 1983)/RUSW w Tucholi (1 VIII 1983 – 31 VII 1990)				
Dział szkoleniowy				
Maroń Tadeusz	Stanisław	szer./ppor.	st. referent kulturalno-oświatowy/inspektor kulturalno-oświatowy (od 1 IV 1967)/inspektor kulturalno-oświatowy Grupy Inspektorów/inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów (1 VII 1971)	1 IX 1962 – 1 X 1972
Szmelter Kazimierz	Jan	kpr./plut.	inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów	1 X 1972 – 1 VI 1975
Pion polityczno-wychowawczy				
Orlikowski Jan	Józef	kpt.	zastępca kierownika Komisariatu MO ds. polityczno-wychowawczych/zastępca szefa RUSW ds. polityczno-wychowawczych	1 II 1983 – 1 VIII 1983/1 VIII 1983 – 15 X 1988

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
Marszałkowski Roman	Jan	ppor.	zastępca szefa RUSW ds. polityczno-wychowawczych	16 X 1988 – 22 XI 1989
Dział szkoleniowo-wychowawczy i kadry				
Marszałkowski Roman	Jan	ppor.	st. inspektor ds. kadry, szkolenia i wychowania Grupy Inspektorów	1 I 1990 – 31 VII 1990
KP MO w Wąbrzeźnie (28 XI 1956 – 31 V 1975)				
Pietras Zbigniew	Stanisław	szer./kpr./sierż./ppor.	st. referent kulturalno-oświatowy/inspektor kulturalno-oświatowy (od 1 IV 1967)/inspektor kulturalno-oświatowy Grupy Inspektorów/inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów (1 VII 1971)	1 I 1962 – 1 VI 1975
KM MO we Włocławku (28 XI 1956 – 31 V 1964)/KMIP MO we Włocławku (1 VI 1964 – 31 V 1975)				
Barczak/Bartczak Zygmunt	Ignacy	szer./kpr./plut./st. sierż./ppor.	st. referent kulturalno-oświatowy/inspektor kulturalno-oświatowy (od 1 IV 1967)/inspektor kulturalno-oświatowy Grupy Inspektorów/inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów (od 1 VII 1971)	1 I 1962 – 1 VI 1975
KP MO we Włocławku (28 XI 1956 – 31 V 1964)				
Wróbel Stanisław	Kazimierz	szer.	st. referent kulturalno-oświatowy	1 I 1962 – 16 VI 1963
Czerniejewski Włodzimierz	Władysław	szer.	st. referent kulturalno-oświatowy	1 IV 1964 – 1 VI 1964
KP MO w Wyrzysku (28 XI 1956 – 31 V 1975)				
Pietrolaj Ryszard	Zygmunt	szer./plut.	st. referent kulturalno-oświatowy/inspektor kulturalno-oświatowy (od 1 IV 1967)	1 IX 1965 – b.d.

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień służbowy	Pełniona funkcja	Czas pełnienia funkcji
Wasilewski Zdzisław	Aleksander	szer./kpr./ppor.	inspektor kulturalno-oświatowy Grupy Inspektorów/inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów (od I VII 1971)	I VII 1971 – I VI 1975
KP MO w Żninie (28 XI 1956 – 31 V 1975)/Komisariat MO w Żninie (1 VI 1975 – 31 VII 1983)/RUSW w Żninie (1 VIII 1983 – 31 VII 1990)				
Dział szkoleniowy				
Radomski Wojciech	Stanisław	kpr./st. sierż./sierż. sztab.	st. referent kulturalno-oświatowy/inspektor kulturalno-oświatowy (od I IV 1967)/inspektor kulturalno-oświatowy Grupy Inspektorów/inspektor doskonalenia zawodowego Grupy Inspektorów (od I VII 1971)	I I 1962 – I VI 1975
Pion polityczno-wychowawczy				
Woliński Stefan	Franciszek	por.	zastępca szefa RUSW ds. polityczno-wychowawczych	I VIII 1984 – 16 V 1986
Traczykowski Czesław	Kazimierz	kpt.	zastępca szefa RUSW ds. polityczno-wychowawczych	16 V 1986 – 16 X 1989
Dział szkoleniowo-wychowawczy i kadry				
Berdysz Grzegorz	Edward	por.	st. inspektor ds. kadry, szkolenia i wychowania	22 XI 1989 – 31 VII 1990

Źródło: Opracowanie własne na podstawie rozkazów personalnych komendanta wojewódzkiego MO/szefa WUSW w Bydgoszczy z lat 1956–1990 (AIPN By, 277/2–26; AIPN By, 429/5–22; AIPN By, 453/19–20), kartoteki osobowej funkcjonariuszy MO i SB (AIPN By, 270), kartoteki osobowej funkcjonariuszy MO (Archiwum KWP w Bydgoszczy).

Aneks 2

Tabela 5. Kursy szkoleniowe przeprowadzone przez Wojewódzki Ośrodek Szkolenia Szeregowych MO/Wojewódzki Ośrodek Szkolenia Podoficerów MO przy KW MO/WUSW w Bydgoszczy w latach 1957–1986

Rodzaj szkolenia	Czas trwania	Liczba słuchaczy	Liczba absolwentów
Kursy szkolenia szeregowych MO			
I Kurs	1 IX 1957 – 14 XII 1957	44	44
II Kurs	7 I 1958 – 12 IV 1958	50	49
III Kurs	16 IV 1958 – 4 VI 1958	50	50
IV Kurs	6 VI 1958 – 11 VII 1958	58	45
Kurs podoficerski ³⁰⁷	15 VII 1958 – 17 IV 1959		
Razem		202	188
Kursy szkolenia podoficerów MO			
I Kurs podoficerski	2 V 1959 – 27 VI 1959	46	44
II Kurs podoficerski	2 VII 1959 – 29 VIII 1959	50	50
III Kurs podoficerski	12 X 1959 – 5 XII 1959	51	51
Kurs podoficerski (międzywojewódzki ³⁰⁸)	28 VI 1962 – 25 III 1963	68	68
Kurs podoficerski	5 V 1964 – 7 II 1965	60	53
Kurs podoficerski	22 II 1965 – 30 XI 1965	61	59

³⁰⁷ Słuchaczami kursu byli w większości absolwenci IV kursu przeszkolenia szeregowych MO.

³⁰⁸ Słuchaczami kursu byli funkcjonariusze z woj. bydgoskiego, opolskiego i poznańskiego.

Kurs podoficerski (międzywojewódzki ³⁰⁹)	26 I 1966 – 29 X 1966	69	66
Kurs podoficerski	16 XI 1970 – 30 VI 1971	61	57
Kurs podoficerski	1 IX 1971 – 31 III 1972	64	62
Kurs podoficerski	20 V 1972 – 22 XII 1972	58	57
Kurs podoficerski	2 II 1973 – 10 XII 1973	63	59
Kurs podoficerski	7 I 1974 – 30 X 1974	63	56
Kurs podoficerski	18 XI 1974 – 16 VIII 1975	77	77
Kurs podoficerski	20 II 1984 – 20 IV 1984	68	68
Kurs podoficerski	5 XII 1983 – 8 II 1984	58	58
Kurs podoficerski	15 VIII 1984 – 4 V 1985	117	117
Kurs podoficerski	14 IV 1986 – 23 VIII 1986	87	85
Razem		1121	1087
Kursy przeszkolenia uzupełniającego dla funkcjonariuszy zajmujących stanowiska podoficerskie			
I Kurs przeszkolenia uzupełniającego	29 II 1960 – 28 IV 1960	79	79
II Kurs przeszkolenia uzupełniającego	9 V 1960 – 8 VII 1960	80	77
III Kurs przeszkolenia uzupełniającego	20 VIII 1960 – 19 X 1960	79	78
IV Kurs przeszkolenia uzupełniającego	24 X 1960 – 23 XII 1960	78	76
V Kurs przeszkolenia uzupełniającego	16 I 1961 – 16 III 1961	79	78
VI Kurs przeszkolenia uzupełniającego	20 III 1961 – 25 V 1961	77	74

³⁰⁹ Słuchaczami kursu byli funkcjonariusze z woj. bydgoskiego i gdańskiego.

VII Kurs przeszkolenia uzupełniającego	8 I 1962 – 8 III 1962	76	76
VIII Kurs przeszkolenia uzupełniającego	2 IV 1962 – 2 VI 1962	78	78
IX Kurs przeszkolenia uzupełniającego	22 IV 1963 – 27 VI 1963	70	70
X Kurs przeszkolenia uzupełniającego	19 VIII 1963 – 16 X 1963	65	65
XI Kurs przeszkolenia uzupełniającego	22 X 1963 – 21 XII 1963	64	64
XII Kurs przeszkolenia uzupełniającego	15 I 1964 – 13 III 1964	60	59
XIII Kurs przeszkolenia uzupełniającego	15 II 1967 – 12 IV 1967	62	62
XIV Kurs przeszkolenia uzupełniającego	25 IV 1967 – 14 VI 1967	31	30
	25 IV 1967 – 21 VI 1967 ³¹⁰	32	31
XV Kurs przeszkolenia uzupełniającego	6 IX 1967 – 20 X 1967	61	61
XVI Kurs przeszkolenia uzupełniającego	14 XI 1967 – 9 XII 1967	32	32
	14 XI – 22 XII 1967 ³¹¹	30	30
XVII Kurs przeszkolenia uzupełniającego	15 I 1968 – 9 II 1968	36	36
	15 I 1968 – 17 II 1968	32	32
XVIII Kurs przeszkolenia uzupełniającego	12 III 1968 – 10 IV 1968	37	37
	15 III 1968 – 11 IV 1968 ³¹²	30	30

³¹⁰ Kurs dla dzielnicowych.

³¹¹ Kurs dla posterunkowych.

³¹² Kurs dla posterunkowych.

XIX Kurs przeszkolenia uzupełniającego	17 IV 1968 – 16 V 1968	29	28
	17 IV 1968 – 23 V 1968 ³¹³	31	31
Razem		1328	1314
Kursy wdrożeniowe (wstępne) dla nowo przyjętych funkcjonariuszy			
Kurs wstępny	14 IV 1972 – 13 V 1972	59	59
Kurs wstępny	2 IV 1974 – 27 IV 1974	98	98
Razem		157	157
Kursy szkoleniowe dla komendantów posterunków MO			
Sześciodniowy kurs komendantów posterunków MO	16 X 1972 – 21 X 1972	30	30
Sześciodniowy kurs komendantów posterunków MO	23 X 1972 – 28 X 1972	30	30
Sześciodniowy kurs komendantów posterunków MO	6 XI 1972 – 11 XI 1972	30	30
Sześciodniowy kurs komendantów posterunków MO	13 XI 1972 – 18 XI 1972	18	18
Razem		108	108
Kurs przeszkolenia dla ster-motorzystów			
Międzywojewódzki kurs ster-motorzystów dla funkcjonariuszy MO skierowanych do służby w jednostkach MO wód śródlądowych ³¹⁴	27 V 1968 – 22 VI 1968	36	36
Ogółem		2952	2890

³¹³ Kurs dla posterunkowych.

³¹⁴ Sluchaczami kursu byli funkcjonariusze z woj. bydgoskiego, gdańskiego, kieleckiego, krakowskiego, lubelskiego, łódzkiego, opolskiego, poznańskiego, rzeszowskiego, szczecińskiego, warszawskiego, wrocławskiego i zielonogórskiego.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie rozkazów personalnych komendanta wojewódzkiego MO/szefa WUSW w Bydgoszczy: AIPN By, 277/3, t. 2, Rozkaz personalny nr 74/K/57, 11 IX 1957 r., k. 55–57; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 97/K/57, 17 XII 1957 r., k. 148–150; AIPN By, 277/4, t. 1, Rozkaz personalny nr 2/K/58, 15 I 1958 r., k. 8–10; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 48/K/58, 18 IV 1958 r., k. 184–186; AIPN By, 277/4, t. 2, Rozkaz personalny nr 51/58, 25 IV 1958 r., k. 8–10; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 60/58, 7 VI 1958 r., k. 61–63; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 61/58, 10 VI 1958 r., k. 64–66; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 64/58, 20 VI 1958 r., k. 82; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 70/58, 11 VII 1958 r., k. 106–108; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 74/58, 4 VIII 1958 r., k. 128; AIPN By, 277/5, t. 2, Rozkaz personalny nr 46/59, 12 V 1959 r., k. 6–7; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 49/59, 6 VI 1959 r., k. 33–35; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 58/59, 28 VII 1959 r., k. 83–85; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 63/59, 21 VIII 1959 r., k. 116–118; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 67/59, 10 IX 1959 r., k. 153–155; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 75/59, 26 X 1959 r., k. 202–204; AIPN By, 277/6, t. 1, Rozkaz personalny nr 1/60, 8 I 1960 r., k. 5–7; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 32/60, 26 III 1960 r., k. 131–134; AIPN By, 277/6, t. 2, Rozkaz personalny nr 55/60, 15 V 1960 r., k. 10–13; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 62/60, 20 V 1960 r., k. 30–33; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 87/60, 20 VII 1960 r., k. 144–147; AIPN By, 277/6, t. 3, Rozkaz personalny nr 104/60, 10 IX 1960 r., k. 1–4; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 117/60, 28 X 1960 r., k. 70–73; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 124/60, 21 XI 1960 r., k. 101–104; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 141/60, 31 XII 1960 r., k. 168–171; AIPN By, 277/7, t. 1, Rozkaz personalny nr 17/61, 16 II 1961 r., k. 82–85; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 25/61, 25 III 1961 r., k. 117–120; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 31/61, 28 III 1961 r., k. 142–145; AIPN By, 277/7, t. 2, Rozkaz personalny nr 53/61, 12 VI 1961 r., k. 7–10; AIPN By, 277/8, t. 1, Rozkaz personalny nr 15/62, 1 II 1962 r., k. 79–81; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 30/62, 17 III 1962 r., k. 168–171; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 45/62, 2 V 1962 r., k. 220–222; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 56/62, 13 VI 1962 r., k. 257–259; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 63/62, 4 VII 1962 r., k. 286–287; AIPN By, 277/9, t. 1, Rozkaz personalny nr 22/63, 23 III 1963 r., b.p.; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 32/63, 9 V 1963 r., b.p.; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 50/63, 8 VII 1963 r., b.p.; AIPN By, 277/9, t. 2, Rozkaz personalny nr 67/63, 13 IX 1963 r., b.p.; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 79/63, 28 X 1963 r., b.p.; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 83/63, 11 XI 1963 r., b.p.; AIPN By, 277/10, t. 1, Rozkaz personalny nr 4/64, 14 I 1964 r., b.p.; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 8/64, 27 I 1964 r., b.p.; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 24/64, 31 III 1964 r., b.p.; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 36/64, 21 V 1964 r., b.p.; AIPN By, 277/11, t. 1, Rozkaz personalny nr 13/65, 18 II 1965 r., b.p.; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 18/65, 6 III 1965 r., b.p.; AIPN By, 277/11, t. 2, Rozkaz personalny nr 101/65, 28 XII 1965 r., b.p.; AIPN By, 277/12, Rozkaz personalny nr 13/66, 4 II 1966 r., b.p.; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 92/66, 29 X 1966 r., b.p.; AIPN By, 277/13, t. 1, Rozkaz personalny nr 52/67, 25 IV 1967 r., k. 121–122; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 53/67, 25 IV 1967 r., k. 125–126; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 57/67, 5 V 1967 r., k. 140–141; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 58/67, 5 V 1967 r., k. 144–145; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 84/67, 20 VI 1967 r., k. 216–217; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 87/67, 29 VI 1967 r., k. 224–225; AIPN By, 277/13, t. 4, Rozkaz

personalny nr 197/67, 25 IX 1967 r., k. 122–123; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 198/67, 25 IX 1967 r., k. 126–127; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 216/67, 10 XI 1967 r., k. 171–172; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 217/67, 10 XI 1967 r., k. 175–176; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 235/67, 20 XII 1967 r., k. 219–220; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 236/67, 20 XII 1967 r., k. 223–224; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 241/67, 30 XII 1967 r., k. 232–233; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 242/67, 30 XII 1967 r., k. 237–238; AIPN By, 277/14, t. 1, Rozkaz personalny nr 15/68, 30 I 1968 r., k. 95–96; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 16/68, 30 I 1968 r., k. 99–100; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 22/68, 13 II 1968 r., k. 118–119; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 28/68, 23 II 1968 r., k. 133–134; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 38/68, 25 III 1968 r., k. 162–163; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 41/68, 8 IV 1968 r., k. 168–169; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 51/68, 24 IV 1968 r., k. 194–195; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 52/68, 24 IV 1968 r., k. 197–198; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 56/68, 29 IV 1968 r., k. 205–206; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 57/68, 29 IV 1968 r., k. 207–208; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 68/68, 29 V 1968 r., k. 230–231; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 69/68, 29 V 1968 r., k. 233–234; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 70/68, 7 VI 1968 r., k. 236–237; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 85/68, 3 VII 1968 r., k. 263–264; AIPN By, 277/16, t. 3, Rozkaz personalny nr 205/70, 26 XI 1970 r., k. 148–150; AIPN By, 277/17, t. 2, Rozkaz personalny nr 115/71, 2 VII 1971 r., k. 128–129; AIPN By, 277/17, t. 3, Rozkaz personalny nr 164/71, 10 IX 1971 r., k. 28–29; AIPN By, 277/18, t. 1, Rozkaz personalny nr 46/72, 31 III 1972 r., k. 91–91a; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 114/72, 23 V 1972 r., k. 253–254; AIPN By, 277/18, t. 2, Rozkaz personalny nr 127/72, 8 VI 1972 r., k. 11–12; AIPN By, 277/18, t. 3, Rozkaz personalny nr 255/72, 20 X 1972 r., k. 103–104; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 261/72, 25 X 1972 r., k. 113–114; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 268/72, 13 XI 1972 r., k. 133–134; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 276/72, 21 XI 1972 r., k. 149; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 306/72, 29 XII 1972 r., k. 207–208; AIPN By, 277/19, t. 3, Rozkaz personalny nr 90/73, 14 II 1973 r., k. 38–39; AIPN By, 277/19, t. 6, Rozkaz personalny nr 352/73, 21 XII 1973 r., k. 109–110; AIPN By, 277/20, t. 1, Rozkaz personalny nr 40/74, 28 I 1974 r., k. 83–84; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 89/74, 25 IV 1974 r., k. 172–174; AIPN By, 277/20, t. 2, Rozkaz personalny nr 219/74, 29 X 1974 r., k. 156–157; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 246/74, 12 XII 1974 r., k. 229–230; AIPN By, 277/21, t. 3, Rozkaz personalny nr 254/75, 25 VIII 1975 r., k. 175–176; AIPN By, 429/12, t. 1, Rozkaz personalny nr 090/84, 11 V 1984 r., k. 53–55; *ibidem*, Rozkaz personalny nr 027/84, 8 II 1984 r., k. 199–200; AIPN By, 429/12, t. 2, Rozkaz personalny nr 0178/84, 28 VIII 1984 r., k. 95–101; AIPN By, 429/13, t. 1, Rozkaz personalny nr 093/85, 3 V 1985 r., k. 219–225; AIPN By, 429/14, t. 1, Rozkaz personalny nr 102/86, 23 IV 1986 r., k. 273–275; AIPN By, 429/14, t. 3, Rozkaz personalny nr 0261/86, 23 VIII 1986 r., k. 295–297.

Aneks 3

Tabela 6. Wykaz funkcjonariuszy oddelegowanych do wykonywania obowiązków służbowych na stanowiskach szkolnych i polityczno-wychowawczych w Pułku Manewrowym KW MO w Bydgoszczy z dniem 13 XII 1981 r.

Nazwisko i imię	Imię ojca	Stopień	Zajmowane stanowisko	Stanowisko powierzone w Pułku Manewrowym KW MO w Bydgoszczy
Lewandowski Kazimierz	Jana	ppor.	wykładowca Kompanii Szkolnej ZOMO	zastępca dowódcy Pułku Manewrowego KW MO ds. polityczno-wychowawczych
Galikowski Marek	Teofil	por.	wykładowca Kompanii Szkolnej ZOMO	sekretarz POP PZPR przy Pułku Manewrowym KW MO
Banaszewski Eugeniusz	Henryk	kpt.	wykładowca Kompanii Szkolnej ZOMO	pomocnik dowódcy (instruktor ds. politycznych) Pułku Manewrowego KW MO
Janowiak Ryszard	Stefan	ppor.	pomocnik dowódcy ZOMO ds. operacyjno-szkoleniowych	szef sztabu Pułku Manewrowego KW MO
Kokoszyński Czesław	Jan	kpt.	wykładowca Kompanii Szkolnej ZOMO	dowódca Kompanii III Operacyjnej Pułku Manewrowego KW MO
Bielun Henryk	Józef	por.	wykładowca Kompanii Szkolnej ZOMO	dowódca Kompanii Szkolnej Pułku Manewrowego KW MO
Nowak Zdzisław	Franciszek	sierż.	milicjant plutonu Linowego ZOMO	zastępca dowódcy Kompanii Szkolnej Pułku Manewrowego KW MO
Perlik Edward	Konrad	plut.	milicjant plutonu Lekkiego ZOMO	szef Kompanii Szkolnej Pułku Manewrowego KW MO
Kryspin Leszek	Rajmund	plut.	milicjant-kierowca plutonu Lekkiego ZOMO	kierowca Kompanii Szkolnej Pułku Manewrowego KW MO

Stachowiak Marian	Stanisław	sierż.	milicjant plutonu lekkiego ZOMO	sanitariusz kompanii szkolnej pułku manewrowego KW MO
Małachowski Zygmunt	Józef	sierż.	milicjant-kierowca plutonu lekkiego ZOMO	dowódca plutonu 1 kompanii szkolnej pułku manewrowego KW MO
Bieniek Marek	Henryk	kpr.	milicjant plutonu lekkiego ZOMO	dowódca drużyny 1 kompanii szkolnej pułku manewrowego KW MO
Cegielski Sławomir	Ryszard	st. kpr.	milicjant plutonu lekkiego ZOMO	dowódca drużyny 3 kompanii szkolnej pułku manewrowego KW MO
Nawrocki Ryszard	Stanisław	sierż.	milicjant plutonu lekkiego ZOMO	dowódca plutonu 3 kompanii szkolnej pułku manewrowego KW MO
Kędziński Jerzy	Wacław	st. kpr.	milicjant plutonu lekkiego ZOMO	dowódca drużyny 4 kompanii szkolnej pułku manewrowego KW MO

Źródło: Opracowanie własne na podstawie: AIPN By, 429/7, t. 1, Rozkaz personalny komendanta wojewódzkiego MO w Bydgoszczy nr 018/82, 2 II 1982 r., k. 29, 32, 36.

Piotr Rybarczyk

Training of officers of the provincial security and public order apparatus of the People's Republic of Poland on the example of the Voivodeship Headquarters of the MO in Bydgoszcz between 1956-1980

Summary

The article describes the organisation of the system and process of training of the officers of the Voivodeship security apparatus and public order (based on the example of Bydgoszcz Voivodeship) between 1956-1989. Changes in the spectrum of structural organization related to training were tracked, as well as the methods and the choice of subjects of the course. The basic source of materials for this article are archives created by the training apparatus and political and educational part of the Ministry of Internal Affairs (MSW) (e.g. normative and reporting documentation) also archives of the Citizens' Militia party organization at the Voivodeship Committee in Bydgoszcz. The article is accompanied by three tabular annexes containing staffing of positions/training units in cultural-educational and political-educational sectors at KW MO/WUSW in Bydgoszcz and in the field units of MO in the Bydgoszcz Voivodeship between 1956-1990 also annex containing training courses conducted by the Voivodeship Training Centre for Privates of MO/Voivodeship Training centre for Officers of MO by the KW MO/WUSW in Bydgoszcz between 1957-1986, lastly a list of officers sent to work at political and educational positions in the Managing Regiment at KW MO in Bydgoszcz at the time when martial law was imposed.

Key words: socio-professional adaptation, state atheism, professional development, cultural and education activity, political indoctrination, general education, Inter Voivodeship Party School, political and educational work, socialist propaganda, mobilization and defence training, party training, Marxist worldview, Evening University of Marxism-Leninism, physical education